

Elina Tyynelä

MERIKRATOKSEN JÄLKIHOULTOPROSESSIN KEHITTÄMINEN

MERIKRATOKSEN JÄLKIHUOLTOPROSESSIN KEHITTÄMINEN

Elina Tyynelä
Opinnäytetyö
Syksy 2011
Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen
ja johtamisen koulutusohjelma
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma

Tekijä: Elina Tyynelä

Opinnäytetyön nimi: Merikratoksen jälkihuoltoprosessin kehittäminen

Työn ohjaajat: Yliopettaja, YTT Helena Siira ja Yliopettaja, TtT Hilikka Honkanen

Työn valmistumislukukausi ja vuosi : Syksy 2011 Sivumäärä: 75+9

Kehittämistehtäväni tavoitteena oli Merikratoksen jälkihuoltoprosessin kehittäminen nuoren osallisuutta tukevaksi. Kehittämistehtäväni tarkoituksena oli kuvata nykyinen jälkihuolto ja luoda jälkihuollon prosessikuvaus sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeisto jälkihuoltoprosessin välineiksi. Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston tekemiseen sisältyi myös lomakkeiston käytettävyyden arviointi, joka toteutettiin tapaustutkimuksena.

Kehittäminen eteni vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa kuvattiin Merikratoksen jälkihuolto, jota varten kerättiin aineistoa haastattelujen avulla sekä tutustumalla yrityksen laatukäsikirjaan. Toisessa vaiheessa täsmennettiin jälkihuollon prosessia ja prosessikuvausta sekä kehitettiin jälkihuollon suunnitelma- ja seurantalomakkeisto, jota kehitettäessä hyödynnettiin aikaisempia tutkimuksia ja nuorta osallistavia menetelmiä. Kolmannessa vaiheessa arvioitiin lomakkeiston käytettävyyttä ja neljännessä vaiheessa arvioitiin koko kehittämistehtävää.

Arvioinnin tulosten mukaan lomakkeistosta nähtiin olevan hyötyä jälkihuoltotyöskentelyn tukemisessa ja jäsentämisessä. Lomakkeiston koettiin auttavan siihen, että nuoren ja hänen läheisverkostonsa ääni tulee kuulluksi ja nuori pääsee osalliseksi jälkihuollon suunnittelussa ja arvioinnissa.

Kehittämishankkeesta on hyötyä Merikratos lastensuojelu Oy:lle, koska se edisti laadukkaan jälkihuoltopalvelun luomista valtakunnalliseen käyttöön. Jälkihuoltoprosessin mukaisella työskentelyllä sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käyttämisellä mahdollistetaan mahdollisimman tasalaatuinen työskentely jälkihuollonuorten kanssa koko Suomen alueella. Yhdenmukainen prosessikuvaus myös tukee yhteistyötä kuntien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Jatkokehittämisideana voisi olla lomakkeiston monitahoarviointi, kun lomakkeisto on ollut käytössä 2-3 vuoden ajan.

Asiasanat: jälkihuolto, psykososiaalinen tuki, jälkihuollon laatu, suunnittelun ja arvioinnin prosessin kehittäminen, tapaustutkimus.

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Social and Health care
Development and Management

Author: Elina Tyynelä

Title of thesis: Developing after-care process of Merikratos

Supervisors: Principal Lecturer, DsocSc Helena Siira, Principal Lecturer, PhD Hilka Honkanen

Term and year when the thesis was submitted: 2011 autumn

Number of pages: 75+9 Appendix Pages

The target of this thesis was in developing after-care process of Merikratos Oy, and especially increase and support the contribution of the youth to the process. The meaning of this thesis was to report the current after-care, create both process description and planning and evaluation forms as the after-care process tools.

The development proceeded in phases. In the first phase the after-care process of Merikratos was reported. The material for this phase was collected through interviews and by from the quality guide of the company. In the second phase the after-care process and process description was clarified. Also the planning and evaluation forms were created exploiting the results of the previous studies and youth participatory methods. The third phase was for evaluating the forms, and the whole thesis was evaluated in the fourth phase.

According to the results of the evaluation, the forms were considered useful in supporting and organizing after-care tasks. The forms were also helpful in hearing the opinions of the youth and their families as well as getting the youth to participate in the after-care planning and evaluation.

This thesis is useful for Merikratos Lastensuojelu Oy, because it is seen as a helpful tool in developing a high quality after-care service for nationwide use. When working according to the after-care process and using the planning and evaluation forms, it is possible to achieve equal quality work with after-care youth in Finland. Moreover, an identical process description supports the cooperation with municipal social workers. For further development a multi-faceted assessment of the forms could take place after 2-3 years in use.

Keywords: child welfare after - care, psychosocial support, after-care quality, the development of the planning and evaluation process, case study

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	8
2	JÄLKIHUOLLON HAASTEET.....	12
	2.1 Lastensuojelu tilastojen valossa.....	12
	2.2 Jälkihuollosta tehtyjä tutkimuksia.....	13
3	JÄLKIHUOLTO OSANA LASTENSUOJELUA.....	18
	3.1 Lastensuojelulaki.....	18
	3.2 Jälkihuollon sisältö.....	20
	3.2.1 Taloudellinen tuki ja asuminen.....	20
	3.2.2 Psykososiaalinen tuki.....	21
4	JÄLKIHUOLLON LAATUVAATIMUKSET.....	34
	4.1 Hyvän lastensuojelupalvelun laatu.....	34
	4.2 Jälkihuoltoprosessi valtakunnallisten sijaishuollon laatukriteerien pohjalta.....	37
5	KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TAVOITTEET, VAIHEET JA MENETELMÄ.....	41
	5.1 Kehittämistehtävän tavoitteet ja vaiheistus.....	41
	5.2 Laadullinen tapaustutkimus.....	42
6	KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTUS.....	44
	6.1 Suunnittelu.....	44
	6.2 Merikatoksen jälkihuollon nykytilanteen kartoitus.....	45
	6.3 Lomakkeiston kehittäminen.....	48
	6.4 Lomakkeiston käytettävyyden arviointi.....	51
	6.4.1 Kysely lomakkeiston käytettävyyden arvioinnin apuna.....	53
	6.4.2 Tutkimuksen tulokset.....	55
	6.4.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	59
7	KEHITTÄMISHANKKEEN ARVIOINTI.....	63
8	POHDINTA.....	66
	LÄHTEET.....	68
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Kehittämistehtäväni syntyi työyhteisöni Merikratos lastensuojelu Oy:n tarpeista jälkihuoltopalvelun kehittämiseen. Merikratos muodostuu kolmesta yrityksestä, Merikratos sosiaalipalvelut Oy:sta, Merikratos lastensuojelu Oy:sta ja Työvoimapalvelu Oy:sta eli Trainerista. Kehittämistehtäväni koskee Merikratos Lastensuojelu Oy:tä, jonka palveluksessa itse työskentelen. Käyttäessäni jatkossa Merikratos – sanaa tarkoitan sillä Merikratos lastensuojelu Oy:tä. Merikratos on yksityinen palveluntuottaja, joka tuottaa lastensuojelun asiantuntijapalveluita kuntien käyttöön koko Suomen alueella. Jälkihuolto on yksi yrityksen keskeisistä kunnille tarjoamista palveluista. Muita palveluja ovat intensiivinen perhetyö, ammatillinen tukihenkilötoiminta sekä erilaiset asiantuntija - arvioinnit.

Lastensuojelua ja sen sisältöä määrittelee vuoden 2008 alussa voimaan astunut lastensuojelulaki (417/2007). Lastensuojelulain mukaan jälkihuolto on kunnan tarjoama palvelu lastensuojelun piirissä olleelle nuorelle ja hänen perheelleen. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuorta itsenäistymisessä ja hänen vanhempiaan kasvatustehtävässä. (Lastensuojelulaki 417/2007 76§.) Lastensuojelun taustalla on YK:n lasten oikeuksien sopimus, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on muun muassa etusija erityiseen suojeluun, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lasten oikeuksien sopimuksesta johdetun kolmen P:n ohjelman: protection, provision ja participation, mukaan lapsille kuuluu erityisen suojelun lisäksi oikeudenmukainen osuus yhteiskunnan voimavaroista sekä oikeus osallistua itseään koskevien asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä oikeus tulla kuulluksi. Lasten hyvinvoinnin edistäminen, palveluiden kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi sekä lapsi- ja perhekeskeinen lastensuojelu ovat keinoja sopimuksen mukaisten oikeuksien turvaamiseksi lapsille. (Taskinen 2010, 19, 24; Nivala 2010, 21; YK:n lasten oikeuksien sopimus, hakupäivä 22.3.2009.) Lapsen oikeuksien näkökulmasta lastensuojelulaki ja siihen perustuva järjestelmä toteuttavat siis julkisen vallan tehtävää huolehtia lapsen oikeuksista. Ensisijaisesti lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta ovat vastuussa vanhemmat ja heidän tulee saada tehtävänsä tukea, ohjausta ja neuvontaa, jota yhteiskunnan tulee tarjota erilaisten palvelujen muodossa. Julkisen vallan tehtävänä on kuitenkin viimesijaisesti vastata lapsen hyvästä elämästä tilanteissa, joissa vanhemmat ovat jotenkin estyneitä tehtävän suorittamiseen. (Nivala 2010, 24.) Lämsä (2009, 23) korostaa kuitenkin perheen ja vanhempien merkitystä keskeisen tuen ja turvan lähteenä nuorille. Koska työelämän kiireiden ja kasvavien vaateiden kanssa kamppailu voi vähentää vanhempien voimia lasten kasvatuksesta, perheen arjen pyörittäminen ja rajojen asettaminen nähdään yhä hankalampana. Yhteiskunnan rakennemuutosten myötä perheen verkostot ovat usein

heikentyneet ja tuki saattaa olla maantieteellisestikin kaukana. Nuoret voivat joutua itsenäistymään liian aikaisin ja ilman tarvittavaa tukea. Nuoren saama tuki on kuitenkin erittäin tärkeää, koska se vaikuttaa siihen, millaisena nuoret näkevät tulevaisuutensa ja mahdollisuutensa. Vanhempien tuen tulisi olla ohjaamista, aktivoimista, turvan antamista ja arkiasioista huolehtimista. Perheen ulkopuolisten aikuisten merkitys korostuu tilanteissa, joissa vanhemmuus perheessä on jostakin syystä puutteellista. (Lämsä 2009, 23-24,27-32; Kiviniemi 2009, 116.)

Nuoruudessa tapahtuvan fyysisen kehityksen lisäksi nuori kokee paljon muitakin haasteita. Nuoren tulee itsenäistyä ja oppia keskeiset yhteiskunnassa pärjäämisen taidot ja valmiudet. Lisäksi nuoren tulee löytää aikuisuuden roolit ja muodostaa käsitys itsestään näiden pohjalta. Erikssonin (1959) identiteettiteoriassa kuvataan nuoruutta osuvasti kriisiksi ja sen ratkaisemiseksi. Havighurst (1972) on nimennyt keskeisiksi nuoruuden kehitystehtäviksi uusien suhteiden luomisen ikätovereihin, sukupuoliroolin omaksumisen, oman fyysisen olemuksen hyväksymisen, emotionaalisen itsenäisyyden saavuttamisen vanhemmista, avioliittoon ja perhe-elämään valmistautumisen, työelämään valmistautumisen, ideologian ja maailmankatsomuksen kehittämisen sekä sosiaalisesti vastuullisesti käyttäytymisen opettelemisen. (Nurmi 1995, 256-259; Vilkkö-Riihelä 1999, 244–245.)

Nuoruusiän yhtenä kehitystehtävänä on itsenäisyyden saavuttaminen. Kasvuympäristön, perheen, koulun ja sosiaalisen verkoston tehtävänä on olla osallisena ja varmistaa ikään liittyvien kehityshaasteiden saavuttaminen. Ympäristötekijät vaikuttavat monella tasolla nuoren yksilökehitykseen. Nuoruudessa kehitystä luonnehtivat voimakkaat kehitystapahtumat keskushermostossa, ruumiillinen kasvu ja kehitys, hormonaaliset muutokset sekä tunne-elämän, ajattelun, käyttäytymisen ja ihmissuhteiden muutokset. Erilaiset siirtymävaiheet on todettakin riskikohdiksi nuoren elämässä, jolloin psyykinen hyvinvointi on koetuksella. (Nuorten hyvin- ja pahoinvointi 2010, hakupäivä 25.2.2010.) Kyseisissä elämänvaiheissa suojaavina tekijöinä nuorten elämässä voidaan pitää nuoren omien ongelmaratkaisutaitojen ja hallintakeinojen lisäksi riittävää sosiaalista tukea, sitoutuneita huolenpitosuhteita, kiintymyssuhteita ja hyvää kohtelua. (Nuorten hyvin- ja pahoinvointi 2010, hakupäivä 25.2.2010.)

Osallisuus on yksi nuorten hyvinvointiin vaikuttava tekijä. Nuorten hyvinvoinnista, syrjäytymisen ehkäisystä ja nuorten osallisuudesta puhutaankin paljon nykyaikana yhteiskunnassamme. Asiakkaan osallisuutta korostetaan lastensuojelulaissa (417/2007 4§). Lastensuojelulaki edellyttää nuorten ja lasten osallistumisen ja huomioimisen esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa tehtäessä, joka on jokaisen kunnan ja seutukunnan tehtävä. Kyseiseen suunnitelmaan tulee tehdä myös osionsa lastensuojelusta ja sen sisällä jälkihuollossa, jossa

määrittellen tarpeet ja kartoitetaan palvelut. (Lastensuojelulaki 417/2007, 12§.) Osallisuus on kirjattuna myös perustuslakiin, jonka 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja lapsella on oikeus vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin kehitystason vastaavalla tavalla (Perustuslaki 731/1999). Myös useat valtakunnalliset hankkeet, kuten Lapsen hyvä elämä 2015, Kaste –hanke, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma, hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikkaohjelma sekä Hyvinvointi 2015 ohjelma korostavat osallisuuden merkitystä ja syrjäytymisen ehkäisyä. Lapsen edun tulisi olla keskeinen periaate kaikissa yhteiskunnallisissa päätöksissä. Lisäksi ohjelmissa tavoitteina mainitaan lapsen oikeuksista tiedottaminen, lasten ja nuorten kuuleminen, palvelujen laadun, vaikuttavuuden ja saatavuuden parantaminen. Politiikkaohjelmissa korostetaan ehkäisevää työtä ja varhaista puuttumista. (Hyvinvointi 2015, hakupäivä 1.10.2009; Kaste – hanke STM 2008, hakupäivä 22.3.2009; Lapsen hyvä elämä 2015 toimintalinjaus, hakupäivä 22.3.2009; Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma, hakupäivä 22.3.2009; lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa vuosille 2007–2011, hakupäivä 22.3.2009.)

Lastensuojelun käsikirjassa osallisuus ja sen rakentuminen jaotellaan portaittain. Osallisuudessa lähdetään siitä, että on mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä. Osallisuuden portaita ovat lisäksi mahdollisuus saada tietoa, prosessiin vaikuttaminen, mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen, tuki omien mielipiteiden ilmaisuun sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Lastensuojelun käsikirja, Lasten osallisuus 2011, hakupäivä 18.2.2011.) Kehittämistehtävässäni nuorten osallisuus omassa jälkihuolto-prosessissaan pyrittiin huomioimaan suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa suunnitellessa. Tarkoituksena oli, että nuoret pääsivät vaikuttamaan omiin asioihinsa ja oman jälkihuollon suunnitteluun heti työskentelyprosessin alkuvaiheessa. Tarkoituksena oli, että täysi-ikäinen nuori saa itse ilmaista ja päättää, mitä haluaa ja mihin on valmis sitoutumaan. Kehittämistehtävässäni nuori nähtiin aktiivisena toimijana, jonka itse tulee määrittää osana läheisverkostoaan työskentelyn painopisteet ja tavoitteet. Timonen-Kallio (2010, 14) tuokin esille, että osallisuuden tavoitteiden toteutuminen konkretisoituu työntekijän käyttämissä ammatillisissa menetelmissä ja välineissä.

Kehittämistehtävässäni perehdytään jälkihuoltoon lakien, asetusten ja tutkimusten pohjalta sekä kartoitetaan työyhteisössäni tehtävää jälkihuoltoa. Kehittämistehtävässäni pyritään luomaan mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva tämän hetken jälkihuollosta yhteiskunnassamme ja hyödyntämään kyseistä tietoa työyhteisömme jälkihuoltopalvelun kehittämisessä.

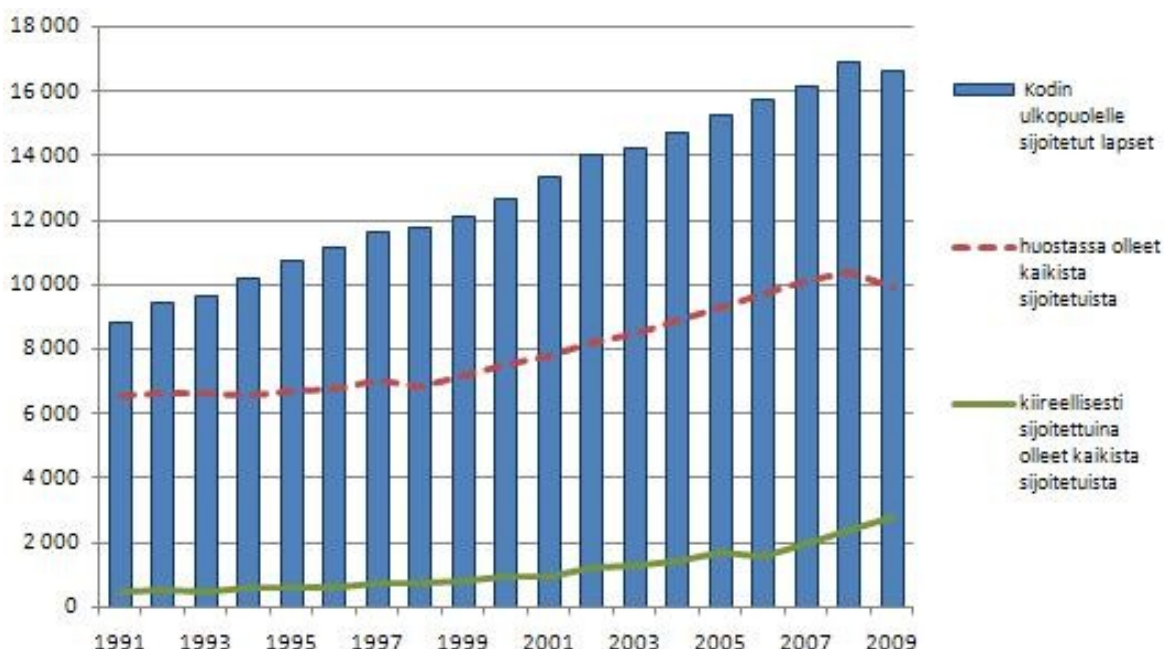
Kehittämistehtäväni raportti on rakennettu siten, että ensin kuvaan jälkihuollon tilaa yhteiskunnassamme sekä lastensuojelun tilastoja ja jälkihuollosta tehtyjä tutkimuksia. Luvussa 3 käsittelen jälkihuoltoa osana lastensuojelua. Lukuun 4 olen koonnut jälkihuoltoon kohdistuvia laatuvaatimuksia. Luvussa 5 tuon esille kehittämistehtäväni tavoitteet, vaiheet ja menetelmän. Luvussa 6 kuvaan kehittämishankkeen toteutuksen. Käsittelen kehittämishankkeen suunnittelua ja aloittamista sekä kerron Merikratoksen jälkihuollon nykytilanteen kartoittamisesta, lisäksi kerron niistä jälkihuollon menetelmistä, joita olen hyödyntänyt luodessani suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa. Luku 6 sisältää myös kuvauksen käytettävyyden arvioinnista, raportoinnin kyselytutkimuksen tuloksista sekä pohdinnan tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä. Luku 7 keskittyy kehittämistehtävän arviointiin ja luku 8 sisältää pohdinnan.

2 JÄLKIHOULLON HAASTEET

2.1 Lastensuojelu tilastojen valossa

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä jatkoi kasvuaan vuonna 2009. Lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli yhteensä yli 70 700 lasta ja nuorta vuoden 2009 aikana. Asiakasmäärissä oli nousua noin viisi prosenttia verrattuna edelliseen vuoteen. Vuonna 2009 huostassa olevien lasten määrä väheni neljä prosenttia ja kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi 17 prosenttia. (Lastensuojelu 2009, hakupäivä 12.12.2010.)

Vuonna 2009 oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna kaikkiaan yli 16 000 lasta ja nuorta (kuvio 1). Edellisestä vuodesta sijoitettujen kokonaismäärä on vähentynyt puolitoista prosenttia. Sijoitettujen lasten määrässä kirjattiin laskua tuolloin ensimmäisen kerran sitten vuoden 1991 jälkeen, jolloin valtakunnallinen, vuosittainen lastensuojelutietojen keruu aloitettiin. (Lastensuojelu 2009, hakupäivä 12.12.2010.)

KUVIO 1 Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991 – 2009 (Lastensuojelu 2009, hakupäivä 12.12.2010.)

Kuten kuviosta voi havaita, on kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvanut viime vuosina koko ajan tasaisesti, vuotta 2009 lukuun ottamatta. Täten myös jälkihuollon tarve on kasvanut. Jälkihuollon tarve suureni huomattavasti myös nykyisen lastensuojelulain voimaantulon myötä, koska siinä jälkihuolto-oikeus määriteltiin koskemaan myös avohuollon sijoituksia (Lastensuojelulaki 2007, 75§).

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten suuri määrä ja jälkihuoltotarpeen kasvaminen asettavat yhteiskunnassamme paineita jälkihuoltopalveluiden kehittämiseen. Hyvän ja laadukkaan jälkihuollon avulla mahdollistetaan nuoren mahdollisimman turvallinen ja tuettu itsenäistyminen yhteiskuntamme täysivaltaiseksi ja hyvinvoivaksi jäseneksi.

2.2 Jälkihuollosta tehtyjä tutkimuksia

Palmamäki (2008, 7) tuo esille sen, että jälkihuolto ei ole ongelmaton lastensuojelun osa-alue, vaan se on aiemmassa tutkimuksessa ja kirjallisuudessa asetettu usein kriittisen tarkastelun kohteeksi. Useimmat lastensuojelun jälkihuoltoa koskevat tutkimukset tuovat ilmi sen, että nuoret tarvitsisivat yksilöllisempää ja kokonaisvaltaisempaa tukea. Myös jälkihuollon psykososiaalinen tuki kaipaa kehittämistä. Lisäksi tutkimuksissa kritiikin kohteiksi ovat joutuneet sosiaalityöntekijöiden jatkuva vaihtuvuus, jälkihuollon jääminen sijaishuollon jalkoihin, resurssivaje ja yhteistyöhön liittyvät ongelmat. (Känkänen ja Laaksonen 2006, 43, Palmamäki 2008, 7.) Hietaniemi (2002, 22) korostaa, että nuoret kokevat kiristämistä palvelujen saannin suhteen ja pallottelua paikasta toiseen. He myös epäilevät osan viranomaisten sitoutuneisuutta jälkihuollon toteuttamiseen. Nuorten näkökulmasta tarkasteltuna on herännyt kysymys myös siitä, tarjotaanko asiakkaille sellaista tukea, jonka he kokevat luonnolliseksi ja tarpeelliseksi. (Känkänen ja Laaksonen 2006, 43, Palmamäki 2008, 7.) Tutkimusten mukaan myös jälkihuollon varhainen suunnittelu on nähty merkityksellisenä, jotta voitaisiin taata paremmat edellytykset nuoren itsenäisen elämän aloittamiseen (Niemelä 2003, 12).

Yleisimmin jälkihuollonuorten tukeminen on tutkimusten mukaan asumisen ja opiskelun tukemista sekä taloudellista tukea. Resurssit ja aika eivät tällä hetkellä riitä riittävään arjessa selviytymisen tukemiseen. Psykososiaaliseen tukeen tarvittaisiin enemmän panostusta. (Kyllönen & Roth-Schulman 2007, 2.) Heikkisen (2007, 2,35-39,43-44,74-75) tutkimuksen mukaan palvelujärjestelmä ei tarjoa nuorille tarpeeksi ylisektorisia ja intensiivisiä interventio- ja

tukiohjelmia, joilla tuettaisiin nuorta arjessa osallistavasti, toiminnallisesti ja konkreettisesti. Fredriksson ja Hakoniemikin (1997,2,59) tuovat esille, että jälkihuollossa olevat nuoret kokevat tarvitsevansa enemmän neuvoja ja opastusta. Nuoret pitävät opiskelua ja työssäkäyntiä väylänä itsenäistymiseen. Myös oma asunto koetaan itsenäisyyttä lisääväksi tekijäksi. Nuoret kuvaavat itsenäisyyden taloudelliseksi itsenäisyydeksi sekä henkiseksi itsenäisyydeksi ja korostavat mahdollisuutta tehdä omia päätöksiä. (Kiviniemi 2009, 119.)

Myös ulkomailla on tutkittu lasten ja nuorten tilannetta sijaishuollon jälkeen. Nämä tutkimustulokset ja artikkelit eivät välttämättä ole suoraan sovellettavissa suomalaiseen kontekstiin, mutta yhteisiäkin piirteitä on nähtävissä. Tällaisia ovat esimerkiksi sosiaalisten verkostojen niukkuus, tuen tarve itsenäistymisvaiheessa sekä päihteiden käyttöön ja rikollisuuteen liittyvät ongelmat. (Palmamäki 2008, 12.) Tuomikosken (2008, 100) tekemässä tutkimuksessa itsenäisen elämän onnistumista uhkaaviksi tekijöiksi suomalaiset nuoret nimesivät kaverit, päihteet, paluun vanhaan elämäntyyliin, koulu-/työpaikan puuttumisen sekä sen, ettei nuorta huomioida riittävästi.

Mendes ja Moslehuddin (2006, 110-113) ovat käsitelleet artikkelissaan amerikkalaisten, australialaisten ja englantilaisten sijaishuollossa olleiden nuorten kohtaamia vaikeuksia sijaishuollon päättymisen jälkeen. Heidän mukaansa sijaishuollossa olleet nuoret ovat yksi haavoittuvimmista ihmisryhmistä, koska he ovat vasta toipumassa laiminlyönneistä, pahoinpitelyistä ja muista vastaavista traumaattisista kokemuksista, joihin he ovat elämässään törmänneet. Tämän lisäksi sijaishuollossa olleiden nuorten luontaiset sosiaaliset verkostot ovat heikot ja he joutuvat kohtaamaan itsenäistymisen haasteita yksin. Tutkimuksissa on todettu sijaishuollon jälkeen ilmenevän kodittomuutta, alkoholin ja huumausaineiden käyttöä, fyysisiä ja psyykkisiä ongelmia, koulutukseen ja työllistymiseen liittyviä ongelmia, sosiaalisen tukiverkoston niukkuutta, prostituutiota, rikollisuutta, sekä varhaista vanhemmuutta. (Mendes ja Moslehuddin 2006, 110-116.)

Huolimatta siitä, että sijaishuollon jälkeen nuori voi kohdata useita ongelmia, jälkihuollon palvelut eivät aina kiinnosta nuoria. Jahnukainen (2004, 323-324) arvioi nuorten haluttomuuden jälkihuollon palveluihin johtuvan siitä, etteivät nuoret koe tarjottua palvelua luontevaksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Hänen tekemänsä tutkimus, jossa perehdyttiin sijoituksen loppumisvaiheeseen ja sen jälkeiseen elämään nuorten kohdalla osoittaa, kuinka merkityksellinen vaihe nuoren elämässä on koulukotivaiheen päättymisen ja sen jälkeiset ensimmäiset kuukaudet.

Kyseisessä tutkimuksessa käy ilmi, että lähes kaikilla nuorilla on ainakin aluksi vaikeuksia päästä uudenlaisen elämän alkuun laitossijoituksen jälkeen. Nuoret jäävätkin liian usein vain taloudellisen tuen varaan. Taloudellisen tuen lisäksi tukimuotona ovat vain patistelut erilaisiin koulutus- ja työllistämistukimuotoihin. (Jahnukainen 2004, 317-324.) Myös Tuomikoski (2008, 80) tuo tutkimuksessaan ongelmallisena esille sijaishuollon ja jälkihuollon väliin jäävän kuilun. Hänen mukaansa on tärkeää vastuuttaa nuorta jo sijaishuollon aikana oman elämänsä toimijaksi ja opettaa hoitamaan omia asioita mahdollisimman paljon itse (Tuomikoski 2008, 80). Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtymisen merkityksellisyyttä nuorten syrjäytymisvaaran kannalta tuo esille tutkimuksissaan myös Heikkinen (2007, 44).

Yhtenä syynä siihen, etteivät nuoret koe jälkihuoltoa tarpeelliseksi voi olla myös se, että nuoret eivät tiedä jälkihuollosta tai sen sisällöistä tarpeeksi. Nyssölän ja Pajalan (1999, 38, 129 -137) tutkimus käsittelee huono-osaisten nuorten siirtymistä koulutuksesta työelämään ja sivuaa myös jälkihuoltoa. Tutkimuksessa mukana olleet nuoret olivat kokonaisuudessaan yllättävän tietämättömiä jälkihuollon sisällöstä ja käytännöistä. Heidän kohdallaan myös jälkihuollon toteutuminen oli onnistunut vaihtelevasti; toisten nuorten kohdalla se oli toiminut hyvin, kun taas toisille jälkihuolto oli selvästi pettymys. Tutkimuksen mukaan nuorten myönteiset kokemukset jälkihuollosta liittyvät taloudelliseen tukeen. Lisäksi kannustus, tuki, neuvonta ja kuulumisien vaihto sosiaalityöntekijän kanssa koettiin positiivisiksi. Negatiivisina nuoret pitivät taloudellisen tuen riittämättömyyttä, jälkihuoltoa koskevan informaation puutetta ja yhteydenpidon vähäisyyttä. (Nyssölä & Pajala 1999, 38, 129 -137.) Tuomikosken tutkimuksessa mukana olleet nuoret joko arvioivat psyykkisen ja sosiaalisen tuen rahallista tukea merkityksellisemmäksi, tai rahallista tukea pidettiin jo niin itsestään selvyytenä, ettei sitä tuotu esille (Tuomikoski 2008, 82 -83, 93,95). Nyssölä ja Pajala korostavatkin epäkohtiin puuttumista, sillä jälkihuollolla voidaan edesauttaa aikuistumista ja itsenäiseen elämään siirtymistä, jossa varsinkin laitoksissa kasvaneet nuoret tarvitsevat usein tukea. (Nyssölä & Pajala 1999, 38, 129-137.)

Hietaniemen (2002, 22) mukaan nuorten toiveet tulevaisuuden suhteen koskevat oman kodin hankkimista, työn ja koulutuksen saamista sekä turvallisten ja luotettavien ihmissuhteiden omaamista. Nuoret kokevat yleensä koulussa tai työelämässä mukana olon tärkeäksi, jotta elämässä säilyy rytmi ja kiinnekohta (Hietaniemi 2002, 22, 28). Tutut ihmiset, luottamuksen työntekijöihin sekä yhteisen tekemisen nuoret nimesivät itsenäistymistä tukeviksi osatekijöiksi (Tuomikoski 2008, 101). Kiviniemen (2009, 118-119) mukaan nuorten selviämistä edistäviä

seikkoja ovat vertaistuki, ammattilaisten tuki sekä nuorten omat itse löytämänsä arkipäivän selviytymiskeinot, kuten liikunnan harrastaminen, kirjoittaminen tai musiikin kuuntelu.

Nuoret pitivät erittäin tärkeänä lupauksien pitämistä ja luottamuksellisuutta. Lisäksi nuoret korostivat heidän kuulemisensa tärkeyttä jälkihuollon suunnitteluvaiheessa. Kuulluksi tullessaan nuori sitoutuu jälkihuoltoon paremmin. (Hietaniemi 2002, 22, 26, 29, 32.) Tuomikosken tutkimuksessa tuli esille, että nuoret kokivat hyvänä jälkihuollosta puhumisen ja sen suunnittelun sijaishuollon aikana. Tärkeänä nuoret pitivät myös sitä, että saivat itse vaikuttaa tehtäviin jälkihuoltosuunnitelmiin ja että heidän lähiverkostonsa otettiin mukaan suunnitteluun. Nuoret toivat esille sen, että kaiken kaikkiaan jälkihuollossa nuoret tarvitsevat tukea itsenäisen elämän onnistumiseen. (Tuomikoski 2008, 82-83, 93,95.) Nuoret kaipasivat myös selkeitä tosiasioita epämääräisten lupauksien sijaan, tutun kielen käyttöä, kannustusta ja luottamusta aikuisilta, molemminpuolista yhteydenpitoa sekä toiminnallista tukemista. (Hietaniemi 2002, 22, 26, 29, 32.) Myös Tuomikosken (2008, 101) tutkimuksessa nuoret korostivat suoraa puhetta ja asioista puhumista oikeilla nimillä.

Hietaniemi (2002, 26–42) tuo esille jälkihuoltoon nuorten luontaisten sosiaalisten verkkojen niukkuuden ja nuorten yksinäisyyden. Nuorten verkostoihin saattoi kuulua äiti, isä tai sisarus tai kaveri. Kaverisuhteet ovat kuitenkin yleensä vähäisiä ja pinnallisia ja niistä voi seurata hankaluuksia. Tällöin sijaishuollon jälkeisen aikuiskontaktin ja tuen merkitys sekä tarve korostuvat. Jälkihuoltoon nuoret tarvitsevat apua asioittensa hoidossa ja kaipaavat turvallista ja luotettavaa aikuista juttelemaan asioista heidän kanssaan. (Hietaniemi 2002, 26–42.) Nuoret tarvitsevat myös vahvistusta sille tunteelle, että hänestä ja hänen verkostonsa hyvinvoinnista ollaan edelleenkin kiinnostuneita. Tukemalla ja vahvistamalla toivoa ja tulevaisuuden näkymiä tuetaan samalla nuoren ja hänen lähiverkostonsa mahdollisuuksia ottaa omat voimavaransa kokonaisvaltaisesti käyttöön. (Känkänen ja Laaksonen 2006, 44; Taskinen 2007, 88-89.) Tuomikosken (2008, 99) tutkimuksessa nuoret toivat esille tarvitsevansa enemmän yhteydenpitoa tukihenkilön kanssa ja sitä, että tuki jatkuisi koko jälkihuollon ajan eikä loppuisi kesken. Tutkimuksen mukaan nuoret kaipasivat jälkihuoltoon ihmisiä, aikaa, huomiota, välittämistä ja periksi antamattomuutta. (Tuomikoski 2008, 99-100.)

Edellä olevien tutkimusten mukaan jälkihuollossa on paljon kehitettävää. Nuoret kaipaavat osallisuuden vahvistamista jo jälkihuollon suunnitteluvaiheessa. Myös ymmärrettävän kielen käyttö ja asioiden puhuminen suoraan niiden oikeilla nimillä on tärkeää, koska nuoret eivät aina

olleet tietoisia, mitä heidän jälkihuoltonsa on ja millaista tukea heidän olisi mahdollisuus saada. Taloudellisen tuen lisäksi nuoret kaipasivat elämäänsä välittävää aikuista, jonka tuella itsenäisen elämän harjoittelu olisi turvallista. Valtakunnallisesti jälkihuoltoa olisi kehitettävä siten, että nuoret saisivat kaipaamaansa kokemusta kuuntelevasta, turvallisesta ja välittävästä aikuisesta.

3 JÄLKIHUOLTO OSANA LASTENSUOJELUA

Jälkihuollon päämääränä on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeentulevaksi aikuiseksi, jolla on oma sosiaalinen verkosto tukenaan. Nuoren on osattava tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä sekä sopeuduttava elämään muuttuvassa yhteiskunnassa. Jälkihuollon aikana karttuvilla nuoren valmiuksilla, itsenäistymistaidoilla sekä koulumyönteisyydellä on todettu olevan suurta merkitystä nuoren yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Yhteiskunnan aktiivinen jäsenyys yleensä edellyttää opiskelua tai työelämässä mukana olemista. (Kyllönen & Roth-Schulman 2007, 6; Taskinen 2010, 151; Kiviniemi 2009, 117.)

3.1 Lastensuojelulaki

Lastensuojelun keskeisiin periaatteisiin kuuluu, että sen on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia sekä muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 417/2007, 1§, 4§.) Lain tarkoitus kuvaa tiiviisti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lähtökohdat (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, hakupäivä 22.3.2009). Myös lastensuojelulain yleisiin säännöksiin on sisällytetty erilaisia lastensuojelun toimintaa ohjaavia periaatteita, joissa otetaan huomioon lastensuojelun kannalta keskeiset perus- ja ihmisoikeudet. (Mahkonen 2007, 31,71.)

Nykyinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuoden 2008 alussa. Lastensuojelulain mukaan jälkihuolto kuuluu lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun, kuten lastensuojelutarpeen selvittäminen, avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus sekä huostaanotto ja sijaishuolto (Lastensuojelulaki 2007, 3§). Jälkihuolto on lastensuojeluprosessin viimeinen vaihe, jonka tavoitteena on turvata sijoituksessa mahdollisesti saavutettu kehitys ja hyöty lapsen tai nuoren kannalta sekä taata riittävä tuki lähiverkostolle (Känkänen & Laaksonen 2006, 44; Rätty 2007, 391-393).

Lastensuojelulaki määrittää jälkihuolto-oikeuden koskettamaan myös avohuollon sijoituksessa olleita lapsia ja nuoria, jos sijoitus on kestänyt vähintään puoli vuotta (Lastensuojelulaki 2007,

75§, Mahkonen, 2007, 28, Rätty 2007, 991, Taskinen 2010, 150). Lisäksi lastensuojelulaki velvoittaa kunnan sosiaalityöntekijän laatimaan jälkihuoltoasiakkaalle asiakassuunnitelman, johon kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä mahdollisen erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle sekä hänen läheisverkostolleen (Lastensuojelulaki 2007/417 30§; Rätty 2007, 187-188, 399). Lastensuojelulain mukaan kunnan jälkihuoltoveloite päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Jälkihuolto-oikeus päättyy viimeistään 21-vuotiaana. Lastensuojelulaki edellyttää, että jälkihuollon päättymisen yhteydessä tehdään kartoitus nuoren käytettävissä olevista palveluista jälkihuollon jälkeen. (Lastensuojelulaki 2007, 75–76§, Taskinen 2010, 151.)

Känkänen ja Laaksonen (2006, 44) tuovat esille jälkihuollon välttämättömyyden ja sen kiinteän yhteyden sijaishuoltoon. Heidän mielestään yhteiskunnan velvollisuutena on kantaa vastuu loppuun asti lapsesta, jonka suojelutarkoituksessa on ottanut pois perheeltä. Tämän moraalisen vastuun lisäksi jälkihuolto on yhteiskunnan kannalta myös taloudellisesti järkevää. (Känkänen ja Laaksonen 2006, 44, Laaksonen 2004, 10.) Nuoruusikä on elämänkaareissa lapsuudesta aikuisuuteen siirtymisen vaihe, joka ajoitetaan yleisesti ikävuosiin 13–22. Suomessa oli 655 440 kyseiseen ikäryhmään kuuluvaa nuorta vuonna 2008, joka vastasi noin 12,3 % väestöstä. Yhteiskunnan kannalta lasten ja nuorten hyvinvointiin panostaminen on investointia tulevaisuuteen ja tulevaisuuden työvoimaan. Yhteiskunnalle nuoren syrjäytymisestä aiheutuvat taloudelliset seuraukset näyttävät lähinnä menetettyinä tuotannontekijöinä ja lisääntyvänä kustannusrasitteena. Jos syrjäytyminen kestää koko odotettavissa olevan työiän, noin neljäkymmentä vuotta, on yhdestä syrjäytyneestä nuoresta aiheutuva nykyarvoksi laskettu kansantulon menetys noin 700 000 euroa. (Nuorten hyvin- ja pahoinvointi 2010, hakupäivä 25.2.2010.)

Muutaman vuoden jatkuvalla tiiviillä tuella katsotaan olevan mahdollista ehkäistä pitkäaikaisen syrjäytymisen uhka (Känkänen ja Laaksonen 2006, 44, Laaksonen 2004, 10). Jälkihuollon merkitystä syrjäytymisen ehkäisyssä korostetaan myös siksi, että aiemman tutkimuksen (Jahnukainen 2004, 294) perusteella näyttää siltä, että lapsuuden riskitekijöillä ja sosiaalisen selviytymisen vaikeuksilla on taipumusta kasautua ja välittyä aikuisuuteen. Erityisen riskialttiina vaiheena Taskinen (2002, 71) näkee nuoren itsenäistymisen ajan. Nuorten syrjäytymistä tulee kaikin tavoin pyrkiä ehkäisemään jo senkin takia, että Mäntysaaren (2008, 115) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa syrjäytyneen ihmisen on kaikkein vaikeinta saada sosiaalityön palvelua.

3.2 Jälkihuollon sisältö

Rousun ja Holman (2004, 13) mukaan hyvän lastensuojelupalvelun lähtökohtana ovat lait ja valtakunnalliset suositukset. Lapsilähtöisyyden tulisi olla laadukkaan jälkihuollon peruslähtökohta (Känkänen ja Laaksonen 2006, 24-25). Sisällöltään jälkihuolto on moninaista, sillä avainasemassa jälkihuollon suunnittelussa ja toteutuksessa ovat asiakkaan ja hänen läheistensä tarpeet. Jälkihuollon nimissä voidaan tarjota muun muassa tukihenkilötoimintaa, taloudellista avustusta, asumispalveluja ja sosiaalityöntekijän tapaamisia, terapiapalveluita, harrastuksissa tukemista, koulutukseen ohjaamista, verkostokartoitusta ja vertaistukiryhmiä. (Laaksonen 2004, 21, 28, 31, 4; Mattila 2007,10; Taskinen 2010, 153). Usein käytännössä myös kuntien tarjottavana olevat palveluvaihtoehdot määrittävät sitä, millaista jälkihuoltopalvelua ja tukea nuori ja hänen perheensä saa.

Jälkihuolto voidaan jakaa taloudelliseen tukeen, asumisen tukemiseen ja psykososiaaliseen tukeen. Kuvaan aluksi lyhyesti taloudellista tukea sekä asumisen tukea ja keskityn sitten tarkemmin psykososiaalisen tuen kuvaamiseen, koska Merikratoksen tekemä jälkihuoltotyö on nimenomaan nuorten psykososiaalista tukemista.

3.2.1 Taloudellinen tuki ja asuminen

Jälkihuollon tehtävänä on turvata nuorelle ja hänen perheelleen riittävä taloudellinen tuki (Lastensuojelulaki 417/2007, 76§). Toimeentulotuki on yleinen jälkihuollon tukimuoto. Jälkihuollon aikana toimeentulotuki ei ole sidottu normeihin, vaan taloudellisen tuen tulee olla riittävä (Laaksonen 2004, 41). Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jolla turvataan henkilön toimeentulo ja edistetään itsenäistä pärjäämistä (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, hakupäivä 10.4.2011).

Jälkihuollon tärkeä tavoite on nuorten asumisolosuhteiden järjestäminen ja parantaminen. Sijoittajakunta on velvollinen järjestämään nuorelle asunnon jälkihuollon ajaksi. Asiakassuunnitelmaa tehtäessä on mietittävä, mikä asumismuoto parhaiten kullekin nuorelle

sopii. Osa jälkihuoltoasiakkaista ei kuitenkaan halua muuttaa heti 18 - vuotta täytettyään itsenäisesti asumaan, vaan jatkaa asumista esimerkiksi perhekodissa. (Laaksonen 2004, 31- 32.) Mikäli nuorelle järjestetään oma itsenäistymisasunto, tulee huolehtia myös siitä, että hän saa asumiseen tarvitsemansa tuen. Nuorelle tukiasumista voidaan tarjota, mikäli hänellä ei ole vielä tarvittavia taitoja ja valmiuksia selvitä itsenäisesti omassa vuokra-asunnossa. (Laaksonen 2004, 32.)

3.2.2 Psykososiaalinen tuki

Jälkihuollon psykososiaalisen työskentelyn tarkoituksena on tukea nuoren hyvinvointia. Jälkihuollon psykososiaalisella työskentelyllä pyritään vahvistamaan nuoren psykososiaalista toimintakykyä, eli kykyä tulla toimeen tavanomaisissa yhteisöllisissä tilanteissa. Psykososiaalinen toimintakyky sisältää kyvyn selviytyä arjen tilanteista, ratkaista ongelmia ja toimia omassa elin- ja toimintaympäristössään sekä kyvyn sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 47.) Kunnat ostavat usein resurssipulan vuoksi psykososiaalisen tuen jälkihuolto- nuorelle joltakin palvelun tarjoajalta. Taloudellisesta tuesta ja asumispalvelujen järjestämisestä kunnat pääsääntöisesti vastaavat itse.

Raunion (2009, 178) mukaan psykososiaalisen työn tarve on lisääntynyt 1990 - luvulta lähtien. Psykososiaalisen työn määrittely on nähty hankalaksi. Psykososiaalinen terminä on alun perin liitetty psykoanalyttikko Erik H. Eriksonin teoriaan ja amerikkalaiseen case workiin. (Granfeld 1999, 194-195.) Psykoterapiakoulutuksen toimikunta määritteli vuonna 1975 psykososiaalisen työn seuraavasti (Granfeld 1999, 195):

Psykososiaalinen työ on sellaista ammatillista työtä, johon sisältyy selkeä näkemys sosiaalisten järjestelmien ja sosiaalisten suhteiden merkityksestä yksilön psyykkiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille.

Allardt mukaan hyvinvointi on käsite, joka on yhteiskuntatieteessä määritelty useilla tavoilla (Allardt 1980, 9). Asiantuntijoiden mukaan hyvinvointi voidaan mieltää nuoren optimaaliseksi henkilökohtaiseksi toimintakyvyksi. Nuorten hyvinvointia kuvaavat muun muassa kokemus turvallisuudesta ja onnellisuudesta, vahvat sosiaaliset siteet sekä luottamus muihin ihmisiin ja tulevaisuuteen. Nuoret kaipaavat myös tunnetta voivansa vaikuttaa elämäänsä. (Nuorten hyvin- ja pahoinvointi 2010, hakupäivä 25.2.2010.)

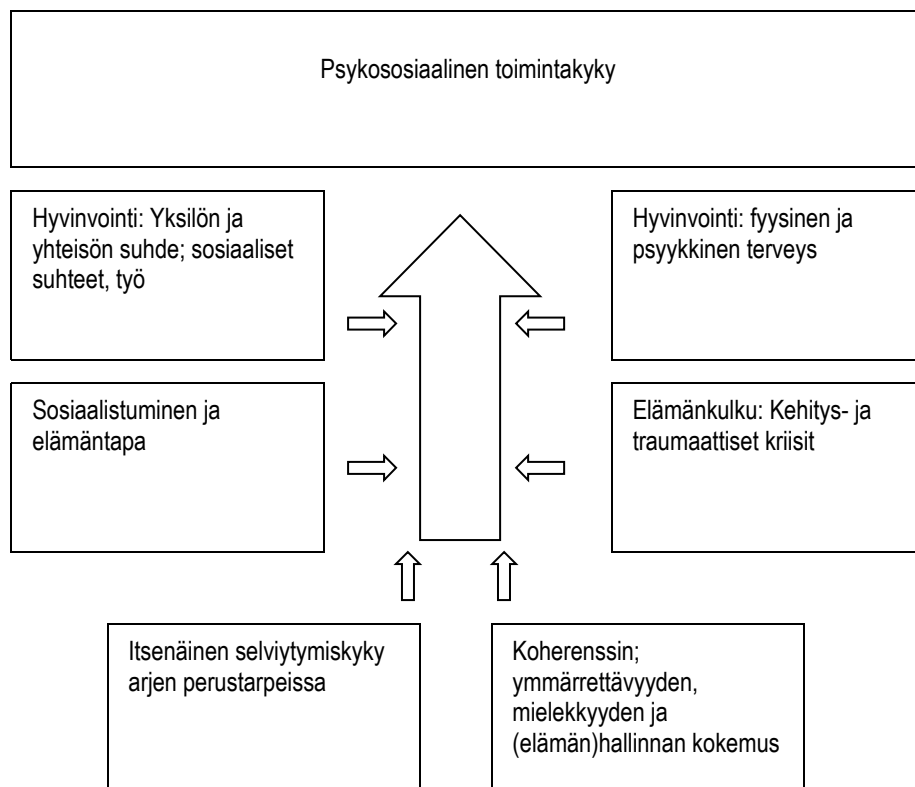
Hyvinvointi voidaan kuvata tilaksi, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi. Hyvinvointi käsitetäänkin usein aineellisista resursseista koostuvaksi, vaikka se tulisi käsittää monisäikeisemmin. Hyvinvointia määriteltäessä erityyppiset tarpeentyydytyksen luonteen avulla määritellyt tarpeet voidaan luokitella kolmeen luokkaan. Tietyt tarpeet ovat sellaisia, jotka voidaan määritellä yksilön omistamien tai hallitsemien resurssien avulla (elintaso/having). Joidenkin tarpeiden tyydytys puolestaan määritellään sen perusteella, kuinka ihminen käyttäytyy suhteissa muihin ihmisiin, kuten rakkaudessa (yhteisyysuhteet/loving). Lisäksi on tarpeita, joiden tyydytys määritellään sen perusteella, mitä ihminen on suhteessa yhteiskuntaan. (itsensä toteuttamisen muodot/being). Allardtin määritelmässä näkökulma on yksilökeskeinen ja lähtee yksilön tarpeiden tyydyttämisestä. Elintason osatekijät kuvaavat sitä, mitä kaikki ihmiset tarvitsevat. Elintason arvot ovat perustavia hyvinvoinnissa. Alhainen elintaso vaikuttaa ihmisen koko käyttäytymiseen ja sosiaaliseen organisaatioon. Psykologiset tarveteoriatkin, kuten Maslowin tarvehierarkia painottavat fysiologisten tarpeiden ensisijaisuutta. (Allardt 1980, 9,17,21,37-41.)

Ihmisellä on tarve kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon, jossa toisista pitäminen ja välittäminen ilmaistaan. Hyvinvointianalyysissä tulee huomioida sekä rakkauden vastaanottava ja antava puoli. Kun suhteet ovat symmetrisiä ja sisältävät rakkauden ilmauksia ja huolenpitoa, voidaan puhua yhteisyydestä. Itsensä toteuttaminen nähdään positiivisena arvona. Sitä on kuitenkin hankala mitata. Itsensä toteuttamisen osatekijöinä nähdään yksilön pitäminen persoonana (korvaamattomuus), yksilö saa osakseen arvonantoa (status), yksilöllä on mahdollisuuksia harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan (tekeminen) ja yksilöllä on mahdollisuus poliittiseen osallistumiseen (poliittiset resurssit). (Allardt 1980, 43,47.) Kolmen perustavan arvoluokan, elintason, yhteisyysuhteiden ja itsensä toteuttamisen lisäksi Allardt (1980, 50) määritteli hyvinvoinnin kaksitoista osatekijää. Elintason osatekijöitä ovat tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus ja terveys. Yhteisyysuhteiden osatekijöinä pidetään paikallisyhteisyyttä, perheyhteisyyttä ja ystävyysuhteita. Itsensä toteuttamisen muotojen osatekijöitä ovat arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit ja mielenkiintoinen vapaa-ajan tekeminen. (Allardt 1980, 50.)

Jälkihuollon psykososiaalisen työskentelyn taustalla voidaan nähdä pyrkimys tukea nuoren toimintaa niin, että hän kykenee tyydyttämään Allardin kuvaamat hyvinvoinnin tarpeensa. Granfeld (1999, 196-197) jakaa psykososiaalisen työn ennaltaehkäisevään ja korjaavaan työhön. Merikratoksen jälkihuollossa tehtävä psykososiaalinen työ on enimmäkseen korjaavaa työtä.

Ennaltaehkäisevä työ voi olla joihinkin ryhmiin kohdistuvaa tiedonvälitystä ja valistusta tai yksittäisen ihmisen tai perheen kokonaiselämäntilannetta kartoittavaa tai yksilöllisistä sosiaalisista oikeuksista ja palveluista tiedottamista. Psykososiaalinen korjaava työ puolestaan on yksilöllisesti suuntautunutta, systemaattisempaa ja strukturoidumpaa kuin ennaltaehkäisevä työ ja edellyttääkin asiakkaalta vahvaa motivaatiota asiakassuhteeseen sitoutumiseen, joka on keskeinen työskentelyväline (Granfeld 1999, 197).

Psykososiaalisen työn terapeuttinen ulottuvuus näkyy siinä, että työn tavoitteissa korostetaan psyykkistä selviytymistä, jonka aikaansaaminen edellyttää ihmisten toiminta- ja ajattelutapojen muuttamista (Sipilä 1989, 224). Granfeld (1999, 196-197) korostaa, ettei psykososiaalisessa työssä pyritä vain ihmisen ajattelu- ja toimintatapojen muutokseen, vaan myös muutokseen sosiaalisissa suhteissa ja tilanteissa. Psykososiaalisella työskentelyllä pyritään siis ihmisen psykososiaalisen toimintakyvyn tukemiseen. Kettunen ym. tuokin esille, että psykososiaalisen tuen lähtökohtana on ihmisen voimavarojen ja toiminnan mahdollisuuksien edistäminen. Psykososiaalisen toimintakyvyn yhteydessä olevia tekijöitä (kuvio 2) ovat hyvinvointi; sosiaalistuminen ja elämäntapa; itsenäinen selviytymiskyky arjen tarpeista; koherenssin, ymmärrettävyyden, mielekkyyden ja elämänhallinnan löytäminen sekä elämäntapojen muuttaminen. (Kettunen ym 2002, 78-79.)

KUVIO 2 Psykososiaalisen toimintakyvyn yhteydessä olevat tekijät (Mukaellen Kettunen ym 2002, 78-79)

Psykososiaalinen toimintakyky on yksilöllinen kokemus, joka riippuu ihmisen elinympäristöstä, taustasta ja historiasta ja rakentuu läpi koko elämän. Lastensuojelun taustalta löytyy usein perheenjäsenen työttömyyttä, toimeentulovaikeuksia, köyhyyttä sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. Huono-osaisuus ja syrjäytyminen johtavat usein psykososiaalisen toimintakyvyn heikkenemiseen, mikä puolestaan on yksi syrjäytymisen altistava tekijä (Kettunen 2002, 64-68; Taskinen 2010, 8-9.)

Muutostilanteissa ihminen pyrkii turvautumaan niihin voimavaroihin ja selviytymiskeinoihin, joihin hän elämässään on tottunut, vaikka kykeneekin halutessaan löytämään myös uusia voimavaroja ja selviytymiskeinoja (Kettunen ym. 2002, 91). Merikratoksen jälkihuollon psykososiaalisen tuen avulla pyritään nuoren omien ja hänen lähiverkostonsa voimavarojen löytämiseen ja tukemiseen. Läheisverkoston mukaan ottaminen työskentelyyn ja tukeminen perustuu siihen, että esimerkiksi Kettunen ym. (2002, 79,104) mukaan kuntoutumisen kannalta on juuri läheisillä kuntoutujien itsearvioimana merkittävin rooli kuntoutumisen voimavarana.

Voimavaralähtöisyys

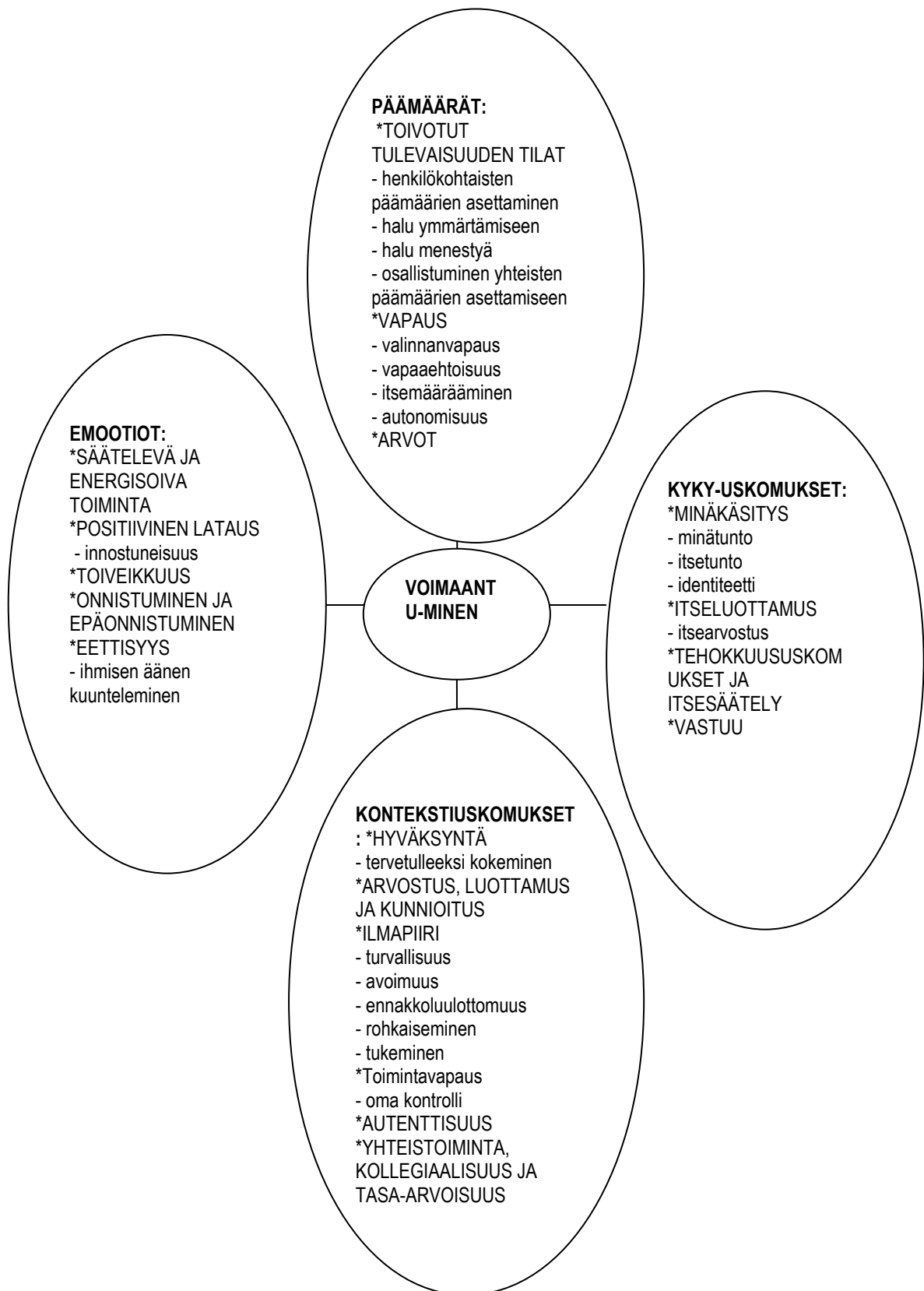
Voimaantumista ja hyvinvointia pidetään merkittävänä asiana ihmisten itsensä, työorganisaatioiden menestymisen ja yhteiskuntien toimivuuden kannalta (Siitonen & Robinson 2001, 61). Kun ihmisten hyvinvointia pyritään edistämään empowerment-orientaation pohjalta, kehittämistyöstä vastaavien tulisi ensin sisäistää empowerment - prosessin ydinajatus:

Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi. Se on samanaikaisesti henkilökohtainen ja yhteisöllinen (sosiaalinen) prosessi, eikä voimaa voi varsinaisesti antaa toiselle. (Siitonen 1999, 93; Siitonen & Robinson 2001, 62-63.)

Tähän yksinkertaiseen ydinajatuksen perustuu empowerment-ajattelun merkityksellisyys, toivorikkaus sekä mahdollisuudet ihmisten ja yhteisön hyvinvoinnin ja menestymisen tukemisessa. Monet tutkijat liittävät empowerment -käsitteen asioiden mahdollistamiseen, voimavarojen löytämiseen, elämänhallintaan sekä toimintavalmiuksien ja toimintakykyisyyden saavuttamiseen. (Siitonen 1999, 93; Siitonen & Robinson 2001, 62-63.) Voimavaralähtöisyys määritellään usein voiman antamiseksi ihmiselle, mutta kyseistä määritelmää ei tule ottaa kirjaimellisesti. Voimavaralähtöisyys voidaan määritellä ihmisten auttamiseksi, jotta he saavat

paremman otteen elämästään ja tilanteestaan. Voimavaralähtöisyyden tarkoituksena on auttaa ihmisiä tunnistamaan ja kasvattamaan omia voimavarojaan. Voimavaralähtöisyys ei ole jotain, mitä voimme tehdä ihmisille, vaan ihmisten kanssa. Voimavaralähtöisyyteen liitetty avainkonsepti on yksilöiden kyky tehdä päätöksiä ja olla vastuussa toimistaan. (Thompson 2007, 21-22,24,27.)

Siitosen (1999, 118) määrittelemässä voimaantumisteoriassa ihmistä pidetään aktiivisena, luovana ja vapaana toimijana, joka asettaa jatkuvasti itselleen päämääriä omassa elämänprosessissaan. Vaikka voimaantuminen nähdäänkin ihmisen omana prosessina, on sosiaalisilla rakenteilla, olosuhteilla ja toisilla ihmisillä siihen vaikutusta. Voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, jota ei tuota tai aiheuta toinen ihminen. Toimintaympäristön olosuhteilla voi olla merkitystä voimaantumisprosessissa kuitenkin siten, että toiset ihmiset voivat tukea sitä. Voimaantumisprosessia jäsentävät päämäärien lisäksi kykyuskomukset, kontekstiuskomukset, emootiot ja näiden keskinäiset merkityssuhteet. (Kuvio 3) (Siitonen 1999, 93,117-118, 157-158, Siitonen & Robinson 2001, 65.)

KUVIO 3 Voimaantumisen osaprosessien moniulotteinen keskinäinen yhteys (Mukaellen Siitonen 1999, 158)

Merikratoksen jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuoren voimaantumista ja kehittymistä itsenäiseksi, toimeentulevaksi aikuiseksi. Merikratoksen jälkihuollossa pyritään korostamaan nuoren omaa vastuullisuuttaan oman elämänsä muokkaajana.

Empowerment – käsite on suomennettu muun muassa valtaistumiseksi, valtautumiseksi, voimaantumiseksi, voimavaraistamiseksi, täysivaltaistamiseksi, valtuuttamiseksi, toimintavoiman ja –vallan saamiseksi sekä sisäiseksi voimantunteeksi (Tuusa 2005, 38, Hokkanen 2009, 329, Siitonen 1999, 83). Sosiaalityö on aina ollut muutostyötä, jonka tavoitteena on tukea asiakkaiden itsenäisyyttä ja elämänhallintaa sekä estää syrjäytymistä. 1990-luvulla kuitenkin alettiin voimakkaammin puhua asiakkaan valtaistumisesta eli empowermentista. Tuusan mukaan valtaistamisen juuret yhteiskunnallis-poliittisena toimintamallina on 1960-luvulla käynnistyneissä amerikkalaisissa kansalaisoikeusliikkeissä, kehitysmaiden vapautustaisteluliikkeissä, sorrettujen pedagogiikan toimintamalleissa, feminismissä ja kriittisessä vammaisliikkeessä (Tuusa 2005, 37-39, Hokkanen 2009, 323).

Hokkasen (2009, 317) mukaan empowerment-käsitteen voi suomalaisessa keskustelussa jakaa valtaistumiseksi ja voimaantumiseksi sen mukaan, millaisten teorioiden kiinnepisteiden kautta empowerment hahmotetaan. Käytettäessä sanaa voimaantuminen painotetaan yksilöllisyyttä ja käytettäessä valtaistumisen käsitettä korostetaan yhteisöllisyyttä. Valtaistuminen kuvaa parhaiten valtaulottuvuuden vahvasti tiedostavaa, kontekstoivaa, prosessipainotteista, suhdeorientoitunutta, ihmisyyttä vahvasti kunnioittavaa ja yhteiskuntatietoista empowermenttia. Voimaantuminen puolestaan kuvastaa yksilökeskeisyyttä, -vastuullisuutta ja -toimijuutta korostavaa kohdesuuntautunutta ja kokemusta korostavaa empowermenttia. Voimaantumispainotukset kytkeytyvät sosiaalityön lääketieteelliseen, psykologiseen ja kasvatustieteelliseen ymmärrykseen, kun taas valtaistumispainotusten taustalla on sosiologinen ja yhteiskuntapoliittinen ajattelu. (Hokkanen 2009, 329-331.) Kehittämistehtävässäni empowerment – käsitteessä painotetaan voimaantumisen näkökulmaa.

Valtaistavassa lähestymistavassa keskeistä on yhteiskunnallinen ja yksilön elämään liittyvä eriarvoisuus, osattomuus tai vääräys, joka voidaan nähdä muutosta vaativana. Voimaannuttavan lähestymistavan keskeinen tekijä on ihmisen subjektiivinen kokemus muutosta vaativasta olotilasta. Voimaantumisen kautta etsitään aiempaa antoisampaa tapaa määritellä itseään, omaa tilannetta ja suhdetta ympäristöön. Voimaannuttavassa lähestymistavassa ihmisen oma tulkinta todellisuudesta on keskeistä. Tarkastelussa on yksilöllisesti määrittyvä tilanne, sen erityispiirteet

ja voimavarat sekä tilanteen uudelleen tulkinnan mahdollisuudet, jotta ihminen löytää itsestään tarvittavan muutosvoiman. (Hokkanen 2009, 331.) Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, johon vaikuttaa se, uskoko työntekijä asiakkaan mahdollisuuksiin. Voimaantumisen avulla tavoitellaan toiminnan sisäistä itsenäisyyttä, eli sitä, että toiminta olisi itsessään palkitsevaa ja luo onnistumisen tunteita. (Mönkkönen 2007, 143.) Valtaistavaa ja voimaannuttavaa lähestymistapaa ei tulisi nähdä toisensa poissulkevana, vaan toisiaan tarvitsevana, jotta sekä yksilön, että yhteiskunnan näkökulmat tulevat huomioitua. Sosiaalityön näkökulmasta kattavan ja hyväksytyin määritelmän mukaan empowermentin avulla yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen on mahdollista vaikuttaa elinolosuhteisiinsa ja muuttaa niitä, saavuttaa haluamiaan asioita, kohentaa elämänsä laatua sekä auttaa muitakin samoissa pyrkimyksissä (Hokkanen 2009, 317).

Voimaantumisprosessin keskeisiä käsitteitä on toimintavapaus ja autonomisuus. Monien tutkijoiden mukaan voimaantuminen ei ole useinkaan mahdollista, koska ihmisten valintoja ja toimintoja ohjataan tarpeettomasti. Tärkeää on myös oman kontrollin tunne ja yksilön äänen kuuleminen. Voimaantuminen tarvitsee toteutuakseen toimivan yhteisön, luottamuksellista yhteistoimintaa ja tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuuden. (Siitonen 1999, 84.)

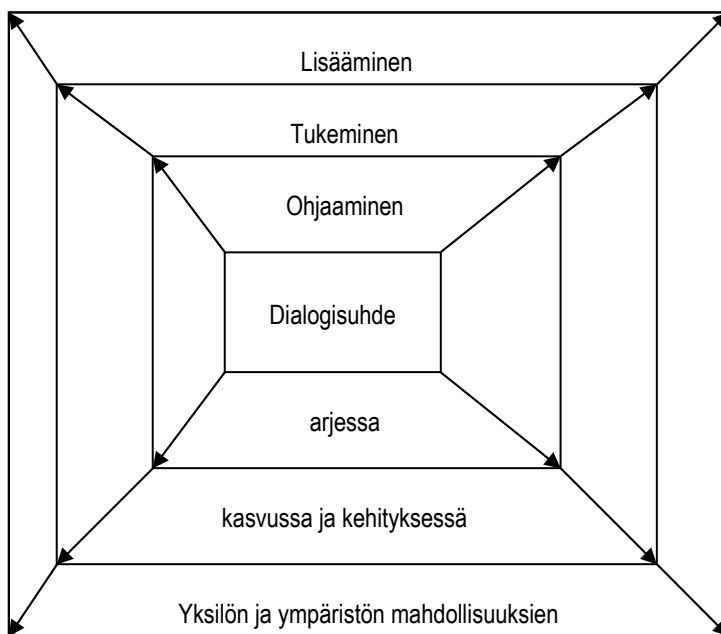
Lämsä & Kiviniemi (2009, 223-232) korostavat toivon merkitystä nuorten voimavarana läheisverkoston lisäksi. Läheisverkoston yksi tärkeimpiä tehtäviä on toivon vahvistaminen ja elämänuskon luominen nuoren elämässä. Toivo on oleellinen osa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tärkeä eteenpäin vievä voima. Toivo on tietoisuutta ja tunnetta elämässä selviämisestä ja avoimuutta uusille mahdollisuuksille. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 223-232.)

Merikratoksen jälkihuollon psykososiaalisen työskentelyn taustalta on paikannettavissa voimavaralähtöisyys. Ongelmat ja muutostarpeet pyritään kartoittamaan yhdessä nuoren ja hänen lähiverkostonsa kanssa ja muokkaamaan ne sitten tavoitteiksi, jotka ohjaavat työskentelyä.

Dialogisuus

Menetelmällisyyttä lastensuojelun ja myös jälkihuollon työssä on viime vuosina korostettu. Tulensalon ja Ylä-Herrasen (2009, 23) mielestä menetelmien käyttö lastensuojelussa on toimivaa vain laadukkaan vuorovaikutuksen myötä. Vuorovaikutuksessa ei heidän mukaansa ole niinkään kysymys tekemisestä, kuin olemisesta. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 23). Psykososiaalinen

työ edellyttää asiakkaan ongelmien läheistä tuntemusta ja niiden ratkaisemista työntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Psykososiaalinen näkökulma painottaa aina asiakkaaseen yksilönä liittyviä tekijöitä, vaikka lähtökohtana onkin yksityisen ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus. (Raunio 2009, 178.) Psykososiaalisessa työssä ominaista on asiakasta kokonaisuutena ymmärtävä hermeneuttinen työtapa (Sipilä 1989, 227). Työskentelyssä ominaista on asiakkaan ja työntekijän välinen kommunikaatio ja dialoginen suhde, jolla pyritään asiakkaan oman ymmärryksen herättämiseen omasta tilanteesta ja toiminnasta (Raunio 2009, 180-181; Mönkkönen 2007, 14, 86). Kettunen ym. (2002 80) asettaakin dialogisuhteen koko psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisen keskiöön (kuvio 4).

KUVIO 4 Psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisen tasot (Mukaellen Kettunen ym 2002, 80)

Dialogisuus, keskinäisen ymmärryksen kehittäminen arvostavassa vuoropuhelussa, ei ole ennen kuulumatonta hoito-, kasvatus-, ohjaus- tai neuvontatyössä. Dialogisuutta on kehitelty ja eritelty erilaisissa yksilötyön ja ryhmiin pohjautuvan työn muodoissa ja koulukunnissa. Dialogisuudessa ei ole keskeisintä tekninen osaaminen vaan suhtautumistapa, perusasenne, ajattelutapa. Psykososiaalisessa työssä tarvitaan monenlaista dialogisuutta. (Seikkula & Arnkil 2005, 8-9, 15,78.)

Dialogisuus on vastakkainen monologisuudelle, jossa perustana on käsitys, että yksilön toimintaa ohjaava keskus on yksilön pään sisällä. Dialogisuudessa puhuja asettautuu koko ajan suhteisiin

ympärillä olevan sosiaalisen vuorovaikutuskentän kanssa siten, että pyrkii kaikissa lausumissaan huomioimaan toiset keskusteluun osallistujat ja sosiaalisen kontekstin ja jättämään tilaa vastaussanoille. Dialogisuudessa huomio kiinnittyy rajalle, ihmisten väliseen kohtaamiseen. Polyfonisuus, moniäänisyys, ilmenee dialogisissa keskusteluissa siinä, että kaikki läsnä olevat äänet osallistuvat merkitysten rakentamiseen. Osa äänistä lausutaan ääneen ja osa elää keskusteluun osallistujien ruumiin toimintojen, sosiaalisen ja fyysisen kontekstin ominaisuuksina ja osa kunkin osallistujan sisäisenä kokemuksena. Polyfonisessa todellisuuden rakentumisessa ei voida valita, kenen ääni on oikein ja kenen väärin, vaan kaikki keskusteluun osallistujat tuovat oman totuutensa uuden jaetun, keskinäisen ymmärryksen synnyttämiseen. (Seikkula & Arnkil 2005, 86-88.)

Nuorten autetuksi tuleminen edellyttääkin nuorten kuulemista, heidän mielipiteidensä ja näkökulmiensa huomioon ottamista. Onnistunut yhteistyösuhde on asiakaslähtöistä auttamista, joka perustuu vastavuoroiseen ja toimivaan vuorovaikutukseen, luottamukseen sekä nuoren itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen päätöksentekotilanteissa. (Kiviniemi 2009, 118-119.) Lämsä ja Takala (2009, 189) kuvaavat välittävän aikuisen nuoren kanssakulkijaksi, matkaoppaaksi, peiliksi ja tulkiksi. Luottamuksen merkitystä nuorten kanssa tehtävässä työskentelyssä ei voi korostaa liikaa. Luottamus ei synny hetkessä, vaan tarvitsee oman aikansa rakentuakseen arjen toiminnoissa. Mitä enemmän nuorella on huonoja kokemuksia luottamuksen menettämisestä, sitä pitemmän ajan luottamuksen rakentaminen vie ja sitä enemmän nuori testaa aikuisen luotettavuutta. (Veivo-Lempinen 2009, 205.)

Asiakaspalvelutyössä tasavertainen kohtaaminen ja asiakaslähtöisyyden merkitys on erittäin tärkeää. Hyvän vuorovaikutuksen luominen haastavassa alkuasetelmassa edellyttää työntekijältä läsnäoloa ja neutraalisuutta. Läsnä olemalla ja kuuntelemalla kunnioittavasti ja kiinnostuen asiakkaan puhetta on mahdollista alkaa rakentaa suhdetta asiakkaaseen. Kuuleminen, kunnioittaminen, ymmärtäminen ja kannustaminen eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että asiakkaan kanssa tulisi aina olla samaa mieltä. Aitoon kohtaamiseen kuuluu myös se, että nuorelle asetetaan rajat ja hänelle annetaan rakentavaa ja rehellistä palautetta. (Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 27; Lämsä & Takala 2009, 190; Veivo-Lempinen 2009, 197, 207.) Aidon kohtaamisen edellytyksenä on ihmisen kohtaaminen keskeneräisenä, arvokkaana, sellaisena kuin tämä on, ilman rooleja ja suorituksia. Aidon kohtaamisen edellytys on, että aikuinen uskaltaa työskennellä omalla persoonallaan ja temperamentillaan. Aittoa kohtaamista ei siis voida pitää työmenetelmänä, vaan enemmänkin asenteena kaikkeen nuorten kanssa työskentelyyn. Aitoon

kohtaamiseen kuuluu myös se, että jaksaa nähdä mahdollisuuksia tilanteissa, joissa haluaisi jo luovuttaa. Aidon kohtaamisen kautta tavoitellaan kasvatuksen ydintehtävää, eli ihmisyyteen kasvamista ja kasvuun saattamista. (Veivo-Lempinen 2009, 202-207.)

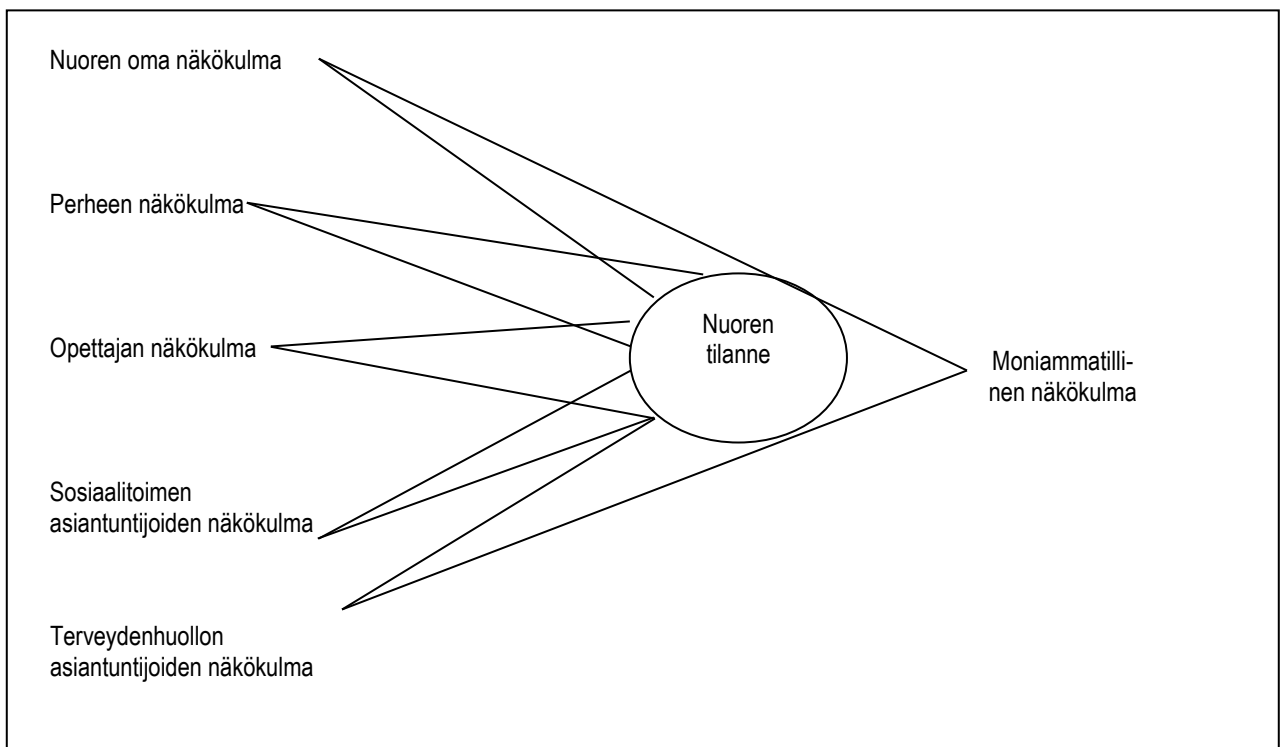
Dialogisuhde edellyttääkin työntekijältä asiakkaan esille tuomien merkitysten ja tulkintojen kuulemista sekä niiden työskentelyn lähtökohtana pitämistä. Dialogisuhteessa korostuu aina tasa-arvoinen vuoropuhelu. Dialogisessa vuorovaikutussuhteessa on tärkeää, että asiakas kokee olevansa tasaveroinen yhteistyökumppani, jotta hän voi sitoutua ja olla aktiivinen. Vuorovaikutus perustuukin ratkaisujen yhdessä etsimiseen ja löytämiseen. (Kettunen ym 2002, 83-84.) Sekä asiakkaan että työntekijän osuutta vuorovaikutuksen onnistumiseen pidetään oleellisena dialogisessa vuorovaikutuksessa. Dialogisuudesta puhuttaessa halutaan korostaa vuorovaikutuksen vastavuoroisuutta ja molemminpuolista ymmärrystä. Asiakassuhteessa vastavuoroisuus tarkoittaa sitä, että suhde nähdään molemminpuolisen ymmärryksen rakentamisena, jossa mennään sekä työntekijän, että asiakkaan ehdoilla. Varsinkin asiakastyössä dialogisen suhteen rakentaminen vaatii aikaa ja luottamusta, koska siihen sisältyy oikeus ottaa kantaa toisen asioihin. Dialoginen vuorovaikutus edellyttää myös työntekijältä rohkeutta astua alueelle, josta hänellä ei ole tarkkaa tietoa ja jossa tietoa voidaan yhdessä rakentaa asiakkaan kanssa. Dialoginen kohtaaminen sisältää myös meistä riippumattomia tekijöitä, jotka tuovat omat haasteensa suhteelle. Dialogisen vuorovaikutuksen taustalla on ajatus tiedon rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa aina tilanteen mukaan. (Mönkkönen 2007, 16, 87, 92- 95, 98,104.) Onnistuneesta dialogista on usein jälkeinpäin vaikea eritellä, mitä itse kukin teki ja mitä siinä tapahtui. Muistiin jää jaettu yhteinen tunnekokemus. (Seikkula & Arnkil 2005, 93.)

Verkostotyöskentely

Nuoren kasvua itsenäiseksi yhteiskunnan jäseneksi voidaan turvata myös verkostotyön avulla. Nuoren verkostoon kuuluu yleensä sukulaisia, ystäviä ja erilaisia viranomaistahoja. Nuoren verkoston tukemisessa korostuu myös psykososiaalinen tuki. Toivon, elämänrytmin ja jaksamisen edistäminen sekä mahdollinen taloudelliseen tilanteeseen ja asumiseen liittyvä tukeminen on tärkeää myös verkostojen kanssa työskenneltäessä. (Taskinen 2010, 153; Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 29-33).

Moniammatillinen verkostotyö tarkoittaa eri alojen ammattilaisten voimavarojen yhdistämistä nuoren asioiden edistämiseksi. Ammattilaisia jopa tärkeämpi rooli verkostotyöskentelyssä on nuoren lähiverkostolla ja sen mukana ololla. Moniammatillisen verkostotyöskentelyn edellytyksenä on yhteiseen tavoitteeseen ponnistelu. Jotta tämä mahdollistuisi, tulee työskentelyn verkoston eri toimijoiden kesken olla luottamuksellista ja avointa vuorovaikutusta. Nuoren ja alaikäisen kohdalla myös vanhempien suostumus verkostotyöskentelyn aloittamiseen on saatava. (Pönkkö & Tervonen-Rossi 2009, 146-147.)

Verkostotyöskentelyssä ensiarvoisen tärkeää on nuoren kuuleminen ja hänen mielipiteensä huomioon ottaminen. Nuoren huomioiminen oman elämänsä parhaana asiantuntijana voi helposti unohtua ammattilaisten kuulemisen sijaan. Moniammatillisen näkökulman tulisi kattaa kaikkien eri toimijoiden näkökulman huomioimisen (kuvio 5). Eri tahojen näkökulmien huomioon ottaminen luo nuorelle parhaimmassa tapauksessa useita erilaisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja sekä helpottaa myös ammattilaisten työtä. Avoimessa verkostotyöskentelyssä nuoren tilanteesta voidaan luoda kokonaisvaltainen kuva, palvelujärjestelmän pirstaleisuudesta huolimatta. (Pönkkö & Tervonen-Rossi 2009, 146-147, 155; Tulensalo & Ylä-Herranen 2009, 29-33.)

KUVIO 5 Moniammatillinen näkökulma nuoren tilanteesta (Mukaillen Pönkkö & Tervonen-Rossi 2009, 147.)

Merikratoksen jälkihuollossa työskennellään usein nuoren erilaisten verkostojen kanssa. Arkikokemuksen mukaan nuori voi esimerkiksi kokea verkostopalaverit pelottavana ja sellaisena, jossa hän ei oikein uskalla sanoa ajatuksiaan ja haluaa sinne mukaan ihmisen, jonka kanssa on läheisesti työskennellyt. Nuoret kaipaavat usein tukea ja neuvoa myös erilaisten viranomaisverkostoasioiden hoitamiseen. Jälkihuoltotyöntekijän työskentelyyn kuuluu usein myös eräänlaisena verkoston välittäjänä toimiminen ja sitä kautta mahdollisimman monipuolisen kuvan rakentaminen nuoren sen hetkisestä tilanteesta sekä nuoren äänen esille tuominen tilanteissa, joissa se tahtoo unohtua viranomaisten näkemysten varjoon.

4 JÄLKIHUOLLON LAATUVAATIMUKSET

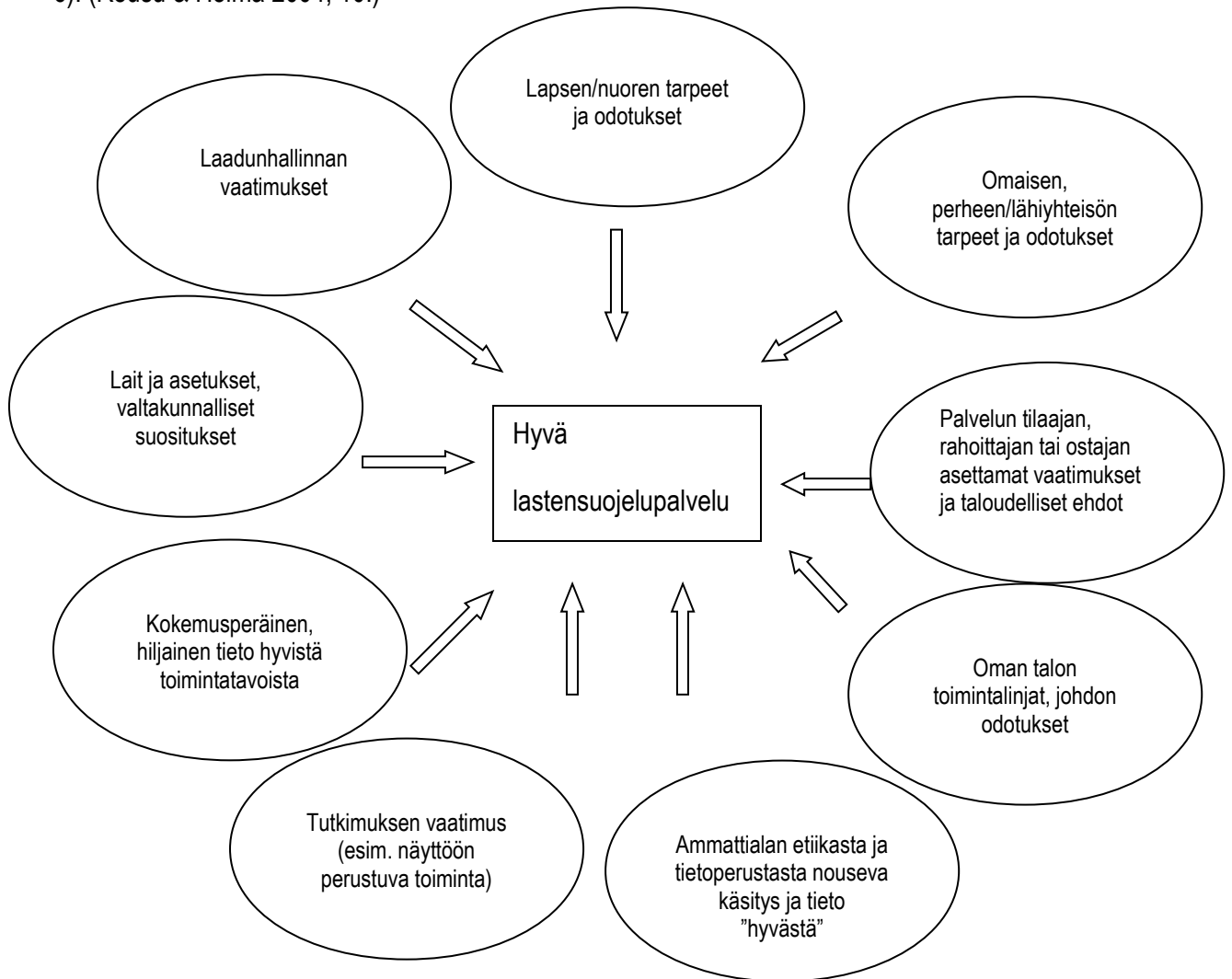
4.1 Hyvän lastensuojelupalvelun laatu

Kunnalla on lakisääteinen velvollisuus järjestää lastensuojelupalveluita (Lastensuojelulaki 417/2007,11§). Kunta voi tuottaa palvelut itse tai yhdessä muiden kuntien kanssa, olemalla jäsenenä palveluja tuottavassa kuntayhtymässä, tai ostamalla palveluita joko valtiolta, toiselta kunnalta tai kuntayhtymältä, yksityiseltä tai julkiselta palveluntarjoajalta. Järjestääpä kunta palvelut miten tahansa, se on kuitenkin vastuussa palvelukokonaisuuden toimivuudesta sekä palvelujen laadusta. (Rousu ja Holma 1999, 35,; Rousu ja Holma 2003, 9, 22–23.) Laadukas palvelu voidaan määritellä eri tavoin eri näkökulmista katsottaessa (Haverinen ym. 1995, 3). Jonkun mielestä hyvä laatu voi merkitä toiselle henkilölle huonoa laatua. Oleellista onkin, mistä näkökulmasta laatua määritellään ja mitä sen edistämiseksi tehdään. Laadukysymykset ovat tärkeitä niin ammattilaisille, asiakkaille, kansalaisille kuin myös valtiolle ja kunnille sekä yksityisille palvelun tuottajille. (Rajavaara 1995, 27, 29.) Laadun kehittämiseen sisältyy aina pyrkimys toiminnan muuttamisesta (Haverinen ym. 1995, 3).

Asiakkaiden näkökulma on keskeisessä osassa laadun määrittelemisessä ja kehittämisessä. Lecklin (2002, 18). Asiakkaan oikeus sosiaalihuollon hyvään laatuun tuodaan esille laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000 4§). Laadukkaan jälkihuollon toteuttaminen on erittäin ajankohtaista, koska lastensuojelun jälkihuoltoon määrätty määrä on lisääntymässä viimeisimmän lastensuojelulain muutoksen myötä, jolloin jälkihuolto-oikeus laajennettiin koskevaan myös avohuollon sijoituksessa olleita nuoria.

Sosiaalityön laatu liittyy aina työntekijän tietoisuuteen omasta kognitiivisesta toiminnastaan. Tämä tietoisuus sisältää toiminnan tavoitteet, motiivit, menettelytavat, käsityksen omista suoriutumisedellytyksistä sekä lopputuloksen. (Suhonen 1995, 47.) Mäntysaaren ja Maaniityn (1995, 13-14) mukaan laadun kehittäminen sosiaalityön tutkimuksen kohteena tarkoittaa organisaation toiminnan evaluaatiota asiakkaiden tarpeentyydytyksen näkökulmasta. Kehittämistehtävässäni asiakkaiden ja heidän lähiverkostonsa lisäksi jälkihuollon toiminnan suunnitteluun ja arviointiin otettiin mukaan myös työntekijöiden näkökulmat.

Laatu käsitetään yleensä hyväksi ja tärkeäksi. Laadusta puhuttaessa on kysymys niistä ominaispiirteistä, jotka liittyvät palvelun tai toiminnan kykyyn täyttää sille asetetut vaatimukset ja odotukset. Lastensuojelussa ydinkysymykseksi laadun osalta nouseekin, kenen hyvästä on kysymys. Pystyäkseen tuottamaan hyvää laatua on sosiaalialan organisaation selvitettävä ja otettava huomioon eri tahojen tarpeet sekä palveluille kohdistuvat vaatimukset ja odotukset (kuvio 6). (Rousu & Holma 2004, 10.)

KUVIO 6 Tahoja, joista kohdistuu vaatimuksia hyvälle lastensuojelupalvelulle (mukaellen Rousu & Holma 2004, 11).

Laadun käsite on aikojen saatossa muuttunut tilanteen ja laatuasiantuntijoiden kiinnostuksen mukaan. Vaikka laatua pidetään arvoituksellisena ja vaikeasti kuvattavissa olevana, sisältyy useampiin käsityksiin laadusta kuitenkin ajatus, että se on määriteltävissä ja täytyy määrittellä kehittämisen perustaksi. Määrittelyn avulla organisaatiossa voidaan puhua samaa tarkoittavista asioista samoilla merkityksillä. Yleisesti määriteltynä laatu on toiminnan ja tulosten

erinomaisuutta, joka voidaan nähdä absoluuttisena tai suhteellisena. Absoluuttisena laatu on verrattavissa käsitteisiin hyvyys, kauneus ja totuus. Näin kuvattuna laatu on ihanne, jolle ei ole vaihtoehtoa ja sisältää arvojen ulottuvuuden, joka on inhimillisen toiminnan ydintä. Tämän mukaan korkea laatu ei toteudu vain sanoina ja järjestelminä, vaan se tulee ilmi henkilöstön ja johdon käytännön toiminnassa tekeminä valintoina ja tekoina sekä niihin liittyvinä arvolatautuneina pyrkimyksinä. (Lämsä & Turjanmaa 2007, 27; Lämsä & Turjanmaa 2007.)

Laatu on suhteellista, koska sen määrittely ja toteuttaminen sitoutuvat aikaan ja paikkaan sekä ihmisten muuttuviin tulkintoihin ja näkökulmiin. Suhteellinen laatu on neuvoteltua, koska organisaation johto suuntaa ja määrittelee laatua yhdessä henkilöstön kanssa eri tahojen odotusten ja vaatimusten pohjalta. Hyvä laatu on dynaaminen ja jatkuva prosessi, eikä se ole koskaan valmis. Prosessinomaisuutta kuvaa myös se, että laadusta puhuttaessa korostetaan erityisesti kykyä oppia uusia asioita, tarvetta reagoida muuttuviin olosuhteisiin, oppia menneisyydestä, varautua uhkiin sekä jatkuvasti rakentaa haluttua tulevaisuutta ja uusia mahdollisuuksia. (Turjanmaa 2005, 27; Lämsä & Turjanmaa 2007.) Koska laatu voidaan mieltää useilla tavoilla, tuo se haasteensa myös arvioinnin laadun tarkasteluun. Toiset näkevät hyvin suoritettuna tutkimuksellisen prosessin laatuna, toisten mielestä laatua on arvioinnin kohteiden valtaistaminen ja kolmannet korostavat arvioinnin hyödynnettävyyttä laadun takaajana. Yksinkertaistettuna arvioinnin laadunarvioinnissa on kyse tilintekovastuusta demokratian ja edistyksellisyyden näkökulmasta. Egalitaarinen näkemyksen mukaan kaikki toimijat määrittelevät arvioinnin laatua omista näkökulmistaan ja omalla tavallaan. Laatua ei täten voi kahlita standardeihin, vaan laatu on aina situationaalista, suhteessa aikaan ja paikkaan. Kyseinen määritelmä hyväksyy laadun arvioinnin suhteellisuuden. Jokaiselle arviointiprosessin tai –raportin tulkitsijalle annetaan vapaus tulkita arvioinnin kohdetta omalla tavallaan. (Virtanen 2007, 209, 212.)

Laatu on monitahoinen ja siihen vaikuttavat johtamisteoriat, työelämän kehittyminen, poliittinen päätöksenteko, organisaation ja työn kehittyminen sekä erilaiset tutkimukselliset näkökulmat. Laatufilosofia sisältyy laatuun ja sillä tarkoitetaan käsitteellistä systemaattista ajatustyötä, jonka avulla laatu määritellään kussakin markkinatilanteessa ja olosuhteissa. Laatufilosofian lähtökohtana on näkökulma johdon laatu vastuusta ja asiakkaan tärkeydestä laadun määrittelyssä. Laadun määrittelyn yhteydessä korostuu asiakkaiden merkitys tuotteiden ja palveluiden käyttäjinä. Asiakkaiden vaatimus on yhä useammin, että tuotteet ovat hyvälaatuisia ja yrityksen toiminta kestää eettisen tarkastelun. (Turjanmaa 2005, 15, 26-27.)

Lastensuojelun kansalliset laatusuositukset ovat tarpeellinen ja odotettu asiakirja, joka on vielä luonnosvaiheessa. Se perustuu YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen ja asiakirjan tavoitteena on lapsen oikeuksien paremman toteuttamisen saavuttaminen. Luonnoksessa lastensuojelun kansallisiksi laatusuosituksiksi on kuvattu lastensuojelun eri tasojen ja vaiheiden laadun elementtejä. Tavoitteena on muun muassa lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistäminen, palveluiden kehittämistyön tukeminen, vaikuttavuuden parantaminen ja kustannusten hallitseminen. Luonnosta on kritisoitu sen yleisluonteisuudesta. Laatumääritykset jäävät niin yleiselle tasolle, että niiden soveltaminen tuo mukanaan vaihtelua. (Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta kansallisiksi lastensuojelun laatusuosituksiksi, hakupäivä 26.3.2011.)

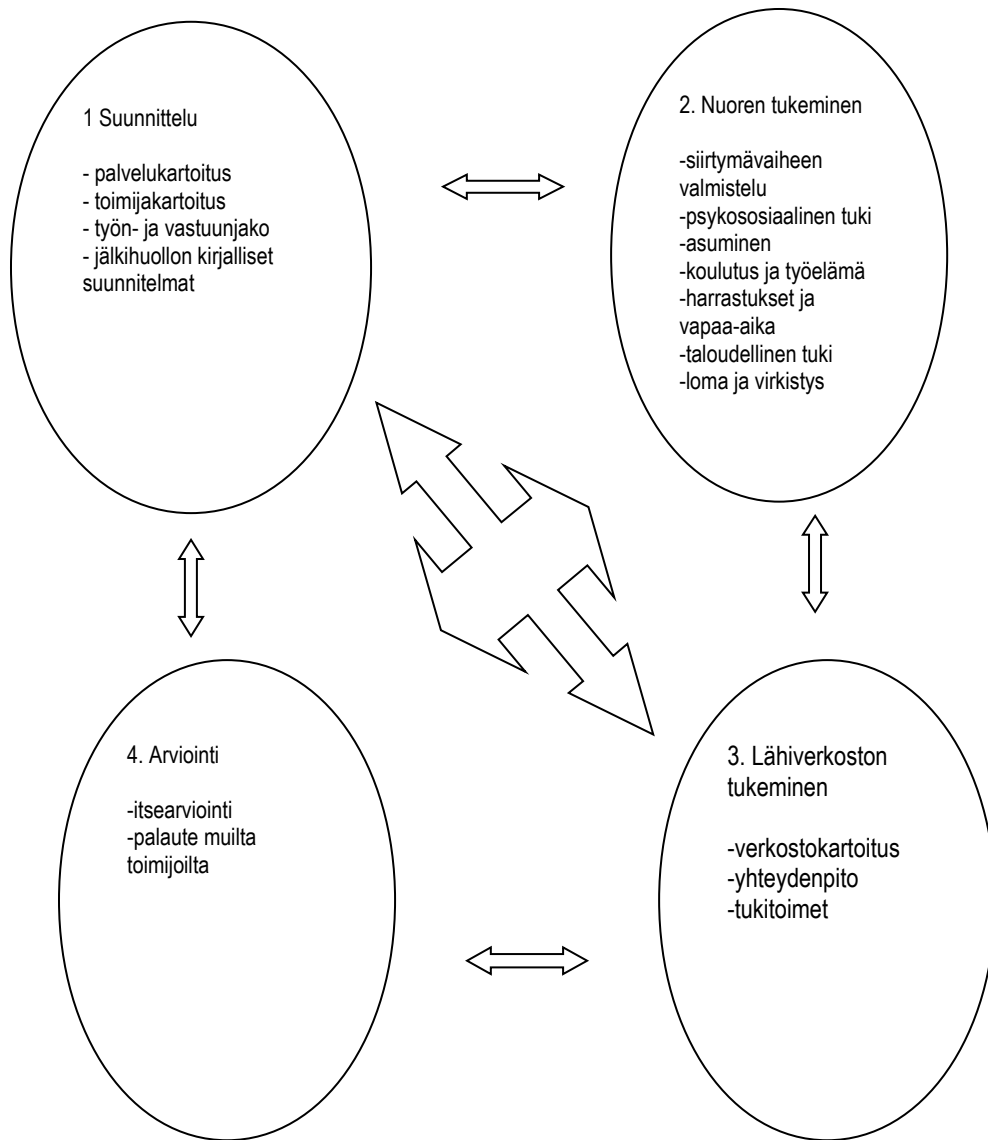
4.2 Jälkihuoltoprosessi valtakunnallisten sijaishuollon laatumääritysten pohjalta

Prosessien kuvaaminen on yksi tärkeimmistä laadunhallinnan keinoista ja toiminnan läpinäkyvyyden varmistajista. Prosessiajattelussa organisaation toiminta nähdään sarjana toisiaan seuraavia tapahtumia läpi koko organisaation ja myös organisaation ulkopuolelle ulottuen. Prosessien kuvaamisen tarkoituksena on palvelun jatkuva parantaminen. Ennen parantamista on kuitenkin ensin tunnistettava omat ydinprosessit. Ydinprosessien lisäksi on rinnakkais- tai tukiprosesseja, jotka pitää myös ottaa huomioon. (Rousu & Holma 2004, 51.)

Prosessi nähdään keskeisenä lastensuojelun palvelujen laadusta puhuttaessa, eli ammattilaisiin liittyvät seikat ja asiakkaiden osallisuus korostuvat. Asiakkaan ja ammattilaisen vuorovaikutusprosessiin vaikuttavat myös organisaation ulkopuolelta tulevat vaatimukset ja resurssit. Kyseisiä vaatimuksia sovelletaan organisaatiossa, joissa on omat toimintatapansa, mihin työntekijöiden on sopeuduttava. Tästä muodostuukin eräänlainen kerrostuma, jonka keskiössä on viimekädessä ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutteinen työskentelyprosessi. (Palmamäki 2008, 33.)

Lastensuojelun kehittämistoiminnan tuloksena Lastensuojelun keskusliitto on kehittänyt valtakunnalliset sijaishuollon laatumääritykset vuonna 2004. Lapsen Polku sijaishuollossa on esitetty kolmen vaiheen prosessina, eli sijoitus, hoito ja kasvatus sekä jälkihuolto. Jälkihuolto itsessään on jaettu neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Näitä osa-alueita ovat suunnittelu, nuoren tukeminen ja nuorelle tärkeiden ihmisten tukeminen sekä jälkihuollon

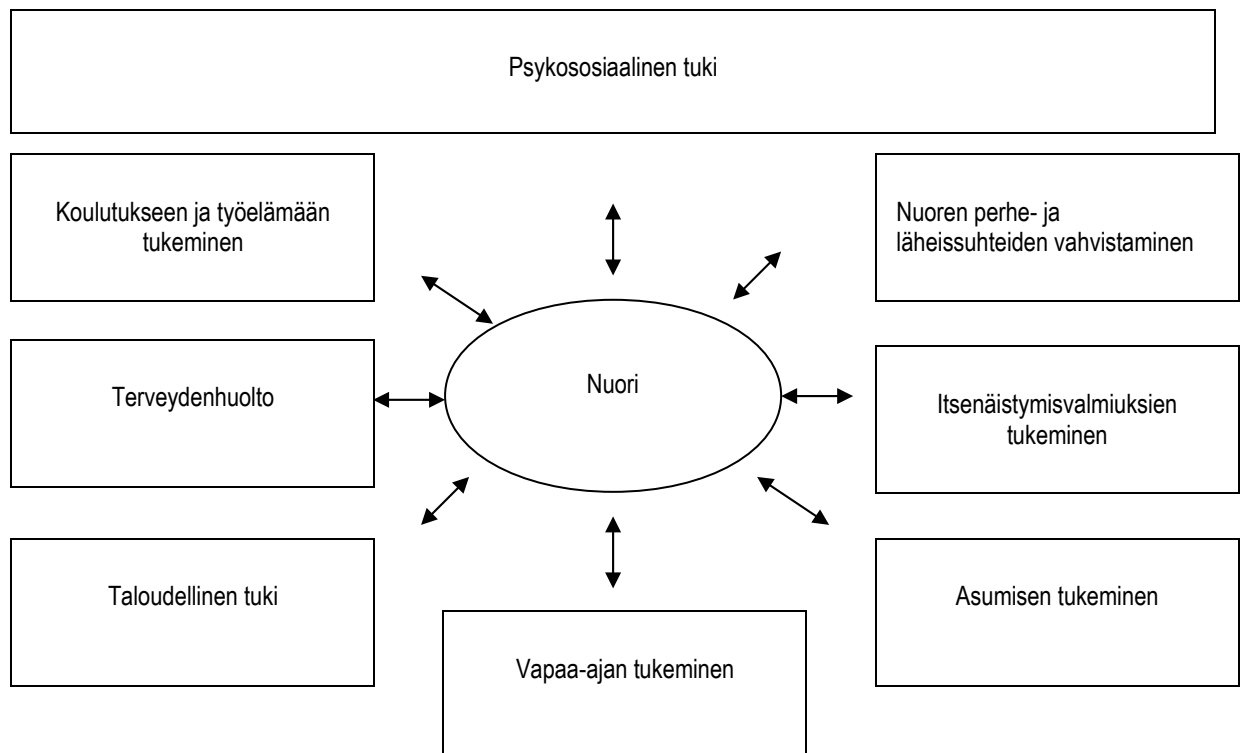
päättäminen ja arviointi (kuvio 7). Sijaishuollon ja perhehoidon piirissä toteutettavalle jälkihuollolle on asetettu omat kriteerinsä. Näissä on kuitenkin enemmän yhteisiä kuin erottavia piirteitä. (Laaksonen 2004, 15–16, Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004,5-9, 28, 41-43.)

KUVIO 7 Jälkihuollon toiminnot Valtakunnallisten sijaishuollon laatukriteerit (2004, 28-32) ja Laaksonen (2004, 16) mukaan mukaellen..

Jälkihuolto alkaa suunnitteluvaiheella, jonka tavoitteena on hahmottaa uusi elämänvaihe ja kirjata se suunnitelmaksi nuoren ja hänelle tärkeiden ihmisten kanssa. Suunnitteluvaiheessa tulee kartoittaa henkilöt ja toimijat, jotka tukevat lasta tai nuorta ja hänen perhettä jälkihuollon aikana. Myös nuoren ja hänen läheisverkostonsa tarvitsemat palvelut tulee kartoittaa ja jälkihuollosta tehdä selvä työnjako. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 28–29, 41.)

Nuoren tukemisvaiheessa pyritään rohkaisemaan ja tukemaan nuorta sitoutumaan omaan suunnitelmaansa sekä toimimaan sen mukaisesti. Lisäksi nuorta pyritään tukemaan hänen tarpeiden ja toiveiden mukaan kaikilla elämänalueilla. Tahojen yhteistyönä on määriteltävä keinot nuoren motivoimiseen ja psykososiaaliseen tukeen. Nuorta on tuettava myös sopivan asumismuodon löytymisessä. Tukemisprosessiin kuuluu myös nuoren urasuunnittelun, koulutus- tai työpaikan hankkimisen sekä koulu- ja työelämän arjen auttaminen ja tukeminen. Lisäksi nuorta on kannustettava myös harrastustoiminnassa. Sijoittajan vastuulle kuuluu myös taloudellinen avustaminen. Nuoren läheisverkosto on aina kartoitettava ja sovittava nuoren kanssa, kuinka siihen pidetään yhteyttä. Nuoren läheisverkoston tukemisella pyritään vahvistamaan kyseisiä verkostoja niin, että se kykenee tukemaan nuorta jälkihuollon aikana kuin myös sen jälkeen sekä sitoutuu tähän tukemiseen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit 2004, 30-31, 42-43.) Perhe- ja läheissuhteiden vahvistamisen lisäksi jälkihuollon tukemisvaiheen ulottuvuuksia ovat Etelä-Karjalan lastensuojelun kehittämishankkeen mallinnuksen mukaan psykososiaalinen tukeminen, itsenäistymisvalmiuksien tukeminen, asumisen tukeminen, vapaa-ajan tukeminen, taloudellinen tuki, terveydenhuolto sekä koulutukseen ja työelämään tukeminen (Kuvio 8).

KUVIO 8 Nuoren tukeminen jälkihuollossa. (Mukaellen Etelä-Karjalan lastensuojelun kehittämishankkeen mallinnus, Hakupäivä 23.4.2010)

Jälkihuollon päättämisen ja arvioinnin vaiheessa pyritään nuoren suunnitelmalliseen siirtymiseen seuraavaan elämänvaiheeseen. Samalla kootaan tietoa jälkihuollon toteutumisesta kyseisen nuoren kohdalla. Jälkihuolto tulee päättää suunnitelmallisesti siten, että seuraavan elämänvaiheen kokonaisuutta hahmotetaan nuoren ja läheisverkoston kanssa yhdessä. Jälkihuollon toteutumisen arviointia voidaan toteuttaa niin itsearviointina kuin myös asiakaspalautteena. Arviointiin osallistuvat niin asiakkaat, sijoittaja, yhteistyötahot kuin myös sijaishuoltopaikat ja sijaisperheet. Sijaishuoltopaikassa on myös arvioitava kuinka sen arvot ja toimintaperiaatteet toteutuivat jälkihuoltoprosessissa niin työyhteisön kuin myös yksittäisten työntekijöiden tasolla. Arvioinnit ja palautteet tulee dokumentoida, jolloin niiden pohjalta voidaan kehittää jälkihuoltotyöskentelyä. (Laaksonen 2004, 47–48; Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 31-32, 43.)

5 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TAVOITTEET, VAIHEET JA MENETELMÄ

5.1 Kehittämistehtävän tavoitteet ja vaiheistus

Kehittämistehtäväni tavoitteena oli Merikratoksen jälkihuoltoprosessin kehittäminen nuoren osallisuutta tukevaksi. Kehittämistehtäväni tarkoituksena oli kuvata nykyinen jälkihuolto ja luoda jälkihuollon prosessikuvaus sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeisto jälkihuoltoprosessin välineiksi. Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston tekemiseen sisältyi myös lomakkeiston käytettävyyden arviointi, jonka toteutin tapaustutkimuksena.

Kehittämistehtäväni ensimmäisen suunnitelman esitin Oulun seudun ammattikorkeakoulussa 6.4.2009. Tämän jälkeen kehittämistehtäväni laajentui Merikratoksen jälkihuoltoprosessin kehittämiseksi ja uusi tutkimussuunnitelma oli valmis 30.9. 2009. Lokakuussa 2009 anoin tutkimuslupaa. Jo työskentelyn alussa hahmottelin kehittämistehtäväni erilaisiin työvaiheisiin kehittämisprosessin selkeyttämiseksi (liite 1).

Kehittämistehtävän vaiheet olivat:

1. Kuvata Merikratoksen nykyinen jälkihuolto.

Tässä vaiheessa vastattiin kysymykseen millainen on Merikratoksen nykyinen jälkihuolto? Työmenetelminä tässä vaiheessa oli Merikratoksen laatukäsikirjaan tutustuminen sekä keskustelut jälkihuoltoa Merikratoksessa tekevien ja myyvien työntekijöiden kanssa.

2. Kehittää Merikratoksen jälkihuollon prosessikuvaus sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeisto

Tässä kehittämistehtävän vaiheessa pyrittiin vastaamaan kysymykseen: Millainen on hyvä ja käyttökelpoinen suunnitelma- ja seurantalomakkeisto? Lomakkeiston tarkoituksena on olla toimiva työväline, joka jäsentää jälkihuoltonuorten kanssa työskentelyä. Lomakkeiston avulla on tarkoituksena saada asiakkuudesta tarpeellista tietoa ja varmistaa, että jälkihuoltonuori ja hänen mahdollinen läheisverkostonsa tulevat kuulluksi asiakasprosessin aikana. Lomakkeiston on tarkoituksena toimia myös työvälineenä asiakkuuden tilanteen arvioinnissa. Lomakkeiston tulee olla kielellisesti selkeä, ymmärrettävä ja sopivan pituinen. Lomakkeiston luomisessa apuna käytettiin tietoa aikaisemmista tutkimuksista ja jälkihuollon laatuvaatimuksista. Lisäksi

hyödynnettiin Huolenvyöhykkeistö –menetelmää (liite 5) sekä Itsenäistyvän nuoren roolikartta –menetelmää (liite 3) ja Itsenäistymisvalmiuksien ympyrä –menetelmää (liite 4).

3. Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käyttöönotto ja käytettävyyden arviointi

Tässä vaiheessa pyrittiin vastaamaan kysymyksiin: Miten suunnitelma- ja seurantalomakkeisto toimii? Saadaanko sillä tarvittavaa tietoa ja millaisena vastaajat kokivat lomakkeiston?

4. Kehittämistehtävän arviointi

Viimeisessä vaiheessa vastattiin kysymykseen: Vastasiko kehittämistehtävä sille asetettuun tavoitteeseen ja tarkoitukseen?

5.2 Laadullinen tapaustutkimus

Opinnäytetyön tutkimukselliseksi menetelmäksi valitsin tapaustutkimuksen, koska tarkoituksena oli tutkia ja kehittää yhden organisaation yhtä palvelua. Tapaustutkimus on käsitteenä monisyinen, eikä sillä ole yksiselitteistä määritelmää. Tapaustutkimus on lähestymistapa, näkökulma todellisuuden tutkimiseen, jossa korostuu tiedon tuottaminen erityisistä paikkaan ja aikaan sidotuista olosuhteista, ilmiöistä, prosesseista, merkityksistä ja tiedosta. Tapaustutkimukselle onkin luonteenomaista, että yksittäisestä tapauksesta, tai pienestä joukosta toisiinsa suhteessa olevia tapauksia tuotetaan yksityiskohtaista, intensiivistä tietoa (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10; Peltola 2007, 111; Saarela- Kinnunen & Eskola 2007, 185,189, 194.) Yin (2003, 1,13) määrittelee tapaustutkimuksen todellisessa ympäristössä tapahtuvaksi ilmiön tutkinnaksi, jossa haetaan vastauksia kysymyksiin kuinka, miten ja miksi. Tapaustutkimus perustuu tutkittavan omiin kokemuksiin, kuten kehittämistehtävässäni työntekijöiden kokemuksiin lomakkeiston käytettävyydestä (Metsämuuronen 2008, 17).

Luonteenomaisia ominaisuuksia tapaustutkimukselle ovat teorian vahva osuus, tutkijan osallisuus ulkopuolisuuden sijaan, yksilöllistäminen, kokonaisvaltaisuus, monitieteisyys, luonnollisuus, vuorovaikutus, mukautuvaisuus ja arvosidonnaisuus. Olennaista tapaustutkimukselle on, että käsiteltävä aineisto muodostaa tavalla tai toisella kokonaisuuden, siis tapauksen. Tapaustutkimuksen teko ei rajoita menetelmävalintoja, vaan käytössä ovat niin kvantitatiiviset, kuin kvalitatiivisetkin menetelmät. Tilastolliset menetelmät mahdollistavat monia selityksiä tutkittavalle ilmiölle ja niissäkin tutkijan omien valintojen panos on huomattava. Tutkimus voi

tapaukseen keskittyessään olla myös selektiivistä. Tutkimuskohteen laajetessa voi olla viisasta keskittyä johonkin tiettyyn näkökulmaan. (Saarela- Kinnunen & Eskola 2007, 186–189, 194.)

Tapaustutkimus etsii vastauksia kysymyksiin kuinka ja miksi. Tapaustutkimuksessa tapauksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen on tärkeämpää kuin yleistäminen. (Saarela- Kinnunen & Eskola 2007, 186-189.) Arviointitiedon yleistäminen onkin laadullisten menetelmien soveltajien mielestä mahdotonta (Virtanen 2007,155). Jos ja kun yleistämiseen kuitenkin pyritään, tavoitellaan teorioiden laajentamista ja yleistämistä. (Saarela- Kinnunen & Eskola 2007, 186-189.) Yin (2003, 30-31) kutsuu tapaustutkimuksellista yleistämisen mallia analyyttiseksi yleistyksi. Arvioinnin tekijä vertaa havaintojaan teoreettisesti johdettuihin ja asetettuihin tutkimuspropositioihin. Yleistäminen ei ole tilastollista yleistämistä populaation tasolle (Virtanen 2007, 161.) Kun tutkimus on kuvattu hyvin ja käsitteellistäminen on onnistunut, antaa tapauksen monipuolinen erittely aineksia yleistettävyyteen. Voidaan puhua teoreettisesta tai olemuksellisesta yleistettävyydestä, jolloin keskeistä ovat ne tulkinnat, joita aineistosta tehdään. (Saarela- Kinnunen & Eskola 2007, 189.)

6 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN TOTEUTUS

6.1 Suunnittelu

Kehittämistehtäväni alkoi keväällä 2009, kun työyhteisöni Merikratos Lastensuojelu oy:n Länsi- ja Sisä-Suomen aluejohtaja otti minuun yhteyttä ja pyysi tekemään opinnäytetyöni yrityksen jälkihuollon kehittämisestä. Yrityksen ajatuksena oli hyödyntää osaamistani ja kiinnostustani jälkihuoltopalvelunsa kehittämisessä. Pidimme aluejohtajan kanssa helmikuussa 2009 kaksi palaveria, joissa ideoimme kehittämistehtävää ja pohdimme sen rajaamista. Keskusteluissa kehittämistehtäväni tavoitteeksi muodostui jälkihuollon loppuarviointikaavakkeen luominen Merikratokselle. Työskentelyni avuksi kasattiin myös jälkihuollon ammattilaisista koostuvan iskuryhmä, jonka ammatillista apua hyödynsin kehittämistehtävässäni. Pääsääntöisesti yhteydenpito iskuryhmäläisten kanssa sujui sähköisesti. Yhteistyö työyhteisön kanssa on ensiarvoisen tärkeää, koska kehittäminen on tavoitteellista toimintaa, jolla voidaan saavuttaa tuloksia ja pysyviä toimintatavan muutoksia vain silloin, kun henkilöstö on motivoitunut kehittämiseen ja saa osallistua siihen. Kaikki muutokset tulee perustella myös hyvin ja yhdenmukaisesti (Toikko & Rantanen 2009, 14-16; Rouhiainen 2001, 74; Sinervo 2001, 10.)

Merikratoksella on viimeisten vuosien aikana kiinnitetty huomiota laatutyöhön, muun muassa lähityön prosesseja kuvaamalla. Merikratoksen prosessien kuvaamisen ja laatutyön taustalla on ajatus työn näkyväksi tekemisestä, jotta asiakkaat olisivat tietoisia siitä, mihin sitoutuvat ja palveluiden markkinoiminen olisi helpompaa. Lastensuojelun laadussa korostuukin tärkeänä tavoitteena toiminnan läpinäkyväksi tekeminen. Läpinäkyvyys ja avoimuus koskevat myös toiminnan perusteita ja lähtökohtia. (Rousu & Holma 1999, 16.) Merikratoksella lisähaasteen laatutyölle tuo myös tuotteiden markkinointi. Idea yksityisen yrityksen myymistä lastensuojelun lähityön palveluista on vielä suhteellisen uutta Suomessa, eikä kilpailijoita alalla ole monta, mutta tilanne tulee varmasti muuttumaan tulevaisuudessa. Turjanmaa (2005,15) tuokin esille sen, että yhteiskunnallisen tilanteen aiheuttama palveluntarjoajien kilpailu edellyttää laadun arkipäiväistymistä ja kilpailussa mukana pysyminen edellyttää hyvää laatua. Tiukentuvassa kilpailutilanteessa organisaatiot joutuvat enemmän pohtimaan sitä, mitä laatu juuri meidän yrityksessä tarkoittaa. (Turjanmaa 2005, 15.)

6.2 Merikratoksen jälkihuollon nykytilanteen kartoitus

Merikratoksen toimintaa ohjaa pyrkimys asiakaslähtöisyyteen, yksilöllisyyteen ja yhteisöllisyyteen. Yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus on tärkein toimintaympäristö työssämme. Tämän takia työyhteisössämme työskennellään asiakkaan omassa arkiympäristössä hänelle läheisten ihmisten kanssa. Lähiyhteisö otetaan usein mukaan työskentelyyn, jotta varmistettaisiin, että asiakas voi tarvittaessa tukeutua läheisiinsä. Työskentelyn pohjana on asiakkaan oma pyrkimys itsenäiseen elämään, eli hänen motivaationsa on koko työskentelyn kantava voima. Toivo ja usko oppimisen ja muutoksen mahdollisuudesta luovat työskentelyyn pohjan.

Merikratoksen jälkihuollon taustasitoumuksina ovat holistinen ihmiskäsitys ja konstruktivistinen oppimiskäsitys. Lauri Rauhalan (2005, 20) luonnehtima kokonaisvaltainen, holistinen ihmiskäsitys pyrkii muodostamaan ihmisestä kokonaisuuden. Käsitys ottaa huomioon sekä yksilön kaikkine olemuspuolineen, että sen yhteisön ja sosiaalisen kentän, jossa ihminen toimii. Holistisessa ihmiskäsityksessä ihminen nähdään biopsykososiaalisena kokonaisuutena ja siinä hyväksytään myös ihmisen uskonnollisten, elämäntarkoituksellisten liittyvien tarpeiden huomioiminen ja niihin vastaaminen. Holistisen käsityksen mukaan hyvää elämää ei voi saavuttaa, jos olemassaolon kaikkia elementtejä ei huomioida; ihminen on aina kohdattava kokonaisvaltaisesti. Rauhala esittää näkemyksensä kolmijakoisena jakaen ihmisen tajunnalliseen eli psyykkishenkiseen, keholliseen ja situationaaliseen. Tajunnallisuus tarkoittaa sitä, että ihminen normaalitilassa kokee aina jotain, hän tietää, tuntee ja uneksii. Kehollisuus puolestaan kuvastaa ihmiskehon kemiallisia, biologisia ja anatomisfysiologisia prosesseja. Situationaalisuus sisältää ihmisen suhteen muun muassa esineisiin, maailmaan, kulttuuriin ja muihin ihmisiin. (Rauhala 2005, 32-47, 126-127, 182-185.) Holistinen ihmiskäsitys vahvistaa ihmisen kokonaisuutena näkemisen tärkeyttä. Peruslähtökohtana jälkihuollossakin tulee huomioida se, että ilman ihmisen tarkastelua kaikkine osa-alueineen ei voida päästä ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseen.

Rauhalan (2005, 137-141) kuvaamalla holistisella ihmiskäsityksellä on hyvin mielenkiintoinen merkitys sosiaali- ja terveysalan työssä. Sosiaalityössä on perimmältään kyse vaikuttamisesta ihmisen tilaan eli elämäntilanteeseen ja sitä ohjaa lainsäädäntö. Keskeistä on ajatus, että muuntelemalla niitä elämäntilanteen osatekijöitä, joita sosiaalityö koskettaa, voidaan edistää ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Rauhala 2005, 137-141.) Jälkihuollossa tehtävän psykososiaalisen työskentelyn tarkoituksenaan on nuoren elämäntilanteen muuttaminen pienin askelin ja sitä kautta nuoren hyvinvoinnin edistäminen. Psykososiaalisen työnteon

peruslähtökohtana Merikratoksella on, että ymmärretään nuoren oman motivaation ja halun merkitys työskentelyn tavoitteiden saavuttamisen kannalta ensiarvoisen tärkeänä. Rauhala (2005, 137-141) tuokin esille, että auttamistyön suunnittelun ja toteutuksen kannalta ihmisen tajunnan yleisten tapahtumisperiaatteiden ymmärtäminen, esimerkiksi muutoksen mahdollisuus sisäisen ymmärtämisen, ei ulkoisen syöttämisen kautta, onkin välttämätöntä.

Oma oppimiskäsityksenikin pohjautuu pitkälti konstruktiviseen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan ihminen antaa merkityksiä ja tulkitsee todellisuutta omasta todellisuudestaan käsin. Ajatuksenani on, että ihminen kehitysiästään ja tasostaan riippumatta rakentaa maailmankuvaansa omista yksilöllisistä lähtökohdista käsin. Itselle merkitykselliset, omaa toimintaa tukevat arvot ja käsitteet ovat lähtökohtana konstruktiviseen oppimiseen (Turjanmaa 2005, 55). Ei siis uskota, että ihminen olisi kokonaisuudessaan myötäsyttyisesti valmis, vaan hän konstruoi ja konstruoi itsensä kokemuksistaan (Suoranta 1997, 20). Konstruktivisen oppimisen taustalla olevien kognitiivisten ja toiminnan teorioiden mukaan oppiminen on ensisijaisesti ihmisessä itsessään tapahtuvaa psykologista toimintaa, jossa korostuvat oppijan omaehtoisuus, aktiivisuus, luovuus ja reflektiivisyys sekä yksilön, että yhteisön tasolla. Tiedon ymmärretään syntyvän oppijan mielessä siten, että hän rakentaa sen itse vastaanottamastaan informaatiosta. Oppimiseen vaikuttavat siten oppijan kiinnostus asioihin ja käsitys toimintaympäristöstä. (Turjanmaa 2005, 55.) Konstruktivistinen oppimiskäsitys korostaa siis oppijan aikaisempia kokemuksia ja tietojen merkitystä uuden tiedon konstruoinnissa (Kaasila 1997, 66).

Konstruktivismi sisältää sekä Piagetin (1988, 18-19) ajatuksen yksilöllisyydestä että Vygotskyn (Wertsch 1985, 58-61) ajatuksen sosiaalisesta. Yksilöllinen käsitys tarkoittaa puhtaammillaan tiedon ja käsitteiden rakentumista oppijan aikaansaannoksina ja omana aivotoimintana. Sosiaalinen käsitys puolestaan puhuu ryhmän vaikuttamisesta tietoon ja käsitteiden rakentumiseen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Turjanmaa 2005, 55.) Vygotskyn sosiaalisen kehityksen teorian mukaan yksilön tietoisuus rakentuu sosiaalisissa suhteissa, yhteiskunnan kulttuurin ja tradition pohjalta (Wertsch 1985, 58-61).

Ihmis- ja oppimiskäsityksen lisäksi kehittämistehtävänä alkuvaiheessa tavoitepohdintojen ohella kartoitin Merikratoksen jälkihuollon sen hetkistä tilaa tekemällä haastatteluja jälkihuoltoa Merikratoksessa tekeville ja myyville sekä tutustumalla yrityksen laatukäsikirjassa olevaan jälkihuollon ohjeistukseen. Laatukäsikirjan (2009) mukaan Merikratoksen jälkihuolto on noin 17-

21-vuotiaille tarkoitettu palvelukokonaisuus, joka on saatavilla kaikkialle Suomeen. Työntekijöiden kanssa käymissäni keskusteluissa tuli ilmi, että jälkihuoltopalvelu on syntynyt vastaamaan kuntien tarpeisiin. Jälkihuoltotyöskentelyn tavoitteena on tukea nuoren kasvua kohti itsenäistä, riippumatonta elämää täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Jälkihuoltotyöskentelyn tavoitteet luodaan yhdessä sosiaalityöntekijän ja nuoren sekä hänen lähiverkostonsa kanssa. Jälkihuolto pyrkii pitkäjänteiseen, tavoitteelliseen ja suunnitelmalliseen työskentelyyn ja sen tarkoituksena on nuoren oman elämän osallisuuden vahvistaminen. (Laatukäsikirja 2009.) Keskusteluissa työntekijät kertoivat, että jälkihuoltopalveluun ohjautuvat asiakkaat ovat yleensä hyvin vaativia. Pulmia asiakkaiden elämään voivat luoda esimerkiksi koulu- tai työpaikan puuttuminen, päihde- tai mielenterveysongelmat, sosiaalisten verkostojen vähyyys ja ristiriidat sosiaalisissa suhteissa. Lämsän (2009, 23-24; 27-32) mukaan nuorten elämän riskit liittyvätkin ennen muuta ongelmiin sosiaalisissa suhteissa tai sosiaalisten suhteiden puutteisiin.

Merikratoksella jokaiselle jälkihuolto- nuorelle tehdään oma henkilökohtainen jälkihuoltosuunnitelma yhdessä nuoren ja hänen sosiaalityöntekijänsä kanssa sekä nimetään oma jälkihuoltotyöntekijä. Alussa jälkihuollon tuki voi olla hyvinkin tiivistä, mutta tavoitteena on tuen asteittainen keventäminen. Keinot jälkihuollon tavoitteiden saavuttamiseen perustuvat lähityöskentelyyn Merikratoksen jälkihuolto-ohjaajan, nuoren ja hänen läheisverkostonsa kanssa. Ohjaaja muun muassa tukee nuorta arjenhallinnan opettelussa, virastoasioiden hoitamisessa, rahankäytön suunnittelussa ja asunnon hankkimisessa. Lisäksi ohjaaja ohjaa ja tukee nuorta säännöllisen vuorokausirytmien noudattamiseen, mielekkään toiminnan ja tekemisen löytämiseen arjen sujumiseksi. Ohjaaja on tarpeen vaatiessa nuoren tukena verkostotyöskentelyssä sekä tekee yhteistyötä nuoren lähiverkoston kanssa. (Laatukäsikirja 2009.)

Nykytilanteen kartoitus vaiheessa kirjasin ylös haastattelut sekä työntekijöiden kanssa käymäni keskustelut ja käsittelin saamani aineiston sisällön analyysillä. Johtopäätösteni mukaan Merikratoksella ei ole selkeää, ohjeistettua toimintatapaa jälkihuollon asiakkaiden kanssa toimimiseen valtakunnallisesti. Henkilöstön kanssa käymieni keskustelujen jälkeen kehittämistehtäväkseni muodostui ensin jälkihuollon loppuarviointilomakkeen suunnitteleminen. Nykytilanteen kartoittamisen yhteydessä tekemieni johtopäätösten pohjalta tulin siihen tulokseen, että jälkihuollon kehittämisen tulisi alkaa jälkihuolto-prosessin selkiinnyttämisestä ja prosessia tukevien työvälineiden luomisesta. Kävin asiasta vielä keskusteluja aluejohtajan sekä muiden työyhteisön jäsenten kanssa ja lopulta kehittämistehtäväni tavoite laajentui Merikratoksen jälkihuolto-prosessin kehittämiseen ja siihen sisältyvän suunnitelma- ja seurantalomakkeiston

luomiseen. Toikon ja Rantasen (2009, 16) mukaan kehittämistoiminnan lähtökohtana voikin olla nykyisen tilanteen tai toiminnan ongelma, tai toisaalta näky jostakin uudesta. Muutoksen suunta on menneestä kohti tulevaa, jolloin asiantilat voivat muuttua määrällisesti, laadullisesti tai rakenteellisesti. (Toikko & Rantanen 2009, 16.)

Kehittämistehtäväni alkuvaiheessa aloin tutustua laajasti ja syvällisesti jälkihuollon artikkeleihin ja tutkimuksiin Merikratoksen jälkihuollon kartoittamisen ohella. Jälkihuollosta löytyi jo jonkin verran tutkimustietoa, ja ajatuksenani oli perehtyä tähän mahdollisimman hyvin, jotta lomakkeistoa luodessani osaisin huomioida tarvittavat asiat. Kehittämistehtäväni alkuvaiheessa pyrin myös tutustumaan erilaiseen kehittämistä koskevaan tutkimukseen ja menetelmäkirjallisuuteen pohtiessani sitä, kuinka kehittämistehtäväni olisi tarkoituksenmukaisinta suorittaa.

6.3 Lomakkeiston kehittäminen

Kehittäminen on tiettyjen toimintaperiaatteiden ja toimintojen tarkoituksellista muuttamista. Kehittämisen kohteina voivat olla ihmisten osaaminen, työtehtävät sekä sovellettavat tekniikat ja säännökset. Aikaisemmin kehittäminen sai usein alkunsa siitä, että organisaation johto ei ollut tyytyväinen tilanteeseen. (Kirjonen 2007, 117-118). Nykyisin kehittäminen koetaan koko työyhteisön asiaksi. Työkulttuurissa on alettukin korostamaan aloitteellisuutta, oppimista ja innovatiivisuutta tuloksellisuuden rinnalla. (Seppänen - Järvelä 2007, 29.)

Samanaikaisesti kun perehdyin jälkihuollon tutkimustietoon ja laatuasioihin ja luonnostelin Merikratoksen jälkihuolto prosessin kuviota, aloin luonnostelemaan suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa* jälkihuoltoon. Lomake kerrallaan loin kaavakkeet ja pyysin niihin kommentteja jälkihuollon iskuryhmältä, jonka kehittämistehtäväni tueksi oli opinnäytetyön ohjaajani työpaikaltamme kerännyt. Kyseiseen ryhmään kuuluivat opinnäytetyöohjaajani ohella kehittämistyötä yrityksessämme tekevä työntekijä sekä jälkihuoltoa tekeviä työntekijöitä. Kommentteja iskuryhmältä sain vaihtelevasti. Kommenttien perusteella muokkaisin vielä suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa käyttöönottovaihetta varten.

Suunnitelma- ja seurantalomakkeisto sisältää viisi eri vaiheessa käytettävää lomaketta, jotka huomioivat sekä jälkihuoltonuoren, hänen läheisverkostonsa, sosiaalityöntekijän, että Merikratoksen jälkihuoltotyöntekijän näkökulmat. Kyseiset lomakkeet ovat:

- 1A Taustatiedot jälkihuoltoon
- 1B Jälkihuollon työskentelyn tavoitteiden luominen
- 2 Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys
- 3 Jälkihuollon arviointien ja täsmennyksien yhteenveto
- 4 Jälkihuollon loppuarviointi

Jokaiselle lomakkeelle muotoutui oma tavoitteensa ja paikkansa jälkihuoltoprosessissa (Liite 2).

Suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa tehdessä hyödynsin Itsenäistyvän nuoren roolikarttaa (liite 3), itsenäistymisvalmiuksien ympyrää (liite 4) ja huolen vyöhykkeistöä (liite 5).

Itsenäistyvän nuoren roolikartta

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymässä on kehitetty Itsenäistyvän nuoren roolikartta, jota voidaan käyttää apuna nuoren itsenäistymisen tukemisessa. Itsenäistyvän nuoren roolikartan avulla voidaan hahmotella nuoren valmiuksia itsenäiseen elämään. Roolikarttaa voidaan hyödyntää esimerkiksi puheeksi ottamisen välineenä.

Omassa kehittämistehtävässäni hyödynsin itsenäistyvän nuoren roolikarttaa (liite 3) muotoillessani suunnitelma- ja seurantalomakkeiston ”Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys” -lomaketta, jossa kartoitetaan nuoren kokonaistilannetta. Käytin roolikarttaa muodostaessani kokonaiskuvaa siitä, mitä kaikkea nuoren elämään itsenäistymisvaiheessa kuuluu ja mitä taitoja nuoren tulisi tuolloin hallita.

Itsenäistymisvalmiuksien kehittämisen ympyrä

Itsenäistymisvalmiuksien kehittämisen ympyrä (liite 4) on Sos-lapsikylän tuottama menetelmä nuoren itsenäistymisen tukemiseen. Siinä käydään kattavasti läpi itsenäistymisen osa-alueet. Itsenäistymisvalmiuksien ympyrässä kukin osa-alue on pilkottu vielä pienemmiksi tekijöiksi, joiden ajatellaan kuuluvan kyseisen osa-alueeseen. Itsenäistymisvalmiuksia mietittäessä kaikki osa-alueet ovat yhtä tärkeitä. (Piiroinen 2000, 72-84.)

*Suunnitelma- ja seurantalomakkeisto ei ole liiketaloudellisista syistä raportin liitteenä

Lomakkeistoa muotoiltaessa kiinnitettiin huomiota myös nuoren itsenäistymisvalmiuksien ympärässä esille tuotuihin asioihin. Ajatuksena oli, että itsenäistymisvalmiuksien ympyrän pääosat ovat niitä, joita jokaisen nuoren kanssa on käytävä läpi jälkihuollon itsenäistymisvaiheessa. Jälkihuollon tuen tarpeen kartoittamisvaiheessa itsenäistymisvalmiuksien ympyrä auttaa kartoittamaan ne osa-alueet, joissa nuori tarvitsee sillä hetkellä tukea.

Huolen vyöhykkeistö

Nuorten itsenäistymisvalmiudet ovat yksilöllisiä. Luodessani ”Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys” – lomaketta tarvitsin jonkinlaisen arvoasteikon, jonka pohjalta vastaajat voivat huolensa määrää kyseisissä asioissa pohtia. Valitsin Stakesin kehittämän Huolen vyöhykkeistön asteikon (liite 5) siitä syystä, että se on menetelmänä jo tunnettu sosiaalialalla. Tämän ajattelin helpottavan lomakkeen täyttämistä ja myös sen käyttämistä työvälineenä nuoren kanssa keskusteltaessa. Ajatukseni oli, että valmiin mallin käyttö voisi auttaa työskentelyn systematisoimisessa, koska se voisi helpottaa ajattelua, näkökulman luomista sekä tulkinnan tekemistä.

Stakesin kehittämää huolen vyöhykkeistö on väline työntekijän oman huolen kartoittamiseen. Se koostuu neljästä vyöhykkeestä: ei huolta, pieni huoli, harmaa vyöhyke ja suuri huoli. Menetelmä tähtää siihen, että työntekijät voisivat tunnistaa omat huolensa ja puuttua niihin, sekä kehittää yhdessä hyviä toimintatapoja. Asiakkaiden tilanteita voi pohtia toisten ihmisten kanssa yleisesti puhuen, ei siis kohdentuen huolta tiettyyn asiakkaaseen. (Arnkil ja Eriksson 2008, 20.)

Subjektiiivinen huoli on tärkeä työväline sekä lasten, nuorten ja perheiden avun tarpeen, että työntekijän omien toimintamahdollisuuksien tunnistamisessa. Huolella tarkoitetaan subjektiivista tunnetta, joka työntekijällä syntyy asiakassuhteessaan. Huolen taustalla on työntekijän kuva lapsen tai nuoren tilanteesta sekä omista ja tiedossa olevan läheisverkoston oletetuista voimavaroista. Työntekijän rakentama mielikuva rakentuu tiedoista, tunteista ja velvoitteista. Huoli herää työntekijän asiakkaan tilanteesta tekemistä havainnoista, joita hän tarkastelee suhteessa aikaisemmin oppimaansa, kokemuksiinsa ja tietoihinsa. Tunteiden laatu ja voimakkuus määrittävät huolen asteen. (Eriksson ja Arnkil 2005, 21.) Työntekijän huoli kohdistuu sekä lapsen kehittymiseen tai selviämiseen että työntekijän omiin toimintamahdollisuuksiin ja niiden riittävyteen. Huoli kasvaa sitä mukaa, kun omat auttamiskeinot vähenevät. Omien

toimintamahdollisuuksien kokemiseen vaikuttaa myös se, millainen kontakti työntekijällä on lapseen, perheeseen ja verkostoon. Huoli kertoo työntekijälle, milloin tilanteeseen tarvitaan verkostojen tukea. Kun huoli kasvaa, tarvitaan yhteistyötä muiden kanssa. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187.)

Huolen vyöhykkeistö soveltuu siis käytettäväksi tilanteisiin, joissa työntekijä on epävarma, miten toimia nuoren tai perheen kanssa. Menetelmä auttaa työntekijää puuttumaan varhain huolta herättävään tilanteeseen. Keskeistä on siis oma huoli ja siihen tarttuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että puheenaiheeksi nostetaan oma huoli tilanteesta, ei perheen tai lapsen ongelmat. Huolen vyöhykkeistöä on käytetty lasten ja nuorten luokittelamiseen, mikä on vastoin vyöhykkeistön alkuperäisiä käyttöperiaatteita. Se, joka toimii näin, ei tunne vyöhykkeistön lähtökohtia tai käyttötarkoitusta. (Arnkil ja Eriksson 2005, 7; 2008, 20).

Ajatuksenani oli, että hyvän ohjeistuksen avulla nuoren tilanteen arviointi huolen vyöhykkeistön asteikolla jäsenyisi. Arviointiasteikon käyttö mahdollistaa myös nuoren tilanteen pidempiaikaisen seurannan ja toiminnan muokkaamisen nuoren tilanteen mukaan.

6.4 Lomakkeiston käytettävyyden arviointi

Arviointia tehtäessä on syytä huomioida viisi kysymystä arvioinnin peruslähtökohtana. 1. Milloin arviointia tehdään? Arvioinnin olemus riippuu ratkaisevasti siitä, miten se ajoittuu suhteessa arvioitavaan toimintaan ja miten arviointitehtävän tutkimusasetelma ratkaistaan. (Virtanen 2007, 22-24, 93.) Kehittämistehtäväni tutkimuksellisena menetelmänä käytettiin laadullista tapaustutkimusta ja lomakkeiston käytettävyydestä kerättiin tietoa kyselyn avulla, joten voitaisiin ajatella, että kyselytutkimuksen avulla arviointia tehtiin siis lomakkeiston käyttöönoton ja testausvaiheen jälkeen. 2. Missä arviointia pitää tehdä ja miten arviointi kannattaa kohdistaa? Kehittämistehtäväni tutkimuksellisessa osiossa arviointia tehtiin siis suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käytettävyydestä muutama kuukausi kyseisten lomakkeiden käyttöönoton jälkeen. Kehittämistehtäväni tutkimuksellisessa osiossa arviointi kohdistettiin siis lomakkeiston käytettävyyden arviointiin ja tietoa kerättiin Merikratoksen työntekijöiltä. 3. Kenelle arviointia tehdään? Kehittämistehtävässäni tutkimuksellisessa osiossa arviointia tehtiin työyhteisön käyttöön, jotta tarvittaessa lomakkeistoa voitaisiin edelleen kehittää arvioinnista saadun palautteen pohjalta. Suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa käytettäessä arviointitiedon voidaan ajatella hyödyntävän niin nuorta, hänen lähiverkostoaan, sosiaalityöntekijöitään kuin

Merikratoksen työntekijöitä. 4. Mitä täsmälleen ollaan arvioimassa? Tutkimuksellisessa osiossa arvioitiin suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käytettävyyttä. Lisäksi arvioinnin tekijän tulee pohtia kaikkia motiveja, mitä arviointiin voi liittyä. Arvioinnin motiivit voivat liittyä esimerkiksi oppimiseen, tilintekovastuun toteamiseen sekä tiedon lisäämiseen. (Virtanen 2007, 22-24.) Omassa kehittämistehtävässäni arvioinnin motiivina oli tiedon lisääminen lomakkeiston käytettävyydestä.

Tutkijan perustehtävä on luotettavan informaation tuottaminen todellisuudesta. Informaatio käsittää todellisuuden ilmiöiden tulkinnan, kuvailun ja selittämisen. Informaation tuottamisen lisäksi tutkijan on pystyttävä välittämään työnsä tuloksia toisille tutkijoilla ja yhteiskunnan muille jäsenille. (Holma 2005, 19–20.) Kehittämistoiminnan tiedon tuottamisen tavoite poikkeaa olennaisesti siitä, mitä se on perustutkimuksessa. Kehittämisprosessin aikana tuotettu tieto on tyypillisesti luonteeltaan käytännöllistä ja sen tehtävä on tukea kehittämistä. Tutkimusavusteinen kehittäminen, josta kehittämistehtävässäni oli kyse, voidaan nähdä käytäntöön suuntautuneena toimintana, joka tähtää olemassa olevan tilanteen kehittämiseen tieteellistä tietoa hyväksikäyttäen. Tutkimusavusteinen kehittäminen lähtee kehittämisen ensisijaisuudesta. Tiedontuotanto on jotain, joka palvelee kehittämistoimintaa ja sen avulla ohjataan ja suunnataan kehittämistoimintaa. Kehittämistoiminnan ja tutkimuksen suhde voidaan hahmottaa myös siten, että kehittämisessä sovelletaan tutkimuksen tietoa. Tutkimusavusteinen kehittäminen on kehittämistä, jossa hyödynnetään tutkimuksellista logiikkaa. Siinä korostetaan tiedonkeruun systemaattisuutta, dokumentaation ja analyysin huolellisuutta sekä perusteltujen johtopäätösten läpinäkyvyyttä. (Toikko & Rantanen 2009, 33-34, 113-116,157.) Tutkimus tarjoaa kehittämisen avuksi ennen kaikkea menetelmiä ja niiden soveltamiseen perustuvaa analyttis-tieteellistä ajattelutapaa. (Seppänen-Järvelä 2007, 24.)

Kehittämistoiminnassa tiedontuotannolla voidaan pyrkiä vastaamaan erilaisiin tehtäviin. Tiedontuotannon tavoite perustuu usein rahoittajan tai organisaation johdon vaatimuksiin ja silloin tehtävänä on osoittaa, että toiminta on suunnitelman mukaista. Toiseksi tiedon tuotannolla voidaan tavoitella toimijoiden omaa oppimista ja oman toiminnan kehittämistä. Kolmanneksi kehittämistoiminnan tiedontuotannolla on merkitystä itse kehittämishankkeelle. Tyypillisesti kehittämisen prosessissa tiedon tuottaminen ja toiminnan suuntaaminen liittyvät tiiviisti toisiinsa. Esimerkiksi arviointitiedolla voidaan pyrkiä toiminnan suuntaamiseen, eikä vain toimintaa tarkastelevan loppuarvion esittämiseen. (Toikko & Rantanen 2009, 113-116.) Kehittämistehtävässäni tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa suunnitelma- ja

seurantalomakkeiston käytettävyydestä. Omassa kehittämistoiminnassa tiedontuotanto perustui osittain organisaation vaatimuksiin. Voidaan ajatella myös, että tiedon tuottamisella oli merkitystä itse kehittämishankkeelle, koska lomakkeista saadun arviointitiedon avulla niitä muokattiin edelleen käytäntöön sopivimmiksi. Tiedontuotannolla pyrittiin tukemaan myös pysyvien toimintatapojen kehittämistä, strukturoidumpaa työskentelyä sekä työntekijöiden osaamisen vahvistamista.

Itsearviointin tärkeys osana prosessin arviointia tulee muistaa. Sisäinen itsearviointi on olennainen osa prosessin arviointia (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 220). Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston voisi ajatella toimivan myös nuoren jälkihuollon itsearviointimenetelmänä. Siinä nuori itse sekä muut toimijat pääsevät säännöllisesti arvioimaan työskentelyään ja prosessin etenemistä lomakkeiden avulla. Suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa luodessani ajatuksena olikin, että aloitus- ja toimintajaksolla käytetään samaa ”Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys” –lomaketta juuri siksi, että se helpottaa nuoren tilanteen arviointia ja luo mahdollisuuden myös siihen, että nuoren kanssa voidaan helposti seurata hänen kehittymistään eri aikoina. Empowerment evaluation – konseptissa, jonka Fetterman kumppaneineen on luonut, ajatuksena on arvioitavan kohteen valtaistaminen. Arvioinnin tekijän tehtävänä on antaa arvioinnin kohteelle välineitä itsensä arviointiin. (Virtanen 2007, 41.) Fettermanin ajattelutapa sopii hyvin ajatukseen nuoren osallisuudesta oman jälkihuoltoprosessinsa suunnittelijana ja arvioijana suunnitelma- ja seurantalomakkeiston avulla.

6.4.1 Kysely lomakkeiston käytettävyyden arvioinnin apuna

Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston luomisen jälkeen esittelin sen koko Merikratoksen yhteisessä koulutuspäivässä Akatemiassa Turussa toukokuussa 2010. Samalla kerroin, että lomakkeistot ovat kesän ajan koekäytössä ja teen syksyllä koko henkilöstölle kyselyn (liite 6) lomakkeistosta ja sen käytettävyydestä. Kehittämistehtävässäni kyselytutkimuksen tarkoituksena oli siis tuottaa tietoa suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käytettävyydestä.

Varsinaisen kyselyn tein henkilöstölle lokakuussa 2010. Kysely on perinteinen tapa kerätä tutkimusaineistoa. Kyselylomaketutkimuksessa voidaan erottaa kaksi erilaista tutkimusasetelmaa, poikittaistutkimus eli poikkileikkausaineistolla tehty tutkimus ja pitkittäis- eli seurantatutkimus (Vastamäki 2007, 126). Oman kehittämistehtäväni tutkimus on poikkileikkaustutkimus. Nimensä mukaisesti poikittaistutkimuksessa aineisto on kerätty yhdessä ajankohdassa useilta vastaajilta,

kun taas seurantatutkimuksessa aineistoa on kerätty vähintään kahdessa eri ajankohdassa samoilta vastaajilta. Poikkileikkausaineistolla tehtävillä analyyseillä voidaan kuvailla eri ilmiöitä, kun taas pitkittäistutkimuksen avulla ilmiöitä voidaan myös selittää. (Vastamäki 2007, 126.)

Ennen tutkimuksen suorittamista kompastuskivinä suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käytettävyyden tutkimisessa nähtiin olevan sen, että kyseinen lomakkeisto ei ole ehtinyt olla käytössä kovin kauaa ennen kyselytutkimuksen suorittamista. Eli ongelmaksi ajateltiin muodostuvan sen, ettei lomakkeistoa ehditä käyttää monen nuoren jälkihuoltoprosessin aikana. Tarkoitus kuitenkin oli, että Merikratoksen työntekijät pystyivät tutustumaan lomakkeistoon, vaikka eivät olisi sitä käytännössä ehtineet paljon käyttääkään ja pystyivät vastaamaan kyselyyn tältä pohjalta. Ongelmana nähtiin myös eri tahojen motivointi vastaamiseen. Tämän takia kysely lähetettiin sähköisesti kaikille henkilökohtaisesti ja kysely pyrittiin rakentamaan niin, ettei vastaamiseen kulunut kovin paljon aikaa. Virtasen (2007, 157) mukaan liian pitkä kysely vähentää vastaamisalttiutta.

Kyselyiden yksi riski tutkimuksen onnistumisen kannalta on myös se, ettei aina tiedetä, kuka kyselyyn on todellisuudessa vastannut. Sähköpostikyselyssäkin tämä ilmiö on mahdollinen, sähköposti lähetetään kuitenkin henkilökohtaisesti, joten on oletettavaa, että ihmiset vastaisivat niihin itse. Nyt vastauksia pyydettiin nimellä varustettuna, jotta jatkossa voitaisiin tarvittaessa poimia joukosta ne, jotka ovat työssään jo käyttäneet lomakkeistoa. Toinen heikkous kyselyissä on usein niiden alhainen vastausprosentti. Sekä posti- että sähköpostikyselyn etuna puolestaan on se, ettei sitä ole sidottu maantieteellisesti. Ne ovat taloudellisesti tarkasteltuina edullisia, asuivatpa henkilöt missä päin Suomea tahansa. Toisena etuna voidaan pitää aikaan sitomattomuutta. Henkilöt voivat vastata kyselyyn, milloin heille itselle parhaiten sopii. Tämä antaa luotettavamman pohjan tuloksille, kuin jos kyselyyn on vastattava rajatun ajan kuluessa, kun tutkija on läsnä. Kyselyyn ei tarvitse vastata esimerkiksi väsyksissä tai ajatukset sidottuina muualle. Lisäksi vastaaja voi rauhassa ja ilman kiirettä tarkastella vastauksiaan. Lisäksi sähköinen vastaus on käännettävissä suoraan tiedostoksi tutkijan käyttöön, joten aineiston syöttö jää pois. Tämä poistaa lyöntivirheet, joita voi tulla aineistoa syötettäessä. (Valli 2007, 106, 211.)

Tutkimuksen onnistumisen kannalta keskeistä on hyvin laadittu kyselylomake (Vastamäki 2007, 132). Kysymysten muotoilussa tulee olla huolellinen, sillä ne luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Kysymysten tulee olla yksiselitteisiä, eivätkä ne saa johdatella. Niitä lähdetään rakentamaan tutkimusten tavoitteiden ja ongelmien mukaisesti. Usein kyselylomakkeessa

aloitetaan niin sanotuilla taustakysymyksillä, esimerkiksi kysymällä ikää, sukupuolta ja koulutusta. Taustakysymykset toimivat usein selittävinä muuttujina, eli tutkittavaa ominaisuutta tarkastellaan niiden suhteen. Lisäksi on tarkoituksenmukaista, että vastaajalle sopivia vastausvaihtoehtoja on vain yksi. Näin analysointi ja tulkinta ovat huomattavasti yksinkertaisempia ja helpompia. (Valli 2007,103,123.) Omassa kehittämistehtävässäni taustakysymyksissä tiedustellaan vastaajan asemaa suhteessa jälkihuoltoon. Lisäksi tiedustellaan, onko vastaaja käyttänyt suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa.

Jos tutkija ei ole itse paikalla vastaustilanteessa, nousee vastausohje tärkeäksi tutkimuksen onnistumisen edellytykseksi. Postikyselyissä vastaajalle annetaan vastuu kyselyn toteuttamisesta tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Tutkija usein liittyy kyselyyn vastausohjeet mukaan, jotka hän toivoo vastaajan lukevan ennen kyselyn täyttämistä. Koska kaikki ihmiset eivät lue vastausohjeita, etenkin jos ne ovat liian pitkät, ohjeiden tulee olla mahdollisimman tiiviit, samanmuotoiset kullekin vastaajalle ja kysymysten on oltava selkeitä ilman vastausohjeitakin. (Valli 2007, 106-108.)

Otannan koko on eräs mietittävä tekijä tutkimusta tehtäessä. Mitään oikeaa, joka tilanteeseen sopivaa määrää otannaksi ei kuitenkaan ole olemassa, vaan otannan koko riippuu perusjoukon koosta ja tutkittavasta asiasta. Jos tutkimus lähetetään kaikille kyseisestä joukosta, kuten kehittämistehtävässäni, puhutaan kokonaistutkimuksesta ja unohdetaan otannan tuomat rajoitteet. (Metsämuuronen 2003, 31.) Omassa kehittämistehtävässäni kysely lähetettiin kaikille Merikratos Lastensuojelu oy:n työntekijöille. Näin otannasta saatiin riittävä ja saatiin vastaukset kaikkiin asetettuihin kysymyksiin.

6.4.2 Tutkimuksen tulokset

Kehittämistehtäväni tavoitteena oli Merikratoksen jälkihuolto prosessin kehittäminen nuoren osallisuutta tukevaksi. Kehittämistehtäväni tarkoituksena oli kuvata nykyinen jälkihuolto ja luoda jälkihuollon prosessikuvaus sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeisto jälkihuolto prosessin välineiksi. Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston tekemiseen sisältyi myös lomakkeiston käytettävyyden arviointi, jonka toteutin tapaustutkimuksena.

Henkilöstölle tekemäni kyselytutkimuksen tarkoituksena oli siis tuottaa tietoa suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käytettävyydestä. Lomakkeiston tavoitteena oli olla toimiva työväline

jälkihuoltotyöskentelyn jäsentämiseen ja nuoren tilanteen arviointiin. Lomakkeiston tavoitteena oli myös, että sen avulla saadaan tarpeellista tietoa sekä varmistetaan nuoren ja hänen läheisverkostonsa äänen huomioiminen jälkihuoltoprosessissa. Lisäksi lomakkeiston tavoitteena oli, että se on kielellisesti selkeä, ymmärrettävä ja sopivan pituinen.

Tiedonkeruumenetelmänä kehittämistehtävässäni käytettiin sähköistä kyselylomaketta, joka tehtiin ja lähetettiin Digiumin avulla. Digium on suomalainen työkalu tiedon keräämiseen ja analysointiin. Digium-ohjelmisto on suoraan www-selaimessa toimiva työkalu, jonka avulla voi kerätä tietoa reaaliaikaisesti internetissä, sähköpostitse tai mobiilisti tekstiviesteillä. (Digium-helppoa tiedonkeruuta ja nopeaa raportointia, Hakupäivä 13.11.10.) Tilastollisten tutkimusaineistojen käsittelyyn kehitettyjä ohjelmia hyödynnetäänkin usein arviointia tehtäessä (Virtanen 2007, 158). Kaikkein edullisin ja nopein tapa kerätä aineistoa onkin tehdä kysely isolle ryhmälle samanaikaisesti, mutta niin, ettei tutkija ole paikalla. Siinä on helppo seurata, ketkä ovat vastanneet ja ketkä eivät. Näin voidaan muistuttaa uusintakyselyllä vastaamattomia. Tämä parantaa vastausprosenttia ja tutkimuksen luotettavuutta. (Valli 2007,108.) Kehittämistehtävässäni kyselylomakkeet lähetettiin sähköisesti Digiumilla vastausohjeen kanssa ja samalla pyydettiin vastaukset tiettyyn päivämäärään mennessä. Kyseisen päivämäärän jälkeen lähetettiin digiumista kiitosviesti vastanneille ja muistutussähköposti heille, jotka eivät olleet vastanneet.

Kyselystä saatavat tulokset analysoin digium- ohjelmiston avulla. Avoimiin kysymyksiin annettuja vastauksia voidaan analysoida myös tilastollisin menetelmin. Vastaukset tulee vain luokitella ryhmiin. Kun luokitteluja tehdään, täytyy ennakkoon miettiä ja tarkastella saatuja vastauksia, jotta saadaan selville, millaisia luokkia vastauksissa esiintyy. Toinen vaihtoehto avointen kysymysten analysoinnille on laadullinen tarkastelu. Tällöin turvaudutaan usein teemoitteluun. (Valli 2007,124.) Kyselyssäni oli 13 strukturoitua kysymystä ja 3 avointa kysymystä. Eräs etu avointen kysymysten muodossa on se, että vastausten joukossa voi olla hyviä ideoita. Toinen positiivinen puoli on mahdollisuus saada vastaajan mielipide selville perusteellisesti. Myös aineiston luokittelu monella tavalla on yksi sen eduista. Avointen kysymysten huono puoli on se, että niihin jätetään helposti usein vastaamatta ja että vastaukset ovat ylimalkaisia ja epätarkkoja. (Valli 2007,124.) Myös kehittämistehtävässäni oli havaittavissa sama asia. Avoimiin kysymyksiin oli moni jättänyt vastaamatta.

Kaikkiaan kyselyjä lähetettiin 53 kappaletta Merikratoksen työntekijöille. Lopullinen vastausten määrä oli 31 kpl eli vastausprosentti oli 58%. Vastaajista 22 (71%) oli perhetyöntekijöitä ja avohuollon ohjaajia, 3 (9,7%) vastaavaa perhetyöntekijää, 5 (16,1%) aluevastaavaa, -johtajaa ja 1 (3,2%) muu (toimistosihiteeri). Vastaajista 19 (63,3%) oli työskennellyt jälkihuoltonuorten kanssa Merikratoksessa tai muussa työyhteisössä ja 11 (36,7%) ei ollut koskaan työskennellyt jälkihuoltonuorten kanssa. Suurin osa, eli 28 vastaajaa (93,3%) oli vastannut lomakkeistoon tutustumisen perusteella. Vain 2 vastaajaa (6,7%) oli käyttänyt lomakkeistoa työssään. Yhtenä syynä vähäiseen käyttöön oli se, että viimeisen puolen vuoden aikana jälkihuolto Merikratoksessa tehtiin todella vähän. Kyselyn toteuttamisen aikaan jälkihuoltoa teki 5 (16,1%) vastaajaa ja 26 (83,9%) ei tehnyt. Suurimmaksi syyksi (80,8%) siihen, ettei jälkihuoltolomakkeistoa oltu käytetty vastaajat kokivat sen, ettei ollut jälkihuollon asiakkuuksia. 3 vastaajaa (11,5%) ei ollut tiennyt lomakkeiston olemassa olosta ja 1 (3,9%) ei ollut tiennyt, mistä sen löytää ja 1 (3,9%) ei ollut tiennyt, kuinka sitä käytetään. Kysyttäessä millaista tukea työntekijät tarvitsisivat siihen, että voisivat ottaa jälkihuollon lomakkeiston käyttöön, oltiin sitä mieltä, että tieto lomakkeiston olemassa olosta riittää ja ensimmäisillä kerroilla toivottiin apua lähiesimieheltä lomakkeen käytön ohjeistukseen.

Lomakkeiston yhtenä tavoitteena oli, että sillä saadaan tarvittavaa tietoa. Pääsääntöisesti vastaajat kokivat, että lomakkeiston avulla saadaan sellaista tietoa, kuin tarvitaan, eikä mikään tärkeä asia jää huomioimatta. 25 vastaajaa (89,3%) oli sitä mieltä, että lomakkeistosta saadaan sellaista tietoa, kuin tarvitaan. 1 (3,6%) ei ollut tätä mieltä. 2 (7,1%) ei ollut vastannut kysymykseen. 25 vastaajaa, eli 89,3% oli sitä mieltä, että lomakkeistosta ei jää mikään tärkeä asia huomioimatta. 3 vastaajaa eli (10,7%) ei vastannut tähän kysymykseen. Lomakekokonaisuus kaiken kaikkiaan arvioitiin toimivaksi. Lomakkeen toimivuutta arvioitaessa 25 vastaajaa eli (89,3%) arvioi lomakekokonaisuuden toimivaksi ja 3 vastaajaa (10,7%) jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

Lomakkeiston tavoitteena oli myös, että se on toimiva työväline työskentelyn jäsentämiseen ja nuoren tilanteen arviointiin. Kyselyn tulokset osoittavat, että Merikratoksen työntekijät pitivät suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa tarpeellisena työskentelyn jäsentämisen ja arvioinnin kannalta. Kysymykseen lomakkeiston auttamisesta jälkihuoltotyöskentelyn jäsentämisessä oli vastauksia tullut 25 kappaletta ja kaikki vastaajat (100 %) olivat sitä mieltä, että työskentelyn jäsentämisessä lomakkeistosta on hyötyä. Tässä mielessä kehittämishankkeen tavoite saavutettiin. Jälkihuoltonuoren tilanteen arvioinnissa 25 vastaajaa (96,2 %) koki lomakkeiston

hyödylliseksi ja 1 vastaaja (3,9 %) ei osannut vastata kysymykseen. Kehittämistehtävässäni arvioinnin ajallinen kolmiulotteisuus, etukäteisarviointi, jatkuva arviointi ja jälkikäteen arviointi, (Virtanen 2007, 22-24, 93.) tulee esille suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa käytettäessä, jossa prosessin eri vaiheissa arvioidaan nuoren tilannetta ja omaehtoista pärjäämistä. Suunnitelma – ja seurantalomakkeisto rakennettiin siten, että niiden säännöllisen käytön avulla voidaan nuoren jälkihuoltoprosessia jatkuvasti arvioida. Vataja & Seppänen-Järvelä (2007, 217) tuovatkin esille, että usein onkin haasteena rakentaa prosessinarviointi prosessin sisälle, vahvistamaan kehittämistyön tavoitteellista, tietoista ja oppivaa toteuttamista. Suunnitelma- ja seurantalomakkeistoon arvioinnin näkökulma on pyritty rakentamaan sisään prosessiin. Tarkoituksena on, että jatkuvan arvioinnin avulla toimintaa voidaan muokata enemmän nuoren tarpeita ja odotuksia vastaavaksi. Suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa voidaan siis ajatella myös jatkuvan prosessinarvioinnin näkökulmasta. Nuoren tilannettahan arvioidaan lomakkeiston avulla jatkuvasti ja pyritään sitten ohjaamaan jälkihuollon toimintaa arviointien mukaan. Vataja ja Seppänen-Järvelä (2007, 219) tuovatkin esille, että jatkuvassa prosessinarvioinnissa arviointi toimiikin nimenomaan kehittämistoimintaa tukevana palautteena ja ohjaamisen välineenä. Myös Arnkil (2007, 84) korostaa toiminnan vaikutuksen tutkimusta osana organisaation käytäntöprosesseja. Kehittämistoiminnalle on ominaista myös toiminnallisuus, tilanne-ehtoisuus ja toiminnan perustaminen intuitiivisiin ratkaisuihin (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 218). Lomakkeiston tarkastelu jatkuvan arvioinnin näkökulmasta auttaa myös tekemään näkyväksi työskentelyä tilanteiden ja intuitioiden mukaan.

Tavoitteena oli myös, että lomakkeiston avulla varmistetaan nuoren ja hänen lähiverkostonsa äänen kuuleminen jälkihuoltoprosessissa. Myös nuoren äänen koettiin tulevan hyvin kuulluksi. 24 vastaajaa (92,4 %) oli sitä mieltä, että nuoren ja hänen läheisverkostonsa ääni tulee kuulluksi lomakkeistoa käytettäessä. 1 vastaaja (3,9 %) oli eri mieltä ja 1 (3,9 %) ei osannut sanoa. Kuulluksi tulemisen tärkeyttä jo jälkihuollon suunnitteluvaiheessa nuoret korostivat muun muassa Hietaniemen tutkimuksessa (2002, 22, 26, 29, 32). Se, että nuoret ovat mukana jälkihuollon suunnitteluprosessissa ja tulevat kuulluksi auttaa myös siihen, että nuoret saavat tietoa jälkihuollosta ja sen sisällöstä. Nyyssölän & Pajalan (1999, 38, 129-137) tutkimuksessahan kävi ilmi, että nuoret ovat yllättävän tietämättömiä jälkihuollon sisällöstä ja käytännöistä. Hietaniemen tutkimuksessa (2002, 26–42) tuodaan esille myös läheisverkostojen kuulemisen ja tukemisen tärkeys nuoren hyvinvoinnin tukemisen kannalta. Siksi onkin tärkeää, että jälkihuollon suunnitelma- ja seurantalomakkeistossa pyritään myös nuoren läheisten mukaan ottoon jälkihuoltoprosessiin.

Lisäksi lomakkeiston tavoitteena oli olla kielellisesti selkeä, ymmärrettävä ja sopivan pituinen. Lomakkeistoa itsessään pidettiin selkeänä ja kielellisesti ymmärrettävänä. Suurin osa vastaajista piti lomakkeita sopivan pituisina. 27 (100 %) vastaajaa oli vastannut kysymykseen lomakkeiston kielen selkeydestä ja käytettävyydestä ja kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että lomakkeistossa käytettävä kieli on selkeää ja ymmärrettävää. 22 vastaajaa (84,6 %) piti lomakkeita sopivan pituisina ja 4 vastaajaa (15,4 %) piti niitä liian pitkinä. Lomakkeen pituutta tuleekin miettiä huolellisesti. Liian pitkä lomake saa vastaajan luopumaan vastaamisesta jo ennen kuin tutustuu siihen tarkemmin. Aikuisten yleisenä ohjenuorana pituuden suhteen voidaan pitää viittä sivua. Yleisenä ohjeena on, ettei vastaaminen saa viedä yli 20 minuuttia. Liian pitkän lomakkeen viimeisiin kysymyksiin voidaan vastata jo ilman sen suurempaa pohdintaa, joten vastausten luotettavuus voi kärsiä. (Valli 2007, 104-107.) Myös kyselylomakkeessa käytetty kieli näyttäyty merkityksellisenä kyselyn onnistumisen kannalta. Miellyttävää kieltä on helppo lukea, kun taas kömpelöt sananvalinnat voivat saada aikaan tuskastumista. Kysymykset tulisi muotoilla mahdollisimman yksiselitteisiksi. Lomakkeen kysymykset kannattakin pyrkiä kielellisesti pyrkiä muotoilemaan oikein, muistaen kuitenkin aina kohderyhmän. Kysymykset ja vastausvaihtoehdot on aina hyvä muuttaa vastaajalle henkilökohtaiseen muotoon. Näin lomakkeeseen vastaaminen tuntuu luonnollisemmalta ja henkilökohtaisemmalta. (Valli 2007, 105.)

Tutkimustulosten mukaan suunnitelma- ja seurantalomakkeistosta nähtiin olevan hyötyä jälkihuoltotyöskentelyn suunnittelussa, arvioimisessa ja jäsentämisessä. Lomakkeiston koettiin auttavan myös siihen, että nuoren ja hänen läheisverkostonsa ääni tulee kuulluksi ja nuori pääsee osaksi työskentelyn suunnittelua ja arviointia. Jatkokehittämisidea kehittämistehtävälleni olisi se, että suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa käytettäisiin 2-3 vuotta ja sitten hankittaisiin arviointitietoa käytettävyydestä eri tahoilta, eli nuorilta, läheisverkostolta, sosiaalityöntekijöiltä ja Merikratoksen työntekijöiltä. Näin saataisiin moninäkökulmaista tietoa suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käytettävyydestä.

6.4.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Arviointiasetelma tarkoittaa tapaa ratkaista arviointitehtävä. Kun arvioinnin tekijä miettii arvoasetelmaa, hän joutuu miettimään, millaisia arviointikysymyksiä ratkaistaan, kenen mielipiteillä on merkitystä, millaisia arviointiaineistoja tarvitaan, millaisia arviointikäsitteitä tulisi käyttää ja mikä on arvioinnin tekijän rooli koko prosessissa. Arviointiasetelma on siis alisteinen

arviointitehtävälle, eli arvioinnin tarkoitus määrittelee sen, millaista arviointiasetelmaa kannattaa käyttää. Käytettävän arviointiasetelman valintaan vaikuttaa arvioitavan kohteen luonne ja tarpeet, lisäksi arviointikysymysten pitää sopia yhteen sovellettavan arviointiasetelman kanssa. (Virtanen 2007, 113-114.)

Arviointi tuottaa havaintoja, johtopäätöksiä ja kehittämissuosituksia arvioitavan kohteen vahvuuksista ja parantamisalueista. Arviointitiedon tulee olla täsmällistä ja arvioinnin tekijän tulee tietää, mihin arviointitietoa tarvitaan. Arviointitiedon tulee olla luotettavaa ainakin kahdella tavalla: tieto täytyy olla tuotettu uskottavasti oikeilla arviointiin sopivilla tutkimusmenetelmillä ja tiedonkeruustrategioilla (tiedon validius) ja toisaalta arviointiprosessi tulee toteuttaa korrektisti (tulkintojen reliabelius). (Virtanen 2007, 25,204.) Validius luotettavuuden arvioinnissa tarkoittaa sitä, mitataanko sitä, mitä on tarkoitus mitata (Metsämuuronen 2003, 43). Jotta lukija voisi itse harkita tutkimukseni validiutta, olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimukseni kulun ja käyttämäni menetelmät yksityiskohtaisesti raportissani. Kyselytutkimuksella sain vastauksen lomakkeiston käytettävyyttä koskeviin kysymyksiin, joten se oli sopiva menetelmä arviointitiedon keräämiseen. Sisäinen validiteetti kuvaa sitä, tuottaako kyseisen arviointiasetelman soveltaminen järjeviä ja ymmärrettäviä tuloksia. Ulkoinen validiteetti viittaa puolestaan yksittäisen arviointitutkimuksen ja siinä sovelletun arviointiasetelman kautta saatujen tutkimustulosten yleistettävyyteen. (Virtanen 2007, 116.) Tapaustutkimus on usein askel toimintaan, eli niiden lähtökohta on usein toiminnallinen ja niiden tuloksia voidaan soveltaa käytännössä (Metsämuuronen 2008, 16).

Metsämuuronen (2003, 42-43) tuo esille myös reliabiliteetin, eli tutkimuksen toistettavuuden luotettavuuden yhtenä mittarina. Virtanen (2007, 155) käyttää termiä ekstrapolointi toistettavuudesta puhuttaessa. Ekstrapolointi on pohdintaa siitä, missä määrin arvioinnin tulokset saattavat olla ymmärrettävissä ja tulkittavissa muissa konteksteissa, joissa vallitsee samanlaiset reunaehdot, kuin alkuperäisessä arviointitilanteessa (Virtanen 2007, 155). Olisi mielenkiintoista testata jälkihuollon suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa jossakin toisessa jälkihuoltoja tarjoavassa organisaatiossa ja sen jälkeen tehdä lomakkeiston käytettävyydestä kysely henkilöstölle. Kyseinen testaus ei kuitenkaan ole liiketaloudellisista syistä salassapidon takia mahdollista. Merikratoksella lomakkeisto on tiiviisti linkitetty jälkihuoltoon luotuun prosessikuvaukseen, joten siinä mielessä lomakkeiston käyttö toisessa yritysessä sellaisenaan voisi olla haastavaa. Toisaalta lomakkeiston siirtoa toiseen organisaatioon voisi helpottaa sen suunnittelussa hyödyksi käytettyjen jälkihuollon menetelmien tunnettavuus.

Tapaustutkimuksen teoreettista merkitystä koskevassa keskustelussa toistuu usein vaatimus, että teoreettiset valinnat ja päätelmät on kirjoitettava auki. Tämä tarkoittaa sitä, että teorian käyttö pitää tehdä näkyväksi tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa, tutkimusasetelmasta ja -kysymyksistä analyysiin ja johtopäätöksiin saakka. (Peuhkuri 2007, 139.) Tämän takia olen pyrkinyt mahdollisimman tarkasti ja totuudenmukaisesti kuvaamaan kehittämistehtäväni kulun kehittämistehtäväni alusta saakka. Mahdollisimman tarkalla kehittämistehtävän prosessin kuvaamisella olen pyrkinyt lisäämään myös kehittämistehtävän luotettavuutta. Prosessin näkyväksi tekeminen on tärkeää myös siitä syystä, että raportin lukija saa selville, miten johtopäätöksiin on päädytty ja samalla hän voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 186.) Todistusvoimaan perustuva arviointi tarkoittaa johtopäätösten ja kehittämissuosituksen täsmälliseen ankkuroimiseen kyseistä arviointia varten kerättyyn empiiriseen aineistoon, jotta mielivaltaisuuden mahdollisuus suljetaan pois (Virtanen 2007, 16).

Tapaustutkimusta on kritisoitu edustavuuden puutteesta ja puutteellisuudesta kurinalaisuudesta aineistoa kerätessä ja analysoitaessa. Tähän on osin liittynyt näkemys tutkijan ja hänen tietolähteidensä subjektiivisuudesta ja tämän vaikutuksista tutkimukseen. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 186.) Subjektiivisuuden kysymystä pohdin muun muassa siinä vaiheessa, kun lähetin kyselyn lomakkeen käytettävyydestä koko Merikratoksen henkilöstölle. Objektiviisuuden vuoksi tulin siihen tulokseen etten osallistu itse arviointiin.

Tapaustutkimusta tehtäessä sosiaalialalla on erityisesti kiinnitettävä huomiota tutkimuksen eettisyyteen. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkija saattaa joutua vaikeiden eettisten kysymysten eteen jo yksin siitä syystä, että tutkimuksen aihe on arkaluontoinen. Tutkijan oma asemakaan ei ole ongelmaton. Tutkija joutuu tekemään eettistä pohdintaa vaativia valintoja muun muassa päättäessään tavasta lähestyä tutkimuskohdetta, tehdessään johtopäätöksiä, esitellessään tutkimustuloksia tiedeyhteisölle sekä julkisuudessa. (Heikkilä 2002, 165.) Tutkija tarvitsee työssään paitsi ammattitaitoa, myös eettisiä periaatteita, sääntöjä, normeja, arvoja ja hyveitä. Hän on ammittaan harjoittaessaan myös moraalinen toimija. Peruseriaate on, että tutkijaa koskevat samat eettiset periaatteet, normit ja arvot kuin muitakin ihmisiä. (Pietarinen 2002, 58.) Laadullisen tutkimuksen eettiset periaatteet on luonnollisesti johdettavissa tieteenteon yleisistä eettisistä periaatteista. Niiden soveltaminen kvalitatiivisen tutkimuksen tekemiseen herättää kuitenkin joitakin erityiskysymyksiä ja ongelmia. (Holmila 2005, 16.) Kehittämistehtävässäni eettisyyden pohdintaa helpotti se, etten kerännyt tietoa suoraan asiakkailta, vaan työyhteisömme jäseniltä. Ihmistutkimuksen ensimmäinen pääperiaate on, että tutkimusta ei tehdä salaa eikä vastoin tutkittavien tahtoa. Säännön tulkinnasta riippuu, miten

yksityiskohtaista tietoa tutkimuksesta on annettava, keiltä kaikilta suostumus on pyydettävä ja mitä poikkeuksia hyväksytään. (Mäkelä 2005, 10.) Kuula (2006, 124) korostaakin ihmisen yksityisyyden kunnioittamisen olevan yksi tärkeimmistä tutkimusetiikan normeista, jota edellyttävät myös Suomen laki ja kansainväliset sopimukset. Kehittämistehtävästäni informoin koko työyhteisöä suunnitelma- ja seurantalomakkeiston esikäyttövaiheessa ja kerroin heille, että kyseistä lomakkeistoa koskeva kyselytutkimus suoritetaan seuraavan syksyn aikana ja siinä tietoa kerätään kaikilta työyhteisön jäseniltä.

7 KEHITTÄMISHANKKEEN ARVIOINTI

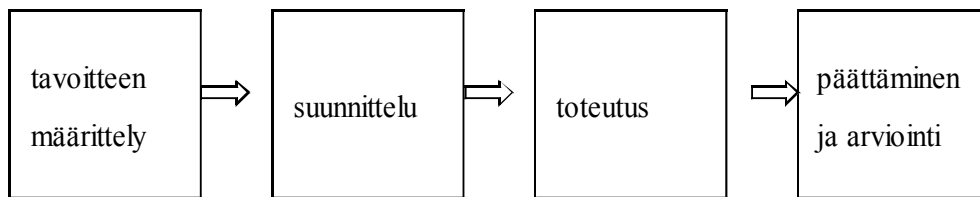
Käytännön arviointia voidaan lähestyä kolmella teoreettisella lähestymistavalla; arviointitiedon metodologialla, arviointitiedon arvologiikalla ja arviointitiedon käytöllä. Arviointitiedon metodologia on aina tapauskohtaista ja viittaa tutkimusmenetelmien käyttöön ja erilaisten tutkimusasetelmien soveltamiseen arviointiin. Kyse on siis tiedon sosiologisesta näkökulmasta arviointiin – siitä, miten ja millaisissa konteksteissa tietoa tuotetaan ja millaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja eri arviointiasetelmat edellyttävät. Arviointitiedon arvologiikassa tutkija luo kriteeristön, jonka perusteella hän voi sanoa arvioimastaan kohteesta hyvää tai huonoa. Arviointikriteerit ovat arvioinnin viitekehys eli perusta, kun tehdään päätelmiä arviointitoiminnan onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Merkittävimpiä kriteerejä ovat relevanssi, toimeenpanon tarkoituksenmukaisuus, tehokkuus, kustannusvaikuttavuus, kokonaisvaikuttavuus, hyödyllisyys ja pysyvyys. Arviointitiedon käyttöä koskevassa keskustelussa korostuu se, miten sitä hyödynnetään päätöksenteossa. (Virtanen 2007, 34-39, 88,138.) Systemaattinen arviointi tai arviointitiedon hyödyntäminen yleensä on vielä suhteellisen harvinaista. Tyypillisesti arviointi on vastannut kysymyksiin siitä, saavutettiinkö asetetut tavoitteet, käytettiinkö resurssit tehokkaasti ja saatiinko mitä aikaan. (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 217, 222.)

Prosessinarvioinnin toteuttamiseen ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa, vaan aina on mietittävä juuri kyseisen hankkeen kysymykset ja tiedontarpeet, joiden mukaan ratkaisut on räätälöitävä. Arvioinnille kohdistuvat odotukset ja se, kuinka saatua tietoa aiotaan hyödyntää, vaikuttaa siihen, miten arviointi tehdään ja millaista tietoa kerätään. (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 217, 222.) Kehittämistehtäväni oli tutkimusavusteinen kehittämishanke, jonka tutkimukselliseksi menetelmäksi valitsin tapaustutkimuksen. Tutkimuksen hyödyntäminen tiedontuotannossa kehittämistyöhön integroituna on yksi keino tukea työelämän muutosprosesseja (Alasoini 2007, 42).

Hyvinvointipalveluja tuottavalla yrityksellä on Virtasen (2007, 15) mukaan tilintekovastuu, eli organisaatiolta edellytetään näyttöjä toimintansa tehokkuudesta, taloudellisuudesta ja vaikuttavuudesta. Arvioinnin tekijän tilintekovastuullisuus tarkoittaa arvioinnin tekemisen vastuullisuutta ja luotettavuutta. Arvioinnin tekijän tulee olla rehellinen itseään, arvioinnin tilaajaa ja arvioinnin kohdetta kohden. Arvioijan tulee tiedostaa oman henkilökohtaiset lähtökohdat,

tutkimuksen tilaajan ja kohteiden motiivit sekä tutkimusmenetelmien tarkoituksenmukaisuus sekä pohtia arviointiasetelmaa kriittisesti. (Virtanen 2007, 16,125).

Kehittämispöessi voidaan hahmotella usealla eri tavalla. Eri malleja ovat muun muassa lineaarimalli, spiraalimalli, tasomalli ja spagettimainen pöessi. Yksinkertaisimmillaan kehittämistöiminnan tehtäväkokonaisuuksien välinen suhde voidaan hahmottaa lineaarisen mallin avulla. Esimerkiksi projektityön kirjallisuudessa pöessin eteneminen kuvataan lineaarisesti vaiheistettuna. (Toikko & Rantanen 2009, 64.)

KUVIO 12 Projektityön lineaarinen malli (Toikko & Rantanen 2009, 64.)

Yksinkertaistettuna voisi ajatella kehittämistehtävänä toteutuneen kyseisen projektityön lineaarisen mallin pohjalta. Toki kaiken kaikkiaan kehittämistehtävässäni oli useita erilaisia vaiheita ja esimerkiksi suunnitteluvaiheessa jouduin palamaan uudestaan tavoitteen määrittelyyn. Suunnitteluvaiheessa loin kuvion kehittämistehtävän etenemisestä (kts liite 1) Luomani kuvio toimi pääpiirteissään kehittämistehtävänä punaisena lankana. Tarkempi kuvio kehittämistehtävänä kulusta löytyy liitteestä (liite 7.).

Arvioinnin on siis perinteisesti vastattava kysymykseen siitä, saavutettiinkö asetetut tavoitteet (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 217, 222). Kehittämistehtävänäni tavoitteena oli siis Merikratoksen jälkihuolto-pöessin kehittäminen nuoren osallisuutta tukevaksi. Kehittämistehtävänäni tarkoituksena oli kuvata nykyinen jälkihuolto ja luoda jälkihuollon pöessikuvaus sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeisto jälkihuolto-pöessin välineiksi. Kehittämistehtävänäni aikana luotiin jälkihuollon pöessikuvaus sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeisto. Lomakkeistosta tehdyn kyselytutkimuksen mukaan voidaan todeta, että kehittämishankkeen tavoitteet saavutettiin.

Lisäksi arvioinnin tuli vastata kysymykseen resurssien tehokkaasta käytöstä (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 217, 222). Kehittämishanke sujui odotetun mukaisesti. Työyhteisöstä nousevat tarpeet muokkasivat kehittämistehtävää myös suunnitteluvaiheen jälkeen ja tämä vaatii

joustavuutta koko prosessiin. Tapaustutkimuksen valinta tiedon tuottamisen menetelmäksi oli perusteltua, vaikka prosessin jossakin vaiheessa myös toimintatutkimus tuntui sovelialta.

Kehittämisprosessin etenemiseen vaikutti omalta osaltaan myös se, että olen suhteellisen uusi työntekijä työyhteisössämme. Minulla ei ollut valmiiksi minkäänlaisia esiodotuksia työyhteisön valtasuhteiden tai työtapojen suhteen prosessin etenemistä ajatellen. Sain myös siinä mielessä vapaat kädet työskentelyyn, etten kokenut minkäänlaista painostusta tai vallankäyttöä kenenkään osalta kehittämishankkeeni aikana. Vataja ja Seppänen- Järvelä (2007, 228) tuovat esille, että yhteisön jäsenyys ja vahva esiymmärrys voivat olla myös haitaksi kehittäjälle. Totuttuja tulkittamis- ja havainnointirakenteita voi olla vaikea kyseenalaistaa. Lisäksi kehittäjä voi olla organisaation sisäisen vallankäytön ja dynamiikan pyörteissä, mikä puolestaan voi olla haitaksi kehittämistyölle. (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 228.) Toisaalta voidaan ajatella, että uusi jäsenyyteni työyhteisössä vaikutti siihen, että en tarpeeksi aktiivisesti osannut hyödyntää kehittämistehtävän tueksi kootun jälkihuollon iskuryhmän jäsenten tietämystä ja näkemystä.

Arvioinnin on perinteisesti vielä vastattava siihen, mitä saatiin aikaan (Vataja & Seppänen-Järvelä 2007, 217, 222). Kehittämishankkeesta näen olevan hyötyä Merikratos Lastensuojelu Oy:lle, koska se on edistänyt laadukkaan jälkihuoltopalvelun luomista valtakunnalliseen käyttöön. Jälkihuoltoprosessin mukaisella työskentelyllä sekä suunnitelma- ja seurantalomakkeiston käyttämisellä luodaan edellytykset mahdollisimman tasalaatuiselle työskentelylle jälkihuoltonuorten kanssa koko Suomen alueella. Yhdenmukainen prosessikuvaus tukee myös yhteistyötä kuntien sosiaalityöntekijöiden kanssa, koska prosessikuvauksen avulla voidaan kuvata palvelumme ja se, mitä siihen kuuluu. Kehittämishankkeilla saadaan kohtuullisen hyvin aikaan ensimmäisen asteen tuloksia organisaatioissa, esimerkiksi parannuksia työn tuottavuudessa tai laadussa. Toisen asteen tuloksien ajatellaan olevan tuloksia, joiden kautta syntyy välillisesti hyötyä muille organisaatioille ja sidosryhmille (Alasoini 2007, 42-44.) Kehittämishankkeeni ensisijaisia tuloksia voidaan ajatella olleen jälkihuollon laadun paraneminen työyhteisössäni prosessimallinnuksen ja suunnitelma- ja seurantalomakkeiston kautta. Toisen asteen tuloksia en koe kehittämishankkeeni myötä syntyneen, koska lomakkeisto on liiketaloudellisista syistä salassa pidettävä, eivätkä muut organisaatiot voi siitä hyötyä.

8 POHDINTA

Kehittämistehtävän tekeminen työn ohessa oli haastavaa, mutta opettavaista. Kehittämistehtävän alussa olin itse juuri tullut työyhteisöön ja kaikki oli vielä uutta. Kehittämistehtävän edetessä olen tullut siihen tulokseen, että jo alun alkaen olisi pitänyt hoitaa joitakin asioita toisin. Esimerkiksi iskuryhmän valinnan olisin tehnyt siten, että olisin kysellyt halukkuutta esimerkiksi sähköisen kyselyn avulla kaikilta työntekijöiltä ja valinnut sitten eri toimistoilta sellaisia, jotka ovat halukkaita sitoutumaan työskentelyyn. Lisäksi olisin yrittänyt järjestää iskuryhmälle muutamia omia tapaamisia, joissa olisi yhdessä mietitty esimerkiksi lomakkeiston sisältöä. Olisin myös pyrkinyt innostamaan ja aktivoimaan iskuryhmäläisiä enemmän. Ajattelen, että tätä kautta olisin saanut kehittämistehtävääni vielä enemmän tukea työyhteisöltä ja iskuryhmäläisten työskentely kanssani olisi ollut selkeämpää. Lisäksi se, että työnantaja olisi antanut selkeät raamit työajan käytöstä kehittämistehtävään, olisi helpottanut ja selkeyttänyt iskuryhmäläistenkin työtä.

Tapaustutkimuksen valintaan tiedon tuottamismenetelmäksi olen tyytyväinen. Mielestäni omaan kehittämistehtävääni tapaustutkimus sopi hyvin siinäkin mielessä, että se ei rajoita erilaisia menetelmävalintoja. Kehittämistehtävän alkuvaiheessa oli vielä hieman epäselvää, miten kehittämistehtävä tulee menemään ja kuinka paljon työyhteisö on siihen valmis panostamaan. Jatkoissa työyhteisössäni kannattaakin kiinnittää huomiota siihen, missä foorumissa ja millä kokoonpanolla mitään kehittämistehtävää tehdään. Opeteltavaa on vielä siinä, millaiset raamit työskentelylle luodaan ja siinä, että raameista pidetään sitten kiinni. Huomiota kannattaa kiinnittää jatkossa myös siihen, kuka kehittämisestä pääsääntöisesti vastaa ja kuka toimii tukena.

Näin jälkikäteen pohdiskeltuna ymmärtää paremmin, kuinka tärkeä kehittämishankkeen suunnitteluvaihe on. Jälkeenpäin ajateltuna voikin todeta, että mitä paremmin tavoitteen määrittelyn ja suunnitteluvaiheen saa selvitettyä itselleen, sitä helpompi on toteutus ja päättämisen sekä arvioinnin vaiheet. Silti kehittämistyötä pitää mielestäni tehdä tuntosarvet herkillä, työyhteisöä kuulostellen, jotta tarpeen vaatiessa osaa muokata omaa toimintaansa ja kehittämistä työyhteisön tarpeiden mukaan.

Ajallisesti kehittämistehtäväni sijoittui työyhteisössä toisaalta hyvään ja toisaalta huonoon aikaan. Hyvä ajankohta oli siinä mielessä, että lähityöskentelyn prosessien laatuasioiden miettiminen

organisaatiossa oli ajankohtaista. Huono ajankohta oli puolestaan siinä mielessä, että organisaatio oli kasvanut todella voimakkaasti ja oli tullut paljon uudistuksia ja muutoksia, jotka väsyttivät työntekijöitä ja aiheuttivat muutosvastarintaa. Tästä lähtökohdasta ajatellen kehittämistehtäväni olisi voinut sijoittua hieman myöhäisempään ajankohtaan.

Vaikka kehittämistyö kokonaisuudessaan oli itselleni opettavaista. Ajatuksenani on kuitenkin, että jos jatkossa toimin vielä jonkinlaisissa kehittämistehtävissä vetäjänä tarvitsisin itselleni enemmän menetelmällistä kyvykkyyttä, jonka Seppänen- Järvelä (2007, 28) kuvaa taidoksi soveltaa, muokata ja luoda uusia menetelmällisiä ratkaisuja. Koen, että mitä enemmän kehittäjällä on menetelmällistä kyvykkyyttä, sitä enemmän mahdollisuuksia on koko kehittämisprosessilla.

Kaiken kaikkiaan kehittämisprosessi oli opettavainen ja hyödynsi työyhteisöäni. Vaikka kehittämistehtävässäni hyvät pohjat jälkihuoltotyöskentelylle Merikratoksessa saatiinkin luotua, ei jälkihuollon kehittäminen pääty suinkaan tähän. Nyt on hyvä hetki vetää henkeä ja sen jälkeen jatkaa kohti laadukkaamman jälkihuollon kehittämistä. Merikratoksen tehtävä jälkihuollon saralla on panostaa tiedon tuottamiseen valtakunnallisesti jälkihuollon merkityksellisyydestä nuoren elämässä, jotta nuori saa mahdollisimman hyvät eväät tasapainoiseksi ja hyvinvoivaksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamiseen. Koko yhteiskunnan tasolla tulevaisuudessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että jälkihuollossa olisi saatavilla valtakunnallisesti tasalaatuisia palvelua nuorille. Jälkihuoltopalvelujen tarjoaminen kunnan resurssien mukaan asettaa jälkihuoltonuoret epätasa-arvoiseen asemaan. Lisäksi yhteiskunnassa tulisi enemmän panostaa sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtymisvaiheeseen, koska tämä aika osoittautui tutkimuksissakin kaikkein haasteellisimmaksi lastensuojelunurten osalta. Pitkäjänteinen ja systemaattinen suunnitelmallisuus, jota myös tulisi lastensuojelussa edelleen kehittää helpottaisi varmaan myös kyseisen nivelvaiheen haasteissa.

LÄHTEET

Alasoini, T. 2007. Osallistava ohjelmallinen kehittäminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V.(toim.) Kehittämistyön risteyskiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 34-52.

Alasoini, T. & Ramstad, E. 2007. Johdanto. Teoksessa Alasoini & Ramstad (toim.) Työelämän tutkimusavusteinen kehittäminen suomessa. Lähestymistapoja, menetelmiä, kokemuksia, tulevaisuuden haasteita. Tykes. Raportteja 53. Helsinki, 3-14.

Allardt, E. 1980. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Ensimmäisen painoksen muuttumaton lisäpainos. Juva: WSOY

Arnkil, T.E. 2007. Okavango –kehittäminen – välittääkö kukaan jatkuvuudesta? Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V.(toim.) Kehittämistyön risteyskiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 74-88.

Beresford, P., Croft, S., Evans, C., Harding, T. 1997. Quality in personal social services: The developing role of user involvement in the UK. Teoksessa Evers, A., Haverinen, R., Leinchenring, K., Wistow, G. (Eds.) Developing quality in personal social services. Aldershot: Ashgate, 63-80.

Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy

Fredriksson, K. & Hakoniemi, K. 1997. Askel kohti aikuisuutta Nuorten kokemuksia Heinäsalmien erityislastenkodin jälkihuollosta. Opinnäyte OAMK

Granfeld, R. 1999. Psykososiaalisia virtauksia. Teoksessa Granfeld, R., Jokiranta, H., Karvonen, S., Matthies, A-L. & Pohjola, A. (toim.) Monisärmäinen sosiaalityö. 3.painos. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 194-206.

Haverinen, R., Maaniittu, M., Mäntysaari, M. 1995. Lukijalle Teoksessa Haverinen, R., Maaniittu, M. & Mäntysaari, M. (toim.) Tulokseksi laatu. Puheenvuoroja sosiaalihuollon laadunkehittämisen teorioista, metodeista ja käytännöistä. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy, 3-5.

Heikkilä, M. 2002. Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-paino, 165–176.

Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: WS Bookwell Oy, 315-337

Holmila, M. 2005. Pienyhteisön tutkimisen eettiset ongelmat. Teoksessa Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Stakes. Työpapereita 4/2005. Helsinki: Stakesin monistamo, 16–22.

Jahnukainen, M. 2004. Koulukodissa ja koulukodin jälkeen: vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Helsinki :Stakes

Kaasila, R. 1997. Artikkelit Sosiaalisen konstruktiovismin asemasta matematiikan opetuksessa peruskoulun ala-asteella. Teoksessa Eskola, J. (toim.) Reflektio, realismi, konstruktionismi sekä muita kasvatustieteellisiä teemoja. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C15 katsauksia ja puheenvuoroja. Rovaniemi: Lapin yliopiston paino, 65-81

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K, Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2002. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WS Bookwell OY

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K, Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet.. 4. uudistettu painos. Porvoo: WS Bookwell OY

Kirjonen, J. 2007. Kehittäminen asiantuntijatyönä. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V.(toim.) Kehittämistyön risteyskiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 116-133.

Kiviniemi, L. 2009. Nuorten omat kokemukset psyykkisestä pahoinvoinnista ja paranemisesta. Teoksessa Lämsä , A-L.(toim.) Mun on paha olla, näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 111-120.

Kuula, A. 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksissa. Teoksessa Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S & Sorvali, I. (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Helsinki: Hakapaino Oy, 124–140.

Laaksonen, S. (toim.) 2004. Jälkihuolto-opas. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry.

Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Yliopistopaino, 9-41.

Lecklin, O. 2002. Laatu yrityksen menestystekijänä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy

Lämsä, A-L. 2009. Yhteiskunnan muutos ja elämän riskit. Teoksessa Lämsä , A-L.(toim.) Mun on paha olla, näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 21-32

Lämsä, A-L. & Kiviniemi, L. 2009. Toivo kaikkien voimavarana. Teoksessa Lämsä , A-L.(toim.) Mun on paha olla, näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 223-234

Lämsä, A-L. & Takala, S. 2009. Sosiaalisesti haavoitetun nuoren kohtaaminen ja kasvun tukeminen. Teoksessa Lämsä , A-L.(toim.) Mun on paha olla, näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 185-195

Mahkonen, S. 2007. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Prima Oy

Mattila, A. 2007. Sijais- ja jälkihuollon siirtymillä. Lastensuojelun jälkihuollon tukipalvelujärjestelmän kehittäminen yhteistyöverkostossa 2002–2006. Tupa –projektin loppuraportti 2007. Nuorten Ystävät Ry. Oulu Multiprint Oy

Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Moisio, J. & Ritola, O. 2001. ISO 9000: 2000 ja menestyksen avaimet – vinkkejä pohdiskelijoille. SFS. Suomen standardoimisliitto. Gummerus kirjapaino Oy

Mäkelä, K. 2005. Sosiaalitutkimuksen eettinen sääntely. Teoksessa Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Stakes. Työpapereita 4/2005. Helsinki: Stakesin monistamo, 4-15.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Gummerus kirjapaino Oy.

Mäntysaari, M. & Maaniittu, M. 1995. Ajankohtaistuva laatu. Teoksessa Haverinen, R., Maanittu, M & Mäntysaari, M. (toim.) Tulokseksi laatu. Puheenvuoroja sosiaalihuollon laadunkehittämisen teorioista, metodeista ja käytännöistä. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy, 11-18.

Mäntysaari, M. 2008. Syrjiikö sosiaalityö. Teoksessa Helne, T. & Laatu, M. (toim.) Vääräyskirja. Neljäs painos. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy, 115-132.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus Dialoinen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timoniemi-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 18-25.

Nurmi, J-E. 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo:WSOY, 256-274.

Nyysölä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura: koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Helsinki: Gaudeamus

Peltola, T. 2007. Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Yliopistopaino, 111–129.

Peuhkuri, T. 2007. Teoria ja yleistämisen kriteerit Teoksessa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Yliopistopaino, 130–148.

Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Juva: WSOY

Pietarinen, J. 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V, Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-paino, 58–69.

Pollitt, C. 1997. Business and professional approaches to quality improvement: a comparison of their suitability for the personal social services. Teoksessa Evers, A., Haverinen, R., Leinchenring, K., Wistow, G. (Eds.) Developing quality in personal social services. Aldershot: Ashgate, 25–48.

Pyhäjoki, J. & Koskimies, M. 2009. Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huoltien vyöhykkeillä. Teoksessa Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 186-196.

Pönkkö, M-L. & Tervonen-Rossi, R. 2009. Moniammatillinen yhteistyö lapsen ja nuoren kasvun tukemisessa. Teoksessa Lämsä, A-L.(toim.) Mun on paha olla, näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 145-157.

Rajavaara, M. 1995. Laatureformit ja sosiaalialan ammattilaiset. Teoksessa Haverinen, R.,Maaniittu, M., Mäntysaari, M. (toim.) Tulokseksi laatu. Puheenvuoroja sosiaalihuollon aadunkehittämiseksi teorioista, metodeista ja käytännöistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 179, 27-39.

Rajavaara, M. 1997. Professionals and quality initiatives in health and social services. Teoksessa Evers, A., Haverinen, R., Leinchenring, K., Wistow, G. (Eds.) Developing quality in personal social services. Aldershot: Ashgate, 83–94.

Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Julkaistu ensimmäisen kerran 1983. Helsinki: Yliopistopaino

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. 2. uudistettu laitos. Helsinki: Hakapaino

Rouhiainen, N. 2001. Yhteinen suunta kehittämisen tiellä. Teoksessa: Aaltio, A., Lifländer, T. & Rouhiainen, N. (toim.) Edessä uudet haasteet – kokemuksia sosiaali- ja terveysalan kehittämishankkeista. Työelämän kehittämisohjelma. Helsinki, 73-76.

Rousu, S., Holma, T. 1999. Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus

Rousu, S. & Holma, T. 2003. Lastensuojelupalvelujen hankinta ja tuottaminen. Helsinki: kuntatalon painatuskeskus

Rousu, S. & Holma, T. 2004. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Helsinki: kuntatalon painatuskeskus

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy

Saarela-Kinnunen, M & Eskola, J. 2007. Artikkelit Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korjattu ja täydennetty painos. Juva: WS Bookwell oy, 184-195.

Seikkula, J. & Arnkil, T.E. 2005. Dialoginen verkostotyö. Tampere: Tammer-Paino Oy

Seppänen-Järvelä, R. 2007. Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin – Kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muutos. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V.(toim.) Kehittämistyön risteyskiä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 17-33.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulu University Press

Siitonen J. & Robinson H. 2001. Pohdintaa voimaantumisesta. Teoksessa: Järvisalo, L. (toim.) Muutoksen kautta kasvuun. Kotilo ry:n julkaisuja. Pieksämäki: RT-Print Oy, 61-72.

Silfverberg, P. 2007. Ideasta projektiksi Projektityön käsikirja. Helsinki: Edita Prima Oy

Sinervo, T. (2001.) Takana muutoksen ja laman aika, edessä uudet haasteet. Teoksessa: Aaltio, A., Lifländer, T. & Rouhiainen, N. (toim.) Edessä uudet haasteet – kokemuksia sosiaali- ja terveysalan kehittämishankkeista. Työelämän kehittämissuunnitelma. Helsinki, 5-10.

Sipilä, J. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Painokaari Oy

Suhonen, H. 1995. Refleksisyys sosiaalityön laadun mahdollistajana. Teoksessa Haverinen, R., Maaniittu, M., Mäntysaari, M. (toim.) Tulokseksi laatu. Puheenvuoroja sosiaalihuollon laadunkehittämiseksi teorioista, metodeista ja käytännöistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 179, 41-56.

Suoranta, J. 1997. Artikkelit Konstruktionismi ja realismi kasvatustieteissä. Teoksessa Eskola, J. (toim.) Reflektio, realismi, konstruktionismi sekä muita kasvatustieteellisiä teemoja. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C15 katsauksia ja puheenvuoroja. Rovaniemi: Lapin yliopiston paino, 7-39.

Taskinen S. 2002. Lasten ja lapsiperheiden palvelut. Teoksessa Heikkilä, M. & Parpo, A. (toim.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2002. Stakes. Raportteja 268. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy, 60-75.

Taskinen, S. 2005. Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanotto prosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Stakesin oppaita 33. Helsinki: Stakes.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy

Thompson, N. 2007. Power and empowerment. Theory into practice. Oxford: Russell House Publishing Ltd.

Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timoniemi- Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 6-17

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedonantoon. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy

Tulensalo, L. & Ylä-Herranen, T. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa Tanskanen, I. & Timoniemi- Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät käytännöt. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 22-35.

Tuomikoski, M. 2008. Nuoren polku sijaishuollosta selviämiseen – Kuuden nuoren kokemus sijaishuollon antamista eväistä ja jälkihuollon tarjoamista kiintopisteistä. Oulu: Oulun Yliopisto

Tuusa, M. 2005. Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. 2. muuttamaton painos. Helsinki: Yliopistopaino

Valli, R. 2007. Artikkelit Kyselylomaketutkimus Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korjattu ja täydennetty painos. Juva: WS Bookwell oy, 102-125.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. 2004. Lastensuojelun keskusliitto Ry. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Vastamäki, J. 2007. Artikkelit Kyselylomaketutkimus: Tutkimusasetelman ja mittareiden valinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korjattu ja täydennetty painos. Juva: WS Bookwell oy, 126-138.

Vataja, K. & Seppänen- Järvelä, R. 2007. Prosessinarviointi – mahdollisuus lujittaa kehittämisprojektiä. Teoksessa Seppänen-Järvelä, R. & Karjalainen, V.(toim.) Kehittämistyön risteyskohtia. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 216-230.

Veivo-Lempinen, L. 2009. Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa Lämsä, A-L.(toim.) Mun on paha olla, näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 197-213.

Vilkko-Riihelä, A. 1999. Psyky Psykologian käsikirja. Porvoo: WSOY

Virtanen, P. 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita Prima oy

Vygotsky, L. 1981. The genesis of higher mental functions Teoksessa Wertsch, J. (toim.) The concept of activity in Soviet psychology. New York: shape, 144-188.

Yin, R K. 2003. Case study research: Design and methods (Third edition). Sage. Newbury Park, CA.

INTERNET LÄHTEET

Arnkil, T.E. & Eriksson, E. 2008. Älkää leimatko lapsia huolen vyöhykkeistöllä! Hakupäivä 5.10.2009, <http://dialogi.stakes.fi/FI/dialogin+arkisto/2008/8/sivu/20.htm>.

Digium – helppoa tiedonkeruuta ja nopeaa raportointia. Hakupäivä 13.11.2010, <http://www.digium.fi>.

Hietaniemi, K. (toim.) 2002 Tupa-projektin väliraportti. Nuorten Ystävät Ry. Hakupäivä 15.3.2009, <http://www.nuorten-yst.fi/index.php?459>

Heikkinen, A. 2007. Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Hakupäivä 18.2.2011, http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/47cfc5804a176e1e949cfc3d8d1d4668/nuoret_lastensuojelun_avohuollossa.pdf?MOD=AJPERES

Huolen vyöhykkeistö - apuväline avoimen yhteistyön kehittämiseksi. Hakupäivä 26.3.2011, <http://info.stakes.fi/verkostomenetelmat/FI/vyohykkeisto/index.htm>

Hyvinvointi 2015 – ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. Hakupäivä 1.10.2009, <http://pre20090115.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2007/02/ak1171526287050/passthru.pdf>

Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Lastensuojelun käsikirja. Hakupäivä 20.2.2010 <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/47846d78-7ba4-4934-a12d-c5fa331fd806.aspx>

Kyllönen, S. & Roth-Schulman, E. (2007.) ”Se on sitä itsenäistymisen tukemista” Itsenäistyvien nuorten jälkihuolto Ylä-Savossa. Hakupäivä 5.3.2010, http://www.pslastensuojelu.fi/opinnaytetyot/Se_on_sita_itsenaistymisen_tukemista.pdf.

Känkänen, P. & Laaksonen, S. 2006 Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Lastensuojelun kehittämishanke: sijaishuolto ja jälkihuolto. Hakupäivä 14.3.2009, <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>

Lapsen hyvä elämä 2015 toimintalinjaus. Hakupäivä 22.3.2009, http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_3/kgS2xmQ5.pdf

Lapsiasiavaltuutetun lausuntososiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta kansalliseksi lastensuojelun laatusuosituksiksi. Hakupäivä 26.3.2011, <http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/view/1553196>

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma. Hakupäivä 22.3.2009, <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm41.pdf?lang=fi>

Lastensuojelun käsikirja. Lasten osallisuus. Hakupäivä 18.2.2011, <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Hakupäivä 22.3.2009 http://www.minedu.fi/lapset_nuoret_perheet/Osa-alueet/Nuoret/?lang=fi.

Lastensuojelu 2009, Tilastoraportti 29/2010. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2010. THL. Hakupäivä 12.12.2010, <http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

Lastensuojelun jälkihuollon prosessimalli. Hakupäivä 21.3.2009, <http://www.sosiaaliportti.fi/File/ac67bf1b-0307-40b5-9ce0-d0e1b7ea14b4/Lastensuojelun%20j%C3%A4lkihuoltoty%C3%B6n%20prosessimalli.pdf>.

Lämsä, A-M. & Turjanmaa, P. 2007. Laadun johtaminen henkilöstön oppimisen näkökulmasta. Hakupäivä [6.3.2009](http://www.piramk.fi/kever/kever.nsf), <http://www.piramk.fi/kever/kever.nsf>.

Mendes, P., Moslehuddin, B. 2006. From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care. *Child Abuse Review* 15 (2), 110-126. Hakupäivä 15.3.2009, <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=15&sid=cb9cbd48-93a2-4c24-8c5d-ff1f45f819d3%40sessionmgr2>

Merikratoksen laatukäsikirja. Hakupäivä 20.3.2009, www.merikratos.fi/intra/laatukasikirja.

Niemelä, E. (2003.) Lastenkodin jäljet. Sarvi-projektin selvitys. Nuorten ystävät Ry. Hakupäivä 19.3.2009, <http://www.nuorten-yst.fi/index.php?458>

Nuoren tukeminen jälkihuollossa. Hakupäivä 23.4.2010, <http://www.sosiaaliportti.fi/File/ac67bf1b-0307-40b5-9ce0-d0e1b7ea14b4/Lastensuojelun%20j%C3%A4lkihuoltoty%C3%B6n%20prosessimalli.pdf>

Nuorten hyvin- ja pahoinvointi. Konsensuskokous 1.–3.2.2010. Hakupäivä 25.2.2010, <http://www.duodecim.fi>

Palmamäki, E. 2008. Lastensuojelun jälkihuollon toteutuminen ja kehittämistarpeet Keski-Suomessa. Hakupäivä 24.3.2010, <http://www.google.fi/#hl=fi&biw=1280&bih=531&q=Palmaa%20%29+Lastensuojelun+j%C3%A4lkihuollon+toteutuminen+ja+kehitt%C3%A4mistarpeet+Keski-Suomessa.&aq=f&aqi=&aql=&oq=&fp=de629b8c99efccc0>

Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2008 (Kaste). Hakupäivä 22.3.2009, http://www.stm.fi/vireilla/kehittamissuunnitelmat_ja_hankkeet/kaste.

Turjanmaa, P. 2005 Laadun oppiminen pienissä yrityksissä. Mallin konstruointi ja kehittäminen. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House. Hakupäivä 6.3.2009, <http://dissertations.jyu.fi/studbusi/9513922634.pdf>

YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Hakupäivä 22.3.2009, http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf

LAIT

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812. Hakupäivä 22.3.2009, www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812.

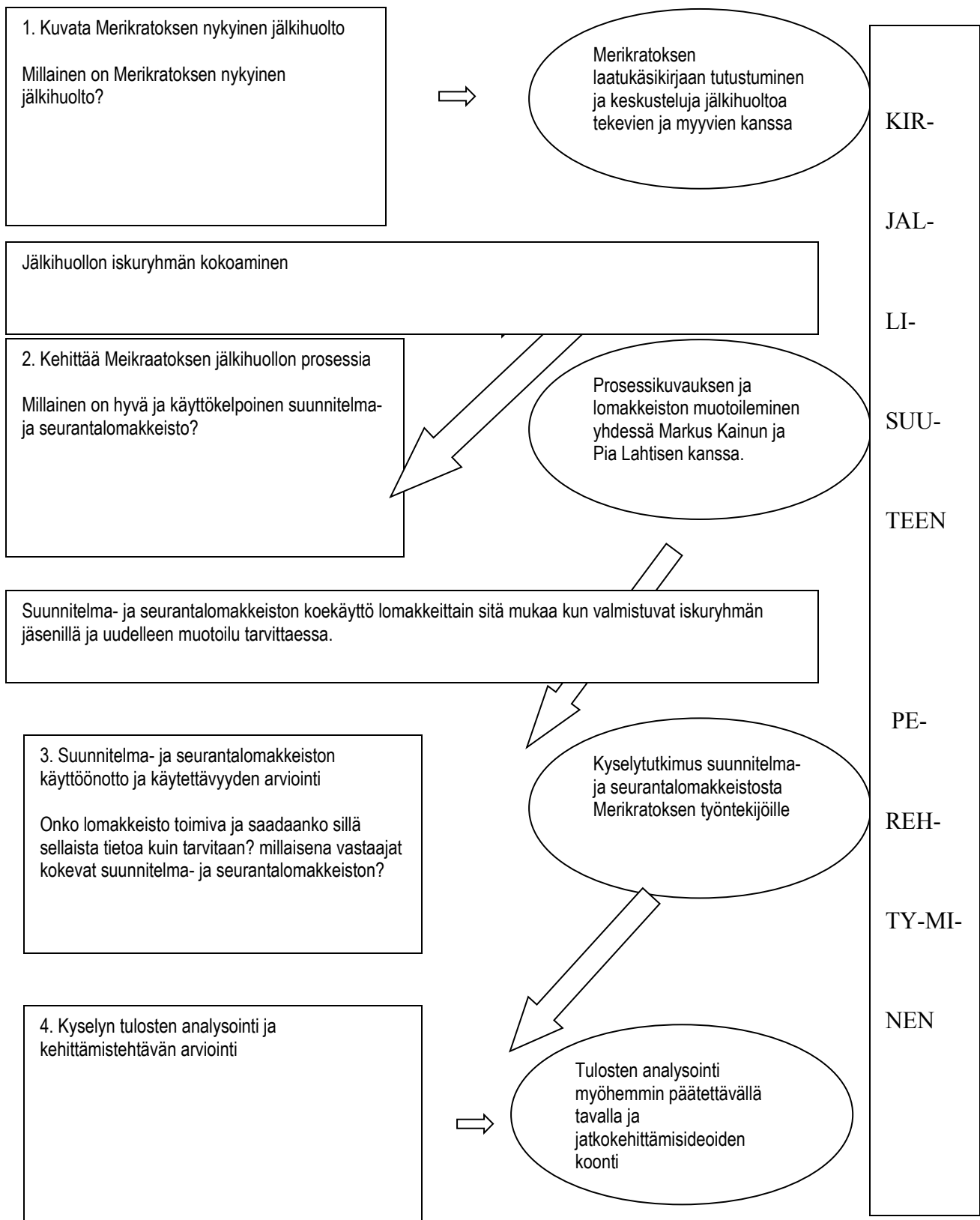
Laki toimeentulotuesta 1997/1412. Hakupäivä 10.4.2011, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>.

Lastensuojelulaki 2007/417. Hakupäivä 20.3.2009, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki%202007>.

Suomen perustuslaki 1999/731. Hakupäivä 20.2.2011, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

KEHITTÄMISTEHTÄVÄN VAIHEET

LIITE 1

Sisältää viisi erillistä lomaketta**1A Taustatiedot jälkihuoltoon**

Taustatiedot jälkihuoltoon on lomake, jonka nuoren sosiaalityöntekijä saa tilausvahvistuksen yhteydessä täytettäväkseen. Tavoitteena on kyseisen lomakkeen avulla saada asiakkuuden perustiedot. Ajatuksena on, että sosiaalityöntekijä täyttää lomakkeeseen asiakkuuden perustiedot, kuten nuoren ja läheisverkoston sekä viranomaisverkoston yhteystiedot ja lastensuojelun asiakkuuden taustatiedot. Lisäksi sosiaalityöntekijä kirjaa asiakkuuden päähuolenaiheet ja voimavarat. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä palauttaa lomakkeen Merikratoksen jälkihuoltotyöntekijälle.

1B Työskentelyn tavoitteiden luominen

Työskentelyn tavoitteiden luominen -lomake täytetään ensimmäisessä yhteisessä asiakasneuvottelussa, jossa on läsnä toimeksiantajan lisäksi asiakas tarvittavine lähiverkostoineen sekä Merikratoksen työntekijä. Neuvottelussa asiakas kertoo omat näkemyksensä huolenaiheista ja voimavaroistaan. Tämän jälkeen yhdessä päätetään arviointijakson tavoitteet, työskentelyn tiiviys ja dokumentointi sekä aika, jolloin suunnitelmaa seuraavan kerran tarkastetaan. Lomakkeen tavoitteena on varmistaa, että asiakkaan mielipide asioihin tulee kuulluksi ja työskentelyn tavoitteet kirjatuksi.

2 Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys

Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys -lomake täytetään sekä aloitusjakson että toimintajakson aikana. Kyseisen lomakkeen tavoitteena on tarkemmin kartoittaa asiakkuuteen liittyvät huolenaiheet ja voimavarat sekä kirjata lisäksi muita asiakkuuteen vaikuttavia asioita. Ajatuksena on, että kyseisen lomakkeen täyttää asiakkaan lisäksi sosiaalityöntekijä, Merikratoksen työntekijä sekä mahdollisesti asiakkaan lähiverkoston jäsen, jos sellainen työskentelyssä on mukana. Lomakkeet täytetään siten, että ne ovat Merikratoksen jälkihuoltotyöntekijän käytössä kahta viikkoa ennen aloitusjakson/toimintajakson asiakasneuvottelua. Vastuu lomakkeiden lähettämisestä ja työn huolehtimisesta on Merikratoksen työntekijällä. Samanlaisen lomakkeen täyttäminen sekä aloitusjaksolla, että toimintajaksolla mahdollistaa myös sen, että voidaan verrata asiakkaan tilannetta toimintajaksolla aloitusjakson tilanteeseen ja nähdään sitäkin kautta, missä asioissa asiakas on edistynyt ja mihin

asioihin tulisi vielä panostaa. Asiakas voi kokea myös motivoivana sen, että näin konkreettisesti pystytään kuvaamaan hänen tilannettaan.

3 Arviointien ja täsmennyksien yhteenveto

Arviointien ja täsmennyksien yhteenveto -lomakkeeseen jälkihuoltotyöntekijä kokoaa edellisissä, eli Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys -lomakkeissa eri tahojen esille tuomat asiakkuuteen liittyvät huolenaiheet ja voimavarat. Tämän lomakkeen tavoitteena on, että sen pohjalta aloitusjakson tai toimintajakson neuvotteluissa keskustellaan ja asetetaan tavoitteet seuraavalle toimintajaksolle. Lisäksi sovitaan tapaamisten tiheydestä ja ajasta sekä seuraavasta suunnitelman tarkastusajasta. Kyseinen lomake täytetään siis loppuun yhteisessä asiakasneuvottelussa.

4 Jälkihuollon loppuarviointi

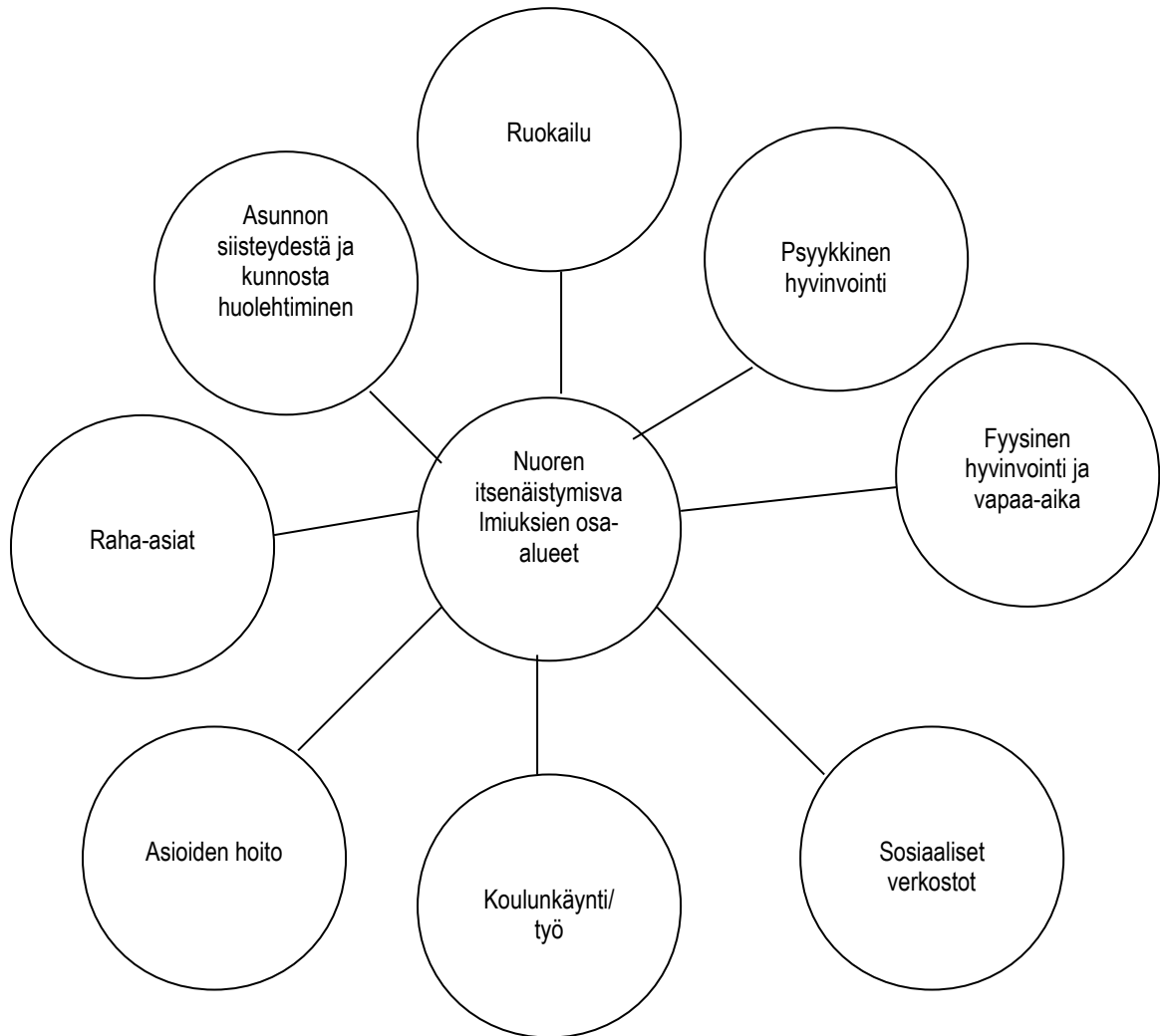
Jälkihuollon loppuarviointi on asiakkuuden loppuarviointi. Loppuarviointi -lomakkeen tavoitteena on toimia koko asiakkuuden arviointina. Kyseiseen lomakkeeseen jälkihuoltotyöntekijä voi halutessaan koota vielä eri tahojen arvioinnin Jälkihuollon tavoitteiden arviointi ja täsmennys -lomakkeen avulla. Arvioinnin kokoaminen on suotavaa, jos edellisestä neuvottelusta ja arvioinnin tekemisestä on kulunut useampi kuukausi, tai asiakkaan tilanne on oleellisesti muuttunut. Lisäksi jälkihuoltotyöntekijä kirjoittaa jälkihuollon loppuarviointiin sanallisen arvioinnin jälkihuollon asiakkuuden sujumisesta. Kyseinen lomake toimitetaan asiakkaalle ja sosiaalityöntekijälle viimeistään kahden viikon kuluttua asiakkuuden päättymisestä.

ITSENÄISTYVÄN NUOREN ROOLIKARTTA

Viisi keskeistä osa-alueetta

Itsenäistyvän nuoren roolikartta (Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Hakupäivä 20.2.2010)

Itsenäistymisen osa-alueet Itsenäistymisvalmiuksien kehittämisen ympyrän mukaan. (Piironen 2000,72-84.)

EI HUOLTA	PIENI HUOLI	TUNTUVA HUOLI	SUURI HUOLI
1	2	3	4
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä. Luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa ja on tuntuva. Luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin *) lisäämisen tarve.	Huolta on paljon ja jatkuvasti, huoli on erittäin suuri. Omat keinot loppumassa tai lopussa. Lisävoimavaroja, kontrollia ja muutos tilanteeseen saatava heti.

* kontrollilla tarkoitetaan tilanteen hallinnan lisäämistä rajoittamalla jotakin epätoivottavaa asiaa esim. päihteiden käyttöä

Huolen vyöhykkeistö (Hakupäivä 26.3.2011.)

Tervetuloa vastaamaan kyselyyn jälkihuoltolomakkeiden käyttämisestä! Kyselyyn vastaaminen vie vain noin 10 minuuttia työajastasi!

1. Nimi _____

2. Oletko

perhetyöntekijä

vastaava perhetyöntekijä

aluevastaava/-johtaja

Jokin muu, mikä

3. Oletko työskennellyt jälkihuoltonuorten kanssa Merikratoksessa tai muussa työyhteisössä?

Kyllä

Ei

4. Teetkö tällä hetkellä jälkihuoltoa?

Kyllä

Ei

5. Oletko käyttänyt jälkihuollon lomakkeistoa työskentelysi tukena?

Kyllä

Ei

6. Jos et ole käyttänyt lomakkeistoa, syynä on, että..

7. Millaista tukea tarvitsisit siihen, että voisit ottaa jälkihuollon lomakkeiston käyttöön työskentelyssäsi?

Jos et ole vielä ehtinyt käyttää lomakkeistoa, voit käydä tutustumassa lomakkeisiin Intran laatukäsikirjassa kohdassa 21.2 Jälkihuollon lomakkeet ja vastata tutustumisen pohjalta alla oleviin kysymyksiin. Jos olet käyttänyt lomakkeistoa työskentelyssä, ei sinun erikseen tarvitse enää käydä lomakkeisiin tutustumassa.

8. Vastaa siltä pohjalta, että

Olen käyttänyt lomakkeistoa jälkihuoltoasiakkuudessa

Olen tutustunut lomakkeisiin intrassa, mutten ole ehtinyt niitä vielä käyttää

8.1 Saadaanko lomakkeistolla asiakkuudesta sellaista tietoa, kuin tarvitaan?

Kyllä

Ei
Perustele

8.2 Jääkö lomakkeistossa jokin tärkeä asia huomioimatta?

Kyllä
Ei
mikä?

8.3 Onko lomakekokonaisuus mielestäsi toimiva?

Kyllä
Ei
Perustele

8.4 Auttaako lomakkeisto jäsentämään työskentelyä jälkihuoltonuoren kanssa?

Kyllä
Ei
Miten?/ Miksi ei?

8.5 Koetko lomakkeistosta olevan apua jälkihuoltonuorten tilanteen arvioinneissa?

Kyllä
Ei
Perustele

8.6 Tuleeko nuoren tai hänen läheisverkostonsa ääni mielestäsi kuulluksi lomakkeistoa käytettäessä?

Kyllä
Ei
Perustele

8.7 Onko lomakkeistossa käytettävä kieli selkeää ja ymmärrettävää?

Kyllä
Ei
Perustele

8.8 Ovatko lomakkeet mielestäsi sopivan pituisia?

Kyllä
Ei
Perustele

9. Muita huomioita/kommentteja lomakkeistosta

Kiitos osallistumisestasi kyselyyn ja sitä myötä jälkihuollon kehittämiseen työyhteisössasi!

Mitä	Kuka	Milloin	
1.Vaihe – Kuinka kehittämistehtävä käynnistyi			Kir- jal- li-
Merikratoksen jälkihuoltoon tutustuminen	kehittäjä+ Merikratoksen työntekijöitä	kevät 2009	
Aiheen/tavoitteen rajaaminen	kehittäjä+ iskuryhmä	kevät 2009	
Tutkimukselliset valinnat	kehittäjä	kevät 2009	
Kehittämissuunnitelman luominen	kehittäjä	Kevät 2009-syksy 2009	
2.Vaihe - Millainen on hyvä jälkihuoltoprosessi			suu- teen pe- reh- ty- mi- nen
Laaja perehtyminen jälkihuollon tutkimustietoon	kehittäjä	kevät 2009-kevät 2011	
Jälkihuollon prosessikuvauksen luominen	Kehittäjä + tietoteknistä apua Markus Kainulta	kesä 2009	
Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston luominen	kehittäjä+ tietoteknistä apua Markus Kainulta	syksy 2009-talvi 2010	
Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston esitestaus	kehittäjä+ iskuryhmä	syksy 2009-talvi 2010	
Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston esittely Merikratos Akatemiassa	kehittäjä	kevät 2010	
Suunnitelma- ja seurantalomakkeiston pilotointi	kehittäjä+ Merikratoksen työntekijöitä	kevät 2010-syksy 2010	
3.Vaihe - Miten suunnitelma- ja seurantalomakkeisto toimii?			
Suunnitelma- ja seurantalomakkeistoa koskeva kysely henkilökunnalle	kehittäjä	syksy 2010	
Kyselyn tulosten analysointi	kehittäjä	talvi 2010	
Raportin kirjoittaminen	kehittäjä	kevät- syksy 2011	